

№ 31-32. - 23

ПРАЛЕТАРЫ УСІХ КРАЇН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і мастацтва

Год выдання 39-ы
№ 31 (2493)
ПЯТНІЦА
1
мая 1970 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ.

8 кат.

Мал. В. ТАРАСАВА.

Дзеячы літаратуры і мастацтва, работнікі культуры! Высока нясіце сцяг партыйнасці савецкага мастацтва, аддавайце ўсе сілы і здольнасці выхаванню будаўнікоў камунізма!

3 Заклікаў ЦК КПСС да 1 Мая 1970 года.

ад пятніцы да пятніцы

У ГЭТЫЯ ДНІ...

...ДИПЛОМАМИ АДЗНАЧАНЫ
13 кніг беларускіх выдавецтваў. Падведзены вынікі Усеаюзнага юбілейнага конкурсу на лепшае мастацка-тэхнічнае афармленне і паліграфічнае выкананне выданняў. Дыпломам I ступені журы конкурсу ўзнагародзіла выданне паэмы У. Маякоўскага «Уладзімір Ильіч Ленін», якую выпусціла ў свет выдавецтва «Беларусь» (афармленне мастака В. Шаранговіча). Кніга надрукавана Мінскім паліграфічным камбінатам імя Я. Коласа.

Чатыры выданні заваявалі дыпломы II ступені. Тры з іх рытуальна ў свет халектыву выдавецтва «Беларусь». Гэта — «Спеў аб Галаце» Генры Лангфела (мастак Г. Паллаўскі), зборнік вершаў Рыгора Бардуліна «Рэскідач» (мастак Б. Забораў), беларуская народная казка «Музыкант-чарадзеі» (мастак Н. Паплюўскія). Дыпломам II ступені ўдастоены таксама першы том Беларускай Савецкай Эцыклапедыі, тэкст якога друкаваўся на паліграфічна-камінаце імя Я. Коласа, ілюстрацыі — у друкарні выдавецтва ЦК КПБ і карты — на картаграфічнай фабрыцы № 2.

Дыпломам III ступені адзначаны восем выданняў. Сярод іх — зборнік народнага паэта Беларусі П. Броўкі «Між чырвоных рабін» (мастак П. Драчоў), арыгінальны сувенір — кніжка-малютка «Ленін з намі» (мастак Л. Прагін), зборнік «Пісьмы працоўных Беларусі У. І. Леніну (1917—1924 гг.)» (афармленне мастака І. Андрыянава), фотаальбом В. Аркашова «Франтавыя дарогі», выбраныя творы А. Міцкевіча «Зямля Навагрудская, краю

мой родны...» (мастак В. Шаранговіч), кніга для дзяцей «За ельнічкам, за бярэзнічкам» (мастак А. Лось), армянскія народныя казкі (малюнкі Б. Заборава), брашура М. Андрушчанкі «Хатынь» (мастак І. Бялецкі).

...АДБЫЛОСЯ

Свята беларускай кнігі. На міжнароднай выстаўцы кнігі, якая зараз экспануецца ў Маскве. 29 красавіка быў Дзень Беларускай і молдаўскай кнігі.

Удзел у свяце беларускай кнігі прыняла дэлегацыя ў складзе намесніка Старшыні Савета Міністраў БССР А. Золота, старшыні Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па друку Р. Канавалава, паэта Сяргея Грахоўскага і іншых.

Свята завяршылася вялікім канцэртам, у якім прынялі ўдзел майстры мастацтва двух рэспублік-сясцёр — Беларусі і Молдавіі.

...ЗАКОНЧЫСЯ

тыдзень выяўленчага мастацтва, які праводзіўся Саюзам мастакоў БССР і Мастацкім фондам. Вялікі вечар, прысвечаны гэтай падзеі, адбыўся ў Палацы культуры жодзінскіх аўтамабілебудаўнікоў. Рабочыя, інжынеры, тэхнікі, шматлікія аматары мастацтва аглядалі выстаўку работ беларускіх мастакоў, якая экспанавалася ў Палацы культуры. Мастакі В. Вярсоцкі, Л. Дударэнка і іншыя расказалі ўдзельнікам вечара пра творчыя здабыткі беларускага выяўленчага мастацтва.

У абласных і раённых цэнтрах рэспублікі экспанаваліся перасоўныя выстаўкі. Аматары мастацтва прыходзілі ў майстэрні мастакоў.

27-га красавіка ў клубе Саюза пісьменнікаў Беларусі сабраліся паэты, крытыкі, літаратуразнаўцы, аматары паэзіі, каб падсумаваць плён мінулага паэтычнага года, падзяліцца сваімі думкамі і ўражаннямі, выявіць асноўны напрамак у развіцці нашай паэзіі на сучасным этапе.

Сход адкрыў старшыня бюро секцыі паэзіі Сяргей Грахоўскі. Ён гаворыць пра паэтычныя здабыткі 1969 года, нагадвае, што толькі на старонках «Маладосці» ў мінулым годзе выступіла 69 аўтараў, што ў «Полымі» былі надрукаваны чатыры назвы і «Несня пра зубра» Губоўскага, адзначаючы, што ўжо адно гэта дае надставы для грунтоўнай і прынцыповай размовы.

Агляд паэтычных набыткаў 1969 года зрабіў Мікола Ароўка.

— Я з задавальненнем, — гаворыць ён, — адкрыў для сябе яшчэ раз тую краіну паэзіі, што пачынаецца за вокладкамі каля трох дзесяткаў новых паэтычных кніжак і многіх нумароў нашых часопісаў, назначаных датай мінулага года.

Для многіх паэтаў з вагоры старэйных, гаворыць далей дакладчык, 60-я гады былі ранішчымі ў шырокім раскрыцці новых патэнцыяльных магчымасцей іх таленту. Грамадзянскім напалом, працілівым, мудрым, усёразумоўчым поглядам напоўніліся кнігі М. Танка і П. Панчанкі, высокая ўзлёт дасягнула шчырая, з выключнай маладой адкрытацю ў слове, сурова-драматычная лірыка М. Аўразычкі і багатая на філасофскі роздум паэзія С. Дзяржы.

— На нашых вачах, — гаворыць М. Ароўка, — адбываюцца новыя, часам нечаканыя яркія ўспышкі многіх, даўно ўжо сталых талентаў. Я маю на ўвазе кнігу

ПАЭЗІЯ, ГОД МІНУЛЫ

З ПАСЯДЖЭННЯ СЕКЦЫІ ПАЭЗІІ СІП БССР

П. Броўкі «Між чырвоных рабін» — сведчанне нечакана адкрытага, амаль нечакана раней запасу грамадзянскасці, мяккай дабраты, спаўдальнай чысціні паэта.

Далей М. Ароўка сшыняецца на праблеме грамадзянскасці, адзначаючы, што гэта адна з самых падзённых і хвалюючых дроблем нашай паэзіі. Ён падрабязна характарызуе паэму А. Русецкага «Маналог зямлі», «Паэму дарог» С. Грахоўскага, зборнік вершаў «Мая Іаіда» Ул. Караткевіча, «Данасіт» А. Лойкі, «Лінія перамены дат» Р. Бардуліна, «Кружар» В. Зуёнка, «Профіць веку» С. Гаўрусёва, вершы Ю. Свірід, Р. Тармола, у творчасці якіх найбольшую эстэтычную каштоўнасць уяўляе менавіта наўната грамадзянскіх пачуццяў аўтараў.

Перад нашай паэзіяй, працягвае М. Ароўка, стаіць надзвычай вострая на сённяшні дзень праблема формы. У гэтай сувязі ён напярэдае Р. Бардуліна за яго празмернае захаванне слоўнай эквілібрыстыкай. Калі раней, у бурныя гады мастацкага станаўлення, зазначае прамоўца, паэзія нярэдка ад перапагі змястоўнасці і недастатковай дасканаласці формы, то цяпер прырэдка здаецца надварот: гулкай, самай вытанчанай форме не хапае ўнутранай важкасці, усхваляванай змястоўнасці.

Увогуле ж, гаворыць М. Ароўка, час, пра які ідзе размова, быў досыць плённы і ўрадкі для нашай паэзіі. Паэзія мінулага года з'яўляецца жывым працягам таго маналогі, які патхніна вялі нашы паэтычныя наваленні ў 60-х гадах.

У гаворцы аб паэзіі года прынялі ўдзел Марына Барсток, Пімен Панчанка, Дзімітрый Бугаёў і іншыя.

М. Барсток, у прыватнасці, гаворыць пра паэму Васіля Віткі «Калыханка», адзначаючы ў ёй удалае спалучэнне грамадзянскасці, народнасці і нацыянальнай самабытнасці, называючы паэму творам надзвычай арыгінальным, самабытным, творам вялікага грамадзянскага гучання. М. Барсток звязвала таксама, што, на яе думку, дакладчык перадаў мастацкія вартасці «Маналогі зямлі» А. Русецкага і «Паэмы дарог» С. Грахоўскага. У першым творы, гаворыць яна, многа абстрактных разваг, у другім — не хапае заглыбленасці ў жыццёвую з'яву. Закранула прамоўца і праблему станаўлення асобы паэта.

Адзначаючы, што ў дакладзе не былі закрануты творы паэтаў, якія жывуць і працуюць на перыферыі, што ў ім не знайшлі належнай ацэнкі і тая рэч, якія выйшлі на ўсеаюзнае арэну, П. Панчанка надзяляў сваімі думкамі і заўвагамі аб творчасці некаторых маладзёжных паэтаў. Ён з трывогай гаворыць пра «паэтычны шаблон», які часта ўваходзіць ва ўжытак нават такіх натрабавальных да сябе паэтаў, як С. Гаўрусёў і Р. Тармола, пра непатрабавальнасць В. Вярбы, апошняю паэму якой лічыць творам літварыстаных магчымасцей, пра дзіўнае падабенства маладых.

Д. Бугаёў прысвяціў свёму выступленню праблеме развіцця сучаснай паэмы, якая, на яго думку, яшчэ толькі на шляху сваіх сапраўдных пошукаў.

Аляксей Русецкі ў завязочным пазнаёму прысутных з плянам зборніка «Даён паэзіі, 1971».

У ДОЙЛІДАЎ І БУДАЎНІКОЎ БЕЛАРУСІ—СВОЙ ЧАСОПІС

У дойлідзе і будаўнікоў рэспублікі — радасны падзея: з'явіўся ў свет першы нумар часопіса «Строительство и архитектура Белоруссии». Новае перыядычнае выданне — орган Дзяржбуда БССР, будаўнічых міністэрстваў рэспублікі, Беларускага праўдзяна і навукова-тэхнічнага гаварыства будаўнічай індустрыі і Саюза архітэктараў Беларусі.

У часопісе будуць публікавацца артыкулы пра навуковыя даследаванні і аўтаматызацыю вытворчых працэсаў, практычныя і эксперыментальныя будаўнічыя, канструкцыйныя і інжынерныя збудаванні, нататкі па гісторыі беларускай архітэктуры, наведанні пра зарубежны погляд. Чытач знойдзе тут матэрыялы пра найбольш значныя архітэктурныя збудаванні ў рэспубліцы, рэцэнзіі на кнігі па будаўніцтве і архітэктуры. Прадугледжана асветленне пятаў механізацыі магнажных і спецыяльных работ, добраўпарадкавання і азеленення гарадоў і вёсак і г. д.

Часопіс адрасаваны шырокаму колу чытачоў, добра ілюструецца. Яго перыядычнасць — чатыры нумары ў год. Аб'ём кожнага — шэсць друкаваных аркушаў.

ПРОСТА ФАКТ

◆ Беларускае тэатральнае аб'яднанне і Дзяржаўны рускі драматычны тэатр імя М. Горкага правялі ў Доме мастацкай творчых вечар народнага артыста БССР Расціслава Янкоўскага.

◆ «Эстэтычнае выхаванне дзяцей» — гэтай тэме быў прысвечаны чарговы адкрыты партыйны сход у Саюзе мастакоў БССР.

ПЛЁН НАСТОЙЛІВАЙ ПРАЦЫ

Вось і фінішавала II-я Усеаюзная пераклічка сельскіх клубаў, якая была аб'яўлена ў пачатку леташняга года Міністэрствам культуры СССР, рэдакцыяй газеты «Правда», ЦК ВЛКСМ, Камітэтам па радыёвяшчанні і тэлебачанні пры Са-

вецце Міністраў СССР. Пераклічка, прысвечаная ленинскому юбілею.

У нас, у рэспубліцы, у гэтым грандыёзным аглядзе сіл і творчых магчымасцей працоўнай сельскай устаноў культуры прынялі ўдзел 3.860 сельскіх клубаў, камсамольскія арганізацыі, радыё і тэлебачанне, органы друку. Зацікаўленасць партыйных і гаспадарчых органаў у росквіце культурнага жыцця на вёсцы памагла зрабіць змест клубнай работы глыбокім, ідэйна вытрыманым, вельмі разнастайным па формах і метадах, памёгла ўмацаваць матэрыяльную базу клубных устаноў.

163 сельскія клубы і дамы культуры рэспублікі ўзнагароджаны дыпломамі, а іх кіраўнікі прэміяваны, 252 культасветработнікі і найбольш актыўныя ўдзельнікі пераклічкі, аматары клубнай работы, узнагароджаны Ганаровай граматай Міністэрства культуры БССР і Беларускага рэспубліканскага савета прафсаюзаў работнікаў культуры, Ганаровымі граматамі Цэнтральнага камітэта камсамола Беларусі. Трыццаць клубных работнікаў і актывістаў прадстаўлены да ўзнаўчвання ў Цэнтральную аператыў-

ную групу і ЦК ВЛКСМ. Імяны лепшых культасветработнікаў заносіцца ў Кнігу гонару ЦК ВЛКСМ Беларусі. 93 сельскія клубныя установы прысвоена на выніках пераклічкі званне «Клуб выдатнай работы».

Калі гаворыць пра асаблівасці работы ў час пераклічкі, то перш за ўсё трэба адзначыць, што ўся яна праходзіла пад сцягам прапаганды вялікай ленинскай спадчыны, паказу таго, як ідзі Леніна ажыццяўляюцца і перамагаюць не толькі ў нашай краіне, але і ў многіх іншых краінах свету.

У клубных устаноўках Гродзенскай, Віцебскай, Гомельскай і іншых абласцей шырокую вядомасць атрымалі ленинскія чытанні, ленинскія ўрокі, «залікі», «трыбуны»: «Ленін і партыя — дзейна брэння», «Ленін і сёння жывейшы за ўсіх жывых», «Запаветам Леніна верныя», «Мы — інтэрнацыяналісты» і іншыя. Іх правядзенню папярэднічала старанная падрыхтоўка: рабіліся кніжныя выстаўкі, стэнды, выпускаліся спецыяльныя плакаты і наценныя газеты, прыгожа афармляліся глядзельныя залы. У гэтых

ВЯСНА ВЯЛІКІХ СПАДЗЯВАННЯЎ

Аднумелі, адбушавалі веснавія крыгаломы, уваходзяць паводкі ў свае рэчышчы, свістам заліваюцца шпакі ў набраклым вецці.

Вясна ідзе па зямлі. І кожны раз яна розная, непадобная на мінулыя. Сялетнюю вясну і гэты Першамай мы называем Ленінскім. Успамінаюцца радзі Міхася Чарота:

Май — багатові халодны Валодзі,
Слухае песні Волгі шырокай,
Май — Ленін на дымным заводзе,
На трыбуне, з прэсмураваным вокам.

Вясна і Ленін заўсёды равеснікі. Ён прайшоў у свет вясною і прынёс чалавецтву вясну абнаўлення і самых светлых спадзіванняў. Наша вясна ідзе, як паводка, з краіны ў краіну, з кантынента на кантынент. Куды сёння дайшлі яе толькі першыя павевы, заўтра забушуе, загрымаць павальніца гневу, барацьбы і радасці перамог. Першамай разальніца па ўсёй зямлі нястрыманай паводкай чырвані сцягаў, шырага даверу, братэрства і адзінства працоўных свету.

У вясной заўсёды добра думаецца і марыцца, зацпець і часцей успамінаюцца тыя далёкія вёсны, калі на першамайскай дэманстрацыі ішлі «адзім лапаць, другі бот», калі далёка не кожны ўмеў прачытаць на транспарантах самыя простыя і гарачыя словы, калі мы толькі бачылі «людзьмі звацца». Але ўсе тады былі радасныя і цвёрда пераконаныя, што заўтра мы будзем іншыя, дужэйшыя, разумнейшыя і шчаслівейшыя. Мы верылі кожнаму слову партыі, былі верны кожнаму завету Ільіча.

Помню вясну, што ўварвалася гулам першага трактара. Стракатае першамайскае шэсце мясцінаўцаў рушыла на здзіравелы выган, каб наглядзець на цуд новага часу. За адзінамі плугоў ільшніліся глыбокія барозны. Трактар тады здаўляў больш, чым цяпер касмічны карабэль, а на трактарыста глядзелі, як на марцініша. Ленін марыў тады пра сто тысяч трактараў. А колькі іх сёння на нашых палях? Мы верылі, што яны будуць, верылі, што збудуем магутныя заводы, новыя гарады. Верылі, вучыліся, не шкадавалі намаганняў і сіл.

У тыя далёкія вёсны толькі пачыналася служба на велькіх ленінскіх планах. Цяпер у сённяшнюю вясну Яго нараджэння мы бачым ураджаі тае службы і не пазнаем сваю зямлю і саміх сябе.

Юнакам, напэўна, здаецца, што так было заўсёды: свеціліся электрычныя сёлы і гарады, ад вёскі да вёскі ішлі райсавыя аўтобусы, у блізка і далёкія раёны адляталі самалёты; школы, інстытуты былі адчынены для ўсіх.

21 красавіка 1921 года Уладзімір Ільіч у артыкуле «Аб прадуктовым падатку» пісаў: «К поўначы ад Волгады, к паўднёваму ўсходу ад Растоўна-на-Доне і ад Саратава, к поўдню ад Арэнбурга і ад Омска, на поўнач ад Томска ідуць неабсяжныя прасторы, на якіх змяшчаліся б дзесяткі агромістых культурных дзяржаў. І на ўсіх гэтых прасторах пануе патрыярхальнічына, паўдзікуства, і самае сапраўднае дзікуства... Ці мысліма ажыццяўленне пераходнага пераходу ад гэтага, пераважнага ў Расіі, становішча да сацыялізму? Так, мысліма да пэўнай ступені, але толькі пры адной умове, якую мы ведаем цяпер, дзякуючы адной агромістай і завершанай працы, дакладна. Гэтая умова — электрыфікацыя». (Ленін, Збор твораў, 5 выд. т. 43, стар. 340—341).

Мы помнім тую Расію. Мы ведаем сённяшняю Савецкую Радзіму! Нялёгка было прайсці шлях ад курнай лубчы да Днепрагаса, да Брацкай, Волжскай і Краснаярскай электрастанцый, ад сахі да касмічных караблёў. Мы прайшлі. Наперадзе заўсёды былі камуністы. Сёння мы сведкі здзіўнага Ленінскага прадбачання і планаў. Яны нам далі святло і сілу, розум і магутнасць, упэўненасць, што заўтра зробім больш і лепш. А праз гады зноў азірнемся і здзівімся: як мы вырасталі, як нахарашэла наша зямля, якімі дужымі, таленавітым сталі нашы людзі, якія

новыя магчымасці адкрыліся для розуму, сэрца і рук.

Не толькі з кожным днём мяняецца аблічча, эканомія, культура нашай краіны, псіхалогія, ідэйная і чалавечая сутнасць кожнага з нас, — святло Ленінскага ідэй разбудзіла і акрыліла магутныя сілы працоўных свету, сацыялізм стаў рэальнай марай для народаў Зямлі, камуністы — падзеяй і апорай у здзяйсненні самых велькіх планаў.

І першае слова, як народ, як дзіў, на ўсіх мовах гучыць імя Леніна. Яно — кампас у дарозе да шчасця, яно — аснова веры ў неадольнасць адзінае праўды на зямлі, яно некалі будзе першым словам у агульнай мове народаў планеты.

Гэты год — Ленінскі. А мы заўсёды ведаем і помнім, што жывем у Ленінскім стагоддзі. Яно пачалося ў Кастрычніцкія дні 17 года і кастрамлі Смольнага асвятліла ўсю планету. Яснее і разыходзіцца святло на зямлі, саграючы сэрцы і думы, пачуцці і спадзіванні ўсяго сумленнага чалавецтва. Ад палымя тых далёкіх кастроў сёння заравенюць чырванню сцягі. На іх кірыліцай і лацінкай, іерогліфамі і арабскай вязю накрэслены самыя простыя і неўміручыя словы: Пралетарыі ўсіх краін, аднаіцеся! Ленін, свабода, братэрства і роўнасць!

Сцягі і песні сёння плывуць у блакіце вясня. Нас, савецкіх людзей, на праспекты і плошчы кліча веліч здзяйсненняў, творчы парывы, агульная радасць. А нашых братоў па класу ў Італіі і Грэцыі, Заходняй Германіі і Злучаных Штатах Амерыкі, Чылі і Уругвая вядуць на плошчы бяспрашчання і мужнасці, рашучасці змагацца і перамагаць.

Мы нясе́м кветкі і сцягі, высока паднімаем шчаслівых дзяцей — нашу надзею, нашу будучыню. У гэты майскі вечар мы з роднымі, блізкімі і сябрамі збіраемся за святочнымі сталамі, каб парадавацца нашым агульным радасціям. А працоўныя ў краінах капіталу паднімаюць сціснутыя кулакі і голасна на ўвесь свет крычаць: «Мы патрабуем!» — «Далю!» — «Праці!» Для іх часта дэманстрацыі заканчваюцца барыкадамі, іх частуюць дубінкамі і валакуць «у госці» за кратамі паліцэйскіх турмаў.

«Гэтыя баявыя выступленні дзесяткаў мільянаў пралетарыяў — лепшы адказ на хлуслівыя выдумкі праціўнікаў ленінізму, якія сцвярджаюць, быццам рабочы клас капіталістычных краін «страціў» у наш час свой рэвалюцыйны дух. Не, баявы дух міжнароднага пралетарыату не пагае! І буржуазія адчувае гэта на сабе самым рэальным чынам», — гаварыў 21 красавіка Л. І. Браўншэў у дакладзе, прысвечаным стагоддзю з дня нараджэння У. І. Леніна.

Сёння льецца кроў в'етнамцаў і арабаў за сваю свабоду, за свае чалавечыя правы, гінуць тысячы і тысячы патрыётаў Элады. Гэта сорам цывілізаванага дваццатага стагоддзя. Толькі пралетарская салідарнасць, толькі адзінства людзей добрай волі прынясуць мір на Зямлю. Прыслухайцеся да хваляў эфіру: на розных мовах свету сёння гучаць словы велькіх «Інтернацыяналаў» і самае светлае імя — Ленін. Яно стала сімвалам сумлення, пязломнасці і веры ў самае справядлівае будучае. З гэтым імем на вуснах сёння ідуць усе першамайскія калоны.

Ленін прайшоў вясною з узбярэжжа вялікай рускай ракі і прынёс людзям вясну і шчасце. Што б ні рабілі мы, пра што б ні марылі, у кожнай нашай справе, у кожным нашым слове б'ецца гарачае Ленінскае сэрца, яго смелая мудрая думка, бо робім мы задуманае ім, прадбачанае і накрэсленае яго гешем. Каб жыць і працаваць яшчэ лепш, чысцей і велічней, кожны павінен часцей і часцей звяртацца да вечна жывога крыніцы ленінскай мудрасці і навукі, адкрываць новыя і новыя глыбіні і грані, каб у сваіх адносінах да любога справы, да людзей, да сябе самога быць хоць тронічкі падобнымі да Ільіча.

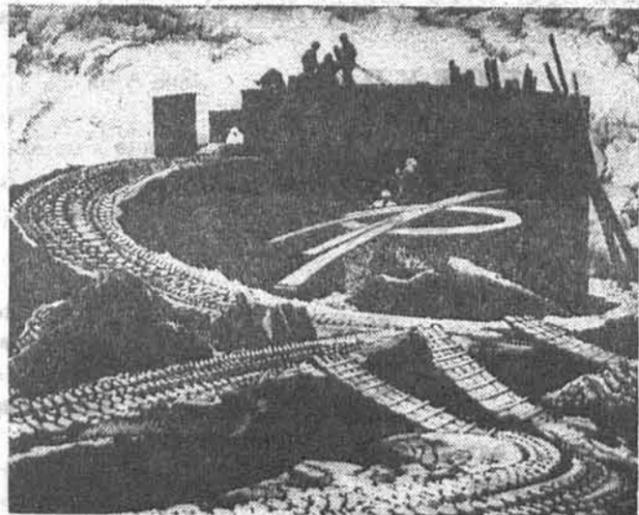
У кожнай калоне нам усміхаецца то радасны, то задумлены, то пасуравелы Ленін. Ён вядзе нас і кліча да новых вышыняў, да патхнёных творчых работ. За ім ідуць ветэраны партыі і піянеры, шахцёры і вучоныя, пісьменнікі і мастакі, нявесты і юнаны ў салдацкіх пшнях, каб вечна квітнела зямля, каб шчасцем свеціліся вочы дзяцей і мацірок, каб былі Май і вясна на плапаче.

У ВЫЯЎЛЕНЧЫ ЛЕТАПІС БУДОЎЛІ

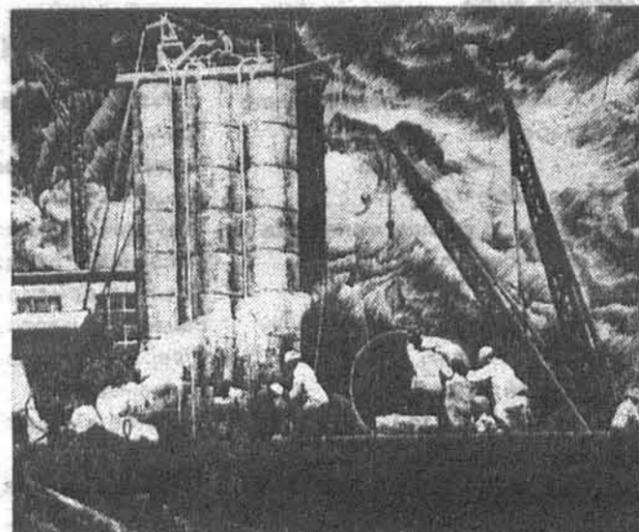
Не першы раз звяртаецца «Літаратура і мастацтва» да тэмы будаўніцтва Лукомльскай ДРЭС. У свой час мы друкавалі малянку мастака Ул. Сакалова, які выяўджаў на будаўніцтве па камандзіроўках рэдакцыі, рабіў замалёўкі з натуры, партрэты тых, хто ўзводзіць карпусы гэтай велізарнай электрастанцыі.

Сёння можна сказаць, што ў нас склаўся своеасаблівы летапіс гэтай будоўлі. Летапіс створаны рукой мастака. Летапіс, які адлюстроўвае развіццё будаўніцтва, яго рост уверх і ўшыркі.

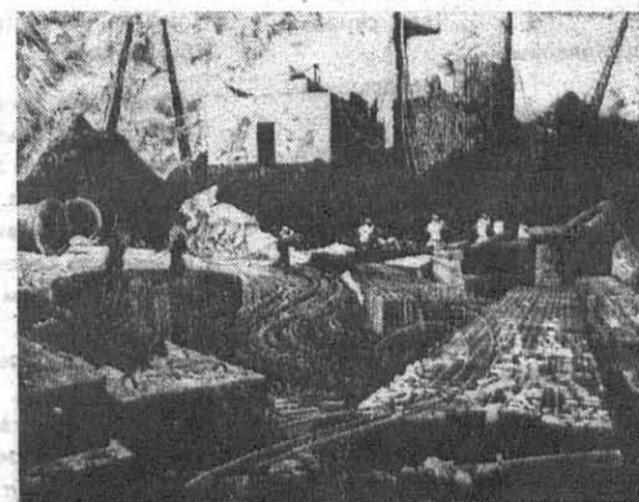
Графічныя лісты В. Ткачука з серыі «Будаўніцтва Лукомльскай ДРЭС», якія мы друкуем сёння, больш абагуленыя, больш завершаныя, шматлікія. Іх галоўная тэма — захапленне магчымасцямі чалавека — стваральніка, веліч сучаснай тэхнікі, пазіцыя прамысловых рытмаў.

«АНАЛУБШЧЫКІ»

«МАШАЖНІКІ»

«РАСТВОРНЫ ВУЗЕЛ»

дні гучалі выступленні ветэранаў рэвалюцыі, войнаў і працы, рапарты ўдарнік-а камуністычнай працы, перадаваліся эстафеты маладым працаўнікам, выступала мастацкая самадзейнасць, праслухоўваліся любімыя песні і музыка Ільіча. Усё гэта надавала вечарам святочную ўрачыстасць, эмацыянальную ўзнёсласць.

Кожны раён стараўся прыдаць клубнай Ленініянэ своеасаблівыя рысы. У Смалявіцкім раёне, напрыклад, была праведзена эстафета «Мары Ільіча мы ў справы ператвараем», у Чачэрскім — «Плён нашай працы і думы — Ільічу». У Дошчынскім раёне праводзіўся паход «Дзясягненні культуры — народу», у Горакіім — агітпаход «Славім Леніна, славім партыю». Традыцыяй сталі «Святыя ленінскія кнігі» ў Дзятлаўскім раёне.

У час пераклічкі сельскіх клубаў у многіх установах культуры былі створаны ленінскія музеі, пакоі, куткі. Цікава заісці ў такі пакой Крывіцкага сельскага Дома культуры. Колькі тут зместоўных стэндаў, прысвечаных Ільічу, гісторыі нашай дзяржавы і роднай Беларусі, поспехам мясцовага калгаса! Тут кнігі і часопісы, успаміны ветэранаў рэвалюцыі,

ганаровыя запісы ў спецыяльнай кнізе людзей ленінскай гвардыі, альбомы фотаздымкаў з жыцця калгаса, фанатэка магнітафонных запісаў цікавых вечароў.

Сельскія клубы і дамы культуры праводзілі вялікую работу на ваенна-патрыятычным выхаванні народа. За час пераклічкі вельмі ажывілася работа «Клубаў баявой славы», «Клубаў дапрызыўнікаў», клубных музеяў рэвалюцыйнай, баявой і працоўнай славы. Сотні музеяў на грамадскіх пачатках створаны толькі на працягу мінулага года. Цяпер іх налічваецца ў Беларусі больш шасці тысяч. Немагчыма пералічыць усе тыя формы работы, якія выкарыстоўваюць у музеях сельскія культасветработнікі. Гэта і сустрачы з героямі і ўдзельнікамі Айчынай вайны, і прагляд кінафільмаў на ваенную тэматыку, і экскурсіі ў іншыя музеі, і прыём у камсамол у памішаных музеяў, і паходы па месцах баявой славы, закладка помнікаў і абеліскаў, мемарыяльных скверцаў і алей. У многіх раёнах арганізуюцца ўрачыстыя провады ў Савецкую Армію, праводзяцца дні прызыўніка.

Шмат папрацавалі клубнікі, каб шырэй

распаўсюдзіць вопыт перадавікоў і наватараў сельскагаспадарчай вытворчасці. У многіх клубах створаны спецыяльныя кабінеты або куткі перадавога вопыту. Сапраўднымі цэнтрамі прапаганды сельскагаспадарчых ведаў сталі Яромінскі сельскі Дом культуры Гомельскага і Ясянвўскі сельскі Дом культуры Брагінскага раёнаў.

Клубы сталі пачынальнікамі новых, сучасных свят і традыцый на сяле. У Чачэрскім, Рагачоўскім, Гомельскім раёнах часта сталі праводзіцца «Дні калгасу», святы «Сярпа і молат». Клубныя ўстановы сталі ініцыятарамі руху «За высокую культуру сяла», за масавае ўкараненне ў вясковы быт фізкультуры і спорту.

За гэты час ўмацавалася сувязь клубных устаноў з камсамольскімі арганізацыямі, сельскай інтэлігенцыяй, самай шырокай грамадскасцю. У Мінскай вобласці, напрыклад, больш паўтысячы школ узялі шэфства над установамі культуры, шэсцьсот настаўнікаў кіруюць рознымі гурткамі мастацкай самадзейнасці.

У час пераклічкі мясцовыя партыйныя і савецкія органы, калгасы і саўгасы шмат спрыялі будаўніцтву новых устаноў культуры, забеспячэнню іх культінвентаром і абсталяваннем. Толькі за 1969 год на сяле пабудавана 215 клубных устаноў, узводзіцца яшчэ 312 клубаў. Лепш гэтая справа пастаўлена ў Гродзенскім, Гомельскім, Талачынскім, Камянецкім, Дзятлаўскім і іншых раёнах.

За час пераклічкі раённыя аддзелы абласных ўпраўленняў культуры, Міністэрства культуры і ЦК ЛКСМБ нямала зрабілі, каб вывучыць і распаўсюдзіць перадавы вопыт работы лепшых культурна-асветустановаў. Рэспубліканскі метадычны кабінет, Рэспубліканскі і абласныя дамы народнай творчасці абагулілі гэты вопыт у выглядзе метадычных матэрыялаў і брашур.

Пераклічка закончылася. Яе здабыткі трэба будзе замацоўваць і развіваць далей.

Мікалай АГАРОДНІКАЎ,
старшы інспектар Упраўлення
культасветустановаў Міністэрства
культуры БССР.

ДАЛЁКА

ДА АКІЯНА

З ПАЭМЫ

У С Т У П

Вытокі рэк і шляхоў адзіны:
Ад непрыкметнае ручаіны
Паходзяць плыні
рэк паўнаводных,
Шляхі —
ад рэчышчаў
пешаходных.
І, нібы ў мора,
бягуць у горад
Шляхі-дарогі, —
адтуль, дзе вусціш,—
Рвучы напорам
маторным
горла
Каменных вуліц,
як рэкі вусце.
Жыццё —
шляхоў і рэк падабенства:
Рух падарожны
распачынае
Юнацтва наша
з крыніц маленства
І ў акіян нябыцця
ўпадае.
Але не маюць
шляхі і рэкі
Зайздроснай памяці
той, што можа
Аднойчы пройдзенае навекі
Вярнуць
з далёкага
падарожжа.
Жыццём агораўшы
век суровы,
Адбедаваўшы
час навальнічны,
Людская памяць
плысці гатова
Зваротным шляхам
у край крынічны.
Край Магілёўскі!
З гармат Еўропы
Смерць засявала
твой шнур жалезам,
Ды не змагла —
зараслі акопы,
А не дарогі,
травой і лесам.
Як у Дняпро,
у шашу Варшаўку.
Цякуць рачулки
дарог глыбінных,
Выносяць жвір
на траву-мураўку
Па дрогкіх
памяці
каляінах.
Там неабсяжнасць
нябёсаў сініх!
Там Сож і Проня,
Віхра і Бесядзь
Рукамі чухлых
прытокаў сынніх
Лугі і пушчы
і нівы песцяць.

Мне б разам з імі
ясне ўсміхацца,
Вітацца з летам,
праводзіць восень,
З зімой спрацацца
і не спяшацца
На месца тое,
куды адвозяць.
Там, дзе рыпела
мая калыска,
Мне б жыць і верыць
бесперастанна,
Штэ да вытокаў жаданых —
блізка
І што далёка —
да акіяна.

А Г О Н Ь

Узяцелі дужацца
Роем у палі
З першай снежнай сцюжыцай
Лісце-матылі.
Жоўтым, устрывожаным
Пасланцам бяроз
Крыльцы адмарожвае
Вецер ды мароз.
Сівер над абшарамі
Пагражае ім,
Замятае хмараю —
Венікам сівым.
Спуджаная чаіца
Пакідае лёд.
Для зямлі канчаецца
Круг чарговы—год.
Новы пачынаецца
Кругаабарот.
Валакуцца леныя
Сані ўздоўж прысад,
А ўжо час — на змену ім —
Правіць панарад.
Разам з завірухаю
Снежнай за сялом,
Вольным громам бухае
Гулкі крыгалом.
Як сплыве за крыгамі
Холад па вадзе,
Луг і лог уздрыгамі
Дзень і ноч гудзе:
Б'юць, агнём шугаючы,
З неба перуны,
Лету высцілаючы
З кветак дываны.
А калі, зняможаны,
Адгрыміць Ілля,
Нівы стануць пожнямі,
Рунню іх—ралля,
Над імгой балотнаю
Зноў, як год назад,
Ваяваць з лістогаю
Будзе снегапад,
Каб правы, што страчаны,
Вырваць у яе...

У пары дзіцячае
Ёсць кругі свае.
Першы круг—пад вокнамі
З ранку вымяраць
Двор і прызбу крокамі
Шырынёю ў пяць.
Далягляды новыя
Адкрываць штогод —
Межы палыновыя,

Лазню, агарод.
Круг другі — абжытыя
Поле, лес і луг,
Рэчкаю абвітыя...
Школа — трэці круг.
У пары дзіцячае,
Светлае пары,
На кругах адзначаных,
Ёсць свае сябры.
Мне дагэтуль помніцца
Наш буланы конь —
З легендарнай конніцы
Родам, Зваць —
Агонь.

Час імчаў імкліваю
Бурай над Агнём,
Бой махаў над грываю
Шабляй і клінком,
Бліскаў навальніцаю —
Залпам штурмавым.
Можа ганарыцца ён
Спісам паслужным:
Біўся пад Царыцыным,
Урываўся ў Крым.
Сто разоў агнём яму
Абпаліла скронь.
Трох адважных коннікаў
Пахаваў Агонь, —
Смерцю заарканеных
У нялюбы свет.
Трох байцоў параненых
Здаў у лазарэт.
Пад камандай сёмага
Сам зазнаў палон
Доўгага, рухомага
Лазарэта ён.
Толькі не далі яму
Рады лекары,
Хворага пакінулі
На чужым двары.
З ранай не залечанай,
Скончыў паслужны
Спіс, вайной скалечаны,
Ветэран вайны.
Ды пароды дужае
Быў армейскі конь,
Не сканаў асуджаны
Куляю на скон,
Стаць на ногі хвораму.
Бацька дапамог.
Конь, на згубу ворагу,
Рваўся ў даль дарог.
Адхварэў, вядома рэч,
Восень і зіму,
А вясной — сядло і меч
Падавай яму!
Бразгаў, пэўна б, ножнамі,
Каб не адгулі
Залпамі апошнімі
Бітвы на зямлі.
Армія ягоная
Скончыла з вайной, —
Заняла Чырвоная
Кут чырвоны свой.
Меч пераплаўляецца...
Барана і плуг
На падворку маюцца
Нашым — для паслуг.
Ды буланы з норавам, —
Не спяшаўся ў бой
Са шнуром не ўзораным,
З жытняй паласой,

Што яму ляменная
Сталь, калі камдзіў
Перад строем спешаным
Некалі хваліў
Эскадрон іх, помніцца.
Як дзевяты вал,
Залівала конніца
Волгу, Дон, Урал.
Што яму палеткамі
Плуг і барану
Рухаць, калі гэткую
Узняў ён цаліну!

Дзе пранесла Конная
Сцяг свой баявы, —
Маючы законныя
На зямлю правы,—
Засялялі шумнага
Свету ўладары
Школамі, камунамі
Панскія двары,
Гукамі цымбальнымі,
Сходкамі сялян,
Гналі прэч чытальнямі
Цемру і падман.
На палі вярталіся
Людзі ад зямлі,—
У каго шпітальныя
Раны зажылі.
І прымалі велічна
Іх на свой парог
Сотні сёл, паселішчаў,
Тысячы дарог...

На жыхарства сталае
Да лясоў, палян,
З духаты шпітальнае,
Конаармеец Ян
Ранкам дня бяхмарнага
Праставаў. А я
Пасвіў легендарнага
Нашага каня.
Абудзіў маўклівую
Цішу за сялом
Ян: — Кось, кось!..

Над ніваю
Конь, махнуўшы грываю
Рыжай, як агнём,
Заіржаў... і вёрстамі
Рэха загуло.
Ян палямні роснымі
Вёў каня ў сяло.
Яну і буланаму
Браму я адпёр.
Госцю нечаканаму,
Адмыкайся, двор!

Хоць і незнаёмы госць
Для бацькоў, але —
Скварка і яешня ёсць
З чаркай на стале.
І глядзеў з падворку конь
На байца ў акно,—
Нібы чарку горкую
З ім не браў даўно.
Ян не мог, расчулены,
Пазабыць таго,
Як Агонь пад кулямі
Ратаваў яго...
На каня паказвае
Бацька мой:

— Бяры!..
Дружба — рэч адказная,
Вы ж — з вайны сябры...
Конь — не для настаўніка.
— Конь, ён — конь для ўсіх... —
Кажа маці, ставячы
Закусць на дваіх.
Бацьку Ян адказвае:
— Дружба — рэч адказная,
Разумею сам.
Толькі абавязаны
Я — каню, ён — вам.
Тут яго крывава
Рана зажыла,
Не, не маю права я
Браць — вайна прайшла.
Зможа ў вас таварыш мой

Цалком паэма «Далёка да акіяна» будзе друкавацца ў №№ 6 і 7 часопіса «Полымя».

Зарабіць на хлеб,
Покуль не састарае,
Покуль не аслеп.
З бедамі ж зазнаецца,
Лепш бы іх не меў,
Знае хай, што маецца
Двор яму і хлёў,
З хлебам з дапамогаю...
Вось вам адрас мой...

І далей дарогаю
Ян пайшоў сваёй.

А каню няможацца
Аднаму ў хляве,
Б'ецца ён, трывожыцца,
Ды не па траве
З чэрвеньскімі росамі...
Пасярод двара
Тысячагалосае
Чуе ён «ура».
Ён жыццё цывільнае

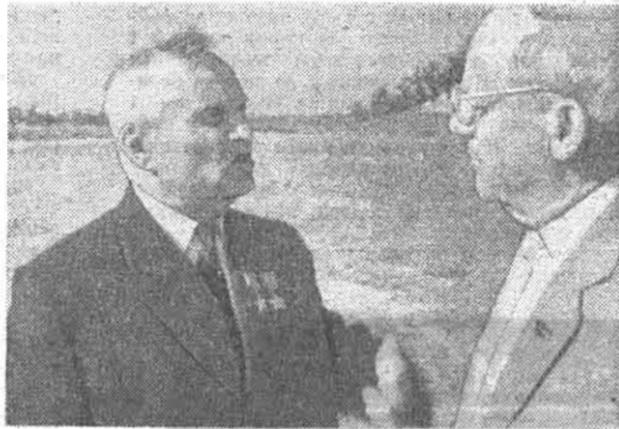
Мал. В. ТАРАСАВА.

Замяніць гатоў
На былое, пыльнае
Цоканне падкоў,—
З бурамі, з маланкамі,
Што ўзрушаюць кроў —
Вострымі і яркімі
Як лязо клінкоў!

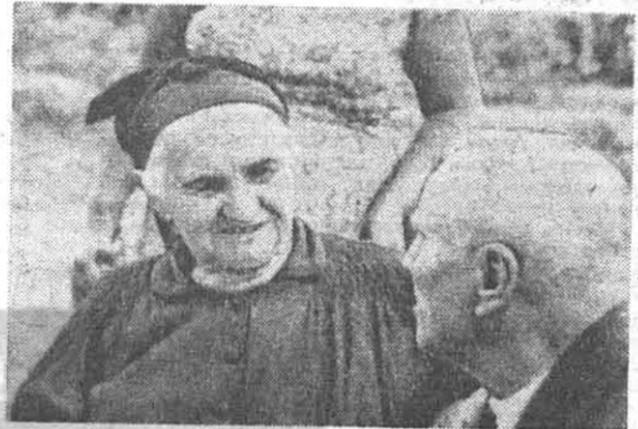
Не пад тымі вострымі
Шаблямі імчы, —
Гэй, буланы, вёрстамі
Нашы дні лічы!..
Сонца ходзіць высака —
Сонца дагані.
Ягады на высеках
Абляпілі пні.
Недзе плача чаіца.
Чуеш, дарагі?
Вось і завяршаецца
Намі круг другі.
Ты мінай сунічныя
Лапіны — кось-кось! —
За дубровы зычныя,
Гучныя вынось.
Сцігне рэха гулкае —
Знікне лес з вачэй.
Пакідай мінулае,
Рвіся ў даль хутчэй.
Там, за незваротнымі
Днямі ў маладосць,
Нібы за варотамі,
Шлях васторны ёсць.
Дык вынось дзіцячымі
Сцежкамі, мой друг,
З марамі гарачымі
Нас на трэці круг!

КІНО

Чалавек, якога мы ведалі

З пазтам Петрусём Броўкам...

З маці Тодара Жыўкава...

Кірыл Пракопавіч Арлоўскі — чалавек, пра якога яшчэ пры яго жыцці складаліся легенды, заўсёды заставаўся арганічным, простым у сваіх паводзінах. Гэтая натуральнасць ішла ад самабытнасці, ад цвёрдай упэўненасці, што абраны шлях правільны. Ён разумёў, што «стаіць на службе ў чалавека», і заставаўся самім сабой у гутарках з сялянамі і міністрамі, школьнікамі і высокімі замежнымі гаспадарамі.

Дарэчы, гэтая свабода паводзін і прастата Арлоўскага ў многім дапамаглі беларускім кінематографістам зрабіць фільм пра яго — «У агні жыцця». Карціна адрозніваецца ад многіх падобных біяграфічных фільмаў тым, што герой яе ніколі не пазірае перад кінаапаратам. Больш таго, часам ствараецца ўражанне, нібы ніякага апарата наогул не было, нібы ты сам-насам гаворыш з гэтым чалавекам.

Фільм пачынаецца не зусім звычайна — з трагічных кадраў яго апошняга шляху. Схіліўшы галовы, калгаснікі нясуць на могілкі труну. Зімовы дзень, вецер мяце снежны пыл... Людзі грэюцца ля вогнішча і ўспамінаюць таго, хто найшоў ад іх, з кім зрадзіліся, жывучы побач доўгія гады, прыгадваюць яго незвычайны лёс. Мы чуем: «Аднаго шпілёна аж у Маньчжурый здабыў...», «А як у Іспаніі ваяваў... легенда!»

Мо гэта перабольшанне, казка, міф? Не. Аўтары даказваюць, што жыццё яшчэ больш неверагоднае, чым сама легенда. Пра Арлоўскага расказваюць дакументы, успамінаюць тыя, хто ведаў яго ў далейшыя часы маладосці. Іх расказы спалучаюцца з хронікай тых гадоў. У ёй — падзеі эпохі, што сталі і падзеямі яго біяграфіі.

Чалавек з легенды... Бясстрашны кіраўнік партызанскага атрада, які ў часы беларускай акупацыі паліў панскія маёнкі, даваў адпор карным экспедыцыям. Яго група спыніла пад Лунінцом спецатрад ваяводы Ленартовіча, абязброіла ахоўу з афіцэраў дэфектывы, а самога пана пры ўсім народзе высекла. Пра гэта ў 1924 годзе пісала «Правда», адзначаючы палітычны эффект партызанскага мерапрыемства.

Тады Арлоўскі выступаў пад імем Мухі Міхальскага.

Пра партызанскую дзейнасць Арлоўскага ў 20-я гады расказвае таварыш Арэхва, былы член ЦКі Кампартыі Заходняй Беларусі.

Пра Арлоўскага ўспамінаюць сябры, папелнікі.

ЧК... Восем з паловай гадоў напружанай дзейнасці. Адсюль, пэўна, і тыя рысы характару, што так ярка працягваюцца пазней. Сярод іх — галоўнае — «прыродны розум арганізатара».

Іспанія... Інтэбрыгады... Тут пасябраваў Арлоўскі з іспанцам Лопесам, які пазней выратаваў яму жыццё ў партызанскім атрадзе.

Старонкі жыцця Арлоўскага гартуюцца на экране імкліва, адна за адной. Праўда, часам аўтары прадстаўляюць нам прамоўцаў занадта прасталінейна, афіцыйна. Цітры з надпісамі прозвішчаў нагадваюць надпісы на тэлеэкране ў час выступлення каментарыяў-аглядальнікаў, гэта ўносіць непатрэбную афіцыйнасць у размову, і тады губляецца шчырасць, здабытая аўтарамі раней.

Дапаўняе асобныя ўспаміны, аб'ядноўвае іх, абагульняе чалавек, якога

мы не бачым у кадрах. Расказчык журналіст В. Панамароў (адзін з аўтараў фільма) добра ведаў Арлоўскага, сябраваў з ім, таму мы адчуваем яго адносіны да ўсяго таго, аб чым ідзе гаворка. Часам ён звяртаецца непасрэдна да глядзельнай залы. Мы бачым, як цяжка ўздываецца з насляваеннай разрухі калгас, як старыя напаноць асудальную канаву, калгаснікі рамантуюць налесі, боюць малатамі па брані фашыскага танка. «Можа і знойдзецца хто сярод глядачоў, для каго ўсё гэта — толькі жывыя малюны, — гаворыць дыктар. — У кіно, скажа, усё магчыма... Затое ў бацькі, у маці гэтага чалавека горкі летапіс, напэўна, адгукнецца болю ў нагрудных плячах і спіне».

Значым, праўда, што і ў дыктарскім тэксце сустракаюцца асобныя «малюны» накіталт — «старшыняская арбіта», і газетныя штампы: «па маладому, таёй саджанаму лесу гуляеш, мо, з будучым Гагарыным ці з будучай Церашковай!» (так сказана пра Арлоўскага, які гуляе з дзецьмі). Але не такія выразы вызначаюць у цэлым агульную стылістыку расказа. І самае каштоўнае ў карціне — прыжыццёвыя, сінхронныя здымкі Кірыла Арлоўскага. Лепшыя з іх можна аднесці да сапраўдных удач нашай кінадакументалістыкі. Мы чуем жывую мову героя, яго трапныя словы, бачым яго твар — то ўпарты, то засяроджаны, хітраваты, вясёлы, засмучаны, энергічны. Хочацца пахваліць гукааператараў, якія дапамагалі нам пачуць простую, шчырую гаворку, такую гаворку, якой, бадай, мы яшчэ не чулі ў дакументальным кіно:

«— Тацяна! Час шэсць гадзін...»

«— Зараз ідзем... Сонейка яшчэ не ўзышло.»

«— Як казаў Тарас Бульба: «Пора, пора, шевелься стара!»»

«— Рана яшчэ... Пакуль збяруцца брыгадзіры...»

«— Хто рана ўстае, таму і бог дае...»

«— А ты любіш раней за ўсіх, хай бы збіраліся раней за цябе, адпачыў бы хвілінку лішняю, а то ўсё спяшаешся...»

«— Адпачнём... адпачнём, калі памром...».

У гэтай сцэне не проста быт. Тут размова аб сэнсе жыцця, тут праўдзёца характар чалавека, усё жыццё якога — гарэнне.

Доўгія гады ідуць спрэчкі аб ідэальным і станоўчым героі ў мастацтве, аб тым, «рабіць жыццё з каго». Не, Арлоўскі, вядома, не быў хрестаматыйна ідэальным, ён быў жывым чалавекам. Вось прыклад для моладзі, не выдуманых — жывы! Беларускія кінадакументалісты ў лепшых эпізодах карціны «У агні жыцця» паказваюць, на што здатна сапраўдная кінапубліцыстыка.

Адна з навіяў фільма «Мужнасць» — расказ аб чалавеку, які здолеў перамагчы свой трагічны лёс. Хвалаючыся, партызанскі камандзір Івашкевіч расказвае пра бой з немцамі, у якім Арлоўскі быў цяжка паранены. Яго хваляюць перадаецца нам. Івашкевіч быццам зноў перажывае той бой, вочы яго гарачы, рухі парывістыя, ён узмахвае свецлай чупрынай валасоў: «У гэты момант Кірыл Пракопчыч другую шапку кінуў... не паспеў яе кінучы, толькі ўстаў, як нямецкі снайпер... у іх былі аптычныя прыцэлы вінтоўкі... ударыў яму ў руку, і шапка разарвалася ў руцэ... І тут Кірыл Пракопчыч яшчэ некалькі разоў ускрыкнуў: «Бі гадаў!» — і ўпаў...».

Сінхронна запісаны, гучыць яго расказ пра тую сграшаную аперацыю. Удумайцеся — за сцэнай было

чуты як вастрылі пілу, каб адрэзаць руку... Пачыналася гангрэна. Плакаў побач іспанец Лопес, што вынес аб'ярага камандзіра з бою. А той, каб падняць настрой, надумаўся вучыць у гэты момант іспанца рускаму вымаўленню.

Фільм «У агні жыцця» паказвае магчымасці беларускай кінадакументалістыкі ў перадачы жывой атмасферы, у раскрыцці багацця душаўнага свету чалавека. Хацелася б, каб больш было такіх фільмаў.

У апошні час фільмы пра дзеячоў мінулага робяцца пераважна на іканаграфічным матэрыяле: выкарыстоўваюцца фотаздымкі, розныя рэчы, пісьмы і г. д. Але ж калі ёсць тэхнічныя сродкі, ёсць магчымасць захаваць для нашчадкаў мастацкі вобраз таленавітых мастакоў, артыстаў, людзей працы, — дык гэта трэба рабіць сёння, зараз. Час няёмка баяцца. Заўтра будзе позна. І рабіць гэта трэба на самым высокім узроўні — для гісторыі.

На жаль, і ў гэтай карціне адчуваюцца рэцывы стылістыкі фільмаў былых часоў. Ёсць пэўны налёт параднасці ў кадрах, дзе скарагаворкай ілюструюцца поспехі калгаса «Рассвет».

Арыгінальная навіла «Дзесяць мінут маладосці». Тут і размова з ветэранамі, незапланаваная, з нечаканымі паваротамі ў гутарцы. Вельмі выразны, вобразны кадр — Арлоўскі ідзе адзін па дарозе: хударлявы, статны. Ветэран, як і яны, але, здаецца, самы малады... Побач з гэтай навілай адчуваецца слабасць, традыцыйнасць навілы «Хлеб і порох». Шкада, бо гэта фінал карціны. Тут ёсць і паўторы, і пэўная страта рытму, і сусальная ідылічнасць у прагрукках з дзецьмі (абавязковы фінал многіх карцін). Словы пазта Броўкі аб Арлоўскім, добрыя самі па сабе, не маніруюцца з кадрам. Адчуваецца налёт інфармацыйнасці, паспешлівасці, быццам аўтары «пад заслоном» імкнуліся дасказаць усё недасказанае, паставіць усё кропкі над «і».

Думаецца, не зусім апраўдава і празмерна «ў лоб» паказаная дэманстрацыя дабрабыту «рассветаўцаў» — іх веласіпедаў, машын і г. д. Пэўна, гэта не ўсё, што пакінуў Арлоўскі ў спадчыну. Пэўна, галоўнае ўсё ж — людзі, з якімі ён поплеч працаваў, якія выхоўваліся на прыкладзе яго жыцця. У свой час справядліва крытыкавалі ідылічнасць фіналу карціны «Старшыня», у якім вільзны статак кароў мычыць на сельскай вуліцы, аддаючы дапіну павагі памёршай цялятніцы. Здаецца, у нечым гэтую памылку паўтарылі аўтары «У агні жыцця».

І яшчэ — аб музыцы. Мо некаторыя не згодзяцца з гэтым меркаваннем, але, на маю думку, песня ў гэтым фільме не толькі не дапамагае вобразнаму раскрыццю думкі твора, а, наадварот, разбурае атмасферу праўдзівасці і паэтычнасці. Музыка Г. Вагнера з узнісла-бадзёрнымі, пафаснымі інтанацыямі не стасуецца з лепшымі ў сваёй прастаце і праўдзівасці старонкамі фільма. І тут вінаваты не кампазітар, а рэжысёр, які не вызначыў дакладна яго задачу.

Але гэта ўсё асобныя пралікі добрага твора.

Фільм «У агні жыцця» западае ў душу. Успамінаецца ўсменка ў празрыстых, калюча бачах Арлоўскага, яго словы, яго постаць, яго жореткая і светлая любоў да людзей.

Вольга НЯЧАЙ.

У КАНЦЫ чэрвеня 3-ці корпус Гая пачаў перапраўляцца ў Дзісне на левы бераг Дзвіны. У той жа дзень падвочкам на прыбыццём будынку, наспраць гарадской балытцы, зноў сабраўся многалюдны мітынг. З таго самага балкона, з якога Дзім'ян Бедны чытаў свае вершы, зараз выступіла слава Гай. Яго палымныя словы ўздзімалі і хвалілі людзей большым вершы любімага салдатамі паэта.

Гай гаварыў аб наступленні, якое мае адбыцца ў хуткім часе і якога так чакалі салдаты і ўвесь народ. Тут упершыню пачуў Міхась дзвукі Гаям кліч: «Дасі Варшаву!». Яго падхванулі, німагучы натоўп.

Вяртаючыся з мітынгу, Міхась сустрэўся са сваімі сябрамі Аляксандрам Роўдай і Язэпам Ханданкам. Яны таксама былі ўзбуджаныя весткамі аб наступленні. Міхась стаў распываць, як і ўжывецца. Аказалася, што жылося ім не лёгка ў турботах і працы было да чорта, а сядзець на павалодным пайку. Запас прывезеных з сабой харчоў кончыўся.

Міхась абяцаў паклапаціцца аб харчах для іх сям'яў сваіх новых таварышаў. У войску ўсё ж дзелілі з харчамі — не галадавалі.

Цімашэла, калі ён вярнуўся дадому. На гэты, у якім яны жылі з Янімам, быў пусты. Міхась адчыніў акно і дзеў каля яго, углядаючыся ў летні зморк надыходзячай ночы. Недалёку над Дзвіной снівалі дзвядцяты. Не заўважыў, як вяснуў.

Разбудзіў яго Янім, які вярнуўся дадому зноў ўночы.

— Ты дома, Міхась? Я ў штабе быў. Хутка, браце, у наступленне пойдзем.

— Пра наступленне я чуў. На мітынгу сам Гай кінуў лозунг: «Дасі Варшаву!».

— Спадабалася табе яго прамова?

— Арол, браце! Ведае, чым узяць народ. За такім камандзірам кончы ў самае некла пойдзе.

— Што казань. Слава яго заслужаная. Герой-камандзір! І кожны ў яго добрыя і коні, якіх шмада ў бой кідаць. Іх бы толькі для урачыстых парадаў трымаць. Хутка пачынем, як гаеўцы пакажуць сябе з ворагам.

Польская кавалерыя таксама славяцца злавна.

— Я не раз бачыў гэтую слаўную кавалерыю, калі яна кідалася рабаваць нашы вёскі. Нічога не скажаш, там яны былі героямі. Не ведаю, як шаблямі, а бізункамі валодаюць выдатна.

— Хутка ўбачым, якімі яны будуць з нашымі гаеўцамі... А ў мяне ёсць да цябе справа. Ты ведаеш Сіня балоты? Тыя, што за фронтам?

— Яны не толькі за фронтам. Яны пачынаюцца недалёка ад Дзісны і цягнуцца да самых Даманавіч.

— Ну, значыць, ведаеш. Якраз пра іх і гутарка ідзе. Нашаму начальству да зарэзу патрэбны праваднікі праз гэтыя балоты.

— Я ведаю гэтыя балоты толькі з боку Даманавіч — каля вёсак Дзінева, Станца, Белы Двор.

— А ці не мог бы ты адшукаць каго-небудзь, хто ведае гэтыя балоты і з нашага боку?

— Здаецца, ёсць у мяне такія людзі. Гэта мае сябры, з якімі я разам ад белалаякаў уцякаў. Аляксандр Роўда і дзядзька Мікола.

— А людзі яны надзейныя?

— Абодва камуністы. Адзін нават стары падпольшчык.

На другі дзень раніцай палітрул гаварыў з Міхасевымі сябрамі. Аказалася, што абодвы яны ведаюць Сіня балоты. Роўда партызану тут пры нешчэках, потым хаваўся ад белалаякаў. Тут жа намерзілі маршрут праз гэтыя балоты ў тую ворага.

Начальству дывізіі стала вядома, што ў Даманавічах размяшчаліся вялікія вайсковыя склады. Знішчыць гэтыя склады і паслаўся праз балоты вайсковы атрад восемнаццатай дывізіі.

Праз некалькі дзён атрад у складзе больш сотні чалавек рушыў у паход.

Прабратца было вельмі цяжка. Воўныя сценкі на балотах мала падыхалі і летам. Даводзілася прадырацца праз хмызняк, лазовыя кусты ды хуцасочныя сасны. Асабліва цяжка было праходзіць праз дрыгвяністыя мясціны з вялікай колькасцю «вогнаў», зацігнутых зялёнай цынай. Інш, трымаючыся за вярбаску, якая была расцігнута на ўвесь жывы ланцуг. Траплялася многа балотных азёраў, каля якіх былі ўзгоркі, парослыя клёнам і дубамі.

Адначываючы на адным з такіх лясных астраўкоў, Міхась заўважыў прагаліну сямі лазняк і на ёй прыступкі з каменных пліт, выкладзеных рукою чалавека. Яны падыходзілі да самага берагу ляснога азёра. Гэта зацікавіла Міхася: хто і калі мог выкладзіць іх? Ён запытаў аб гэтым у Роўды, які сядзеў непадалёку са сваім старым сябрам-правадніком. Роўда адказаў яму:

— Аб гэтым ты запытай лепш у Мікалая. Тут, браце, цэлая гісторыя. Раскажы, Мікола, пакуль будзем адпачываць.

Дзядзька Мікола ахвотна згадзіўся раскажаць, адкуль з'явіліся гэтыя прыступкі.

Міхась МАШАРА МАКСІМАВА ПРЫСАДА

РАЗДЗЕЛ З РАМАНА

Скончана праца над новым раманам «Шоў дзвядцяты год...» У цэнтры рамана — падзеі 1920 года, барацьба маладой Савецкай рэспублікі з белалаякамі інтэрвентамі, удзел у гэтай барацьбе 3-га коннага корпуса Гая. Прапаную ўвазе чытачоў газеты «Літаратура і мастацтва» раздзел з рамана.

Аўтар.

— Востраў гэты і азёрца называецца Максімавай прысадай, — пачаў ён свой расказ.

Адсюль на поўдзень, на беразе Дзісны, жыў калісьці, у прыгонніцкі яшчэ час, багаты і ліхі пан Корсан. Сярод яго дваровай чэлядзі быў зухаваты хлопец Максім. Ён быў надзвычай меткім стралком, таму пан трымаў яго сваім асабістым паліўшчыкам. Максім быў спрытны хлопец і ўмеў на ўсё рукі. Асабліва ўмела майстраваў скрыпкі і іграў на іх так чароўна, як ніхто навокалі. Ён спадабаўся пану. Пан дапусціў яго да сябе ў пайку і часта браў з сабой на паліванне.

Прышоўшы з палівання, пан любіў сядзець адзін за сталом, пацягваючы віно, і слухаць Максімаву ігру на скрыпцы. Калі бывалі госці, пан таксама загадваў іграць, любіў пахваляцца, што мае такога выдатнага скрыпача.

Але вось Максім паказаў пакаёўку Ганку — простую сялянскую дзяўчыну, пакліканую на службу ў панскі двор да пана. Паказала і Ганка вясёлага маладца і удалыя Максіма, які ў панскіх пакоях быў сваім чалавекам.

І аднойчы Максім папрасіў дазволу пажаніцца з Ганкай. Пана зацікавіла, што за красуню выбраў яго ўлюбёнец. Ён тут жа загадаў паклікаць Ганку да сябе, а Максіму сказаў:

— Чакай, хлопца, мушу сам убачыць, якую галубку ты выбраў сабе з майго паддэтрэсца, што за чараўніца паланіла такога зуха.

Ганка з'явілася перад панам і, як акам'яцелая, стаяла перад ім, не адважваючыся падняць вочы. Пан зірнуў на яе і здзівіўся, убачыўшы такую стройную і гнуткую постаць, такіх дзве пышныя

русыя касы, што звісалі па плячах, яе чароўны дзівочы твар і сінія вочы, што хаваліся пад доўгімі выгнутымі вейкамі. Гладзеў і думаў, як гэта ён да гэтага часу не заўважыў, што ў пакоях яго жонкі знаходзіцца такая прыгажуня, да якой быў вельмі ласы стары распуснік. Вочы ў пана загарадзілі і ён сказаў Максіму:

— Дык вось якую ягадку ты выбраў сабе ў жонкі. Добра, добра, хлопча! Нядрэшчы маея густ.

А пасля надыйшоў да Ганкі:

— Не палхайся, ягадка, я цябе не з'ем. Ідзі да пана і скажы, што я загадаў падрыхтаваць усё, што належыць, да шлюбу. Сёння вечарам абвіямае нас поў у панай дваровай паліцы.

Жаціх і нявеста выйшлі з пакоя пана заручанымі, аднак не радасць сцяпалася ў іх вачах, а смутак. Яны адчулі бяду, якая набліжалася. Максім зразумеў гэта, убачыўшы, якімі вачыма пан глядзеў на Ганку.

Вечарам на святочнаму прыбранай дваровай чэлядзь адваля жаніха і нявесту ў капліцу, з якой праз нейкі час Максім і Ганка выйшлі ўжо мужам і жонкай. Пан загадаў вяселле свайго ўлюбёнца адзначыць багатым банкетам. У вялікім пакоі палаца, дзе харчавалася чэлядзь, былі накрыты вясельныя сталы. Іграў дваровы музык. Сядзачы за сталамі, дваровая чэлядзь піла, ела і вяселлася, віншуючы маладых.

Аднак у самы разгар вяселля расчыніліся дзверы і ў суправаджэнні сваіх гайдукоў увайшоў пан. Ён ласкава супакоў устрывожаную яго з'яўленнем вясельную бяседу, сеў за стол, загадаў прынесці для сябе віна і выпіў за здароўе маладых. Калі зноў усе супакоіліся, пан раптоўна ўстаў і, звяртаючыся да Ганкі, сказаў:

— Прыйдзі зараз у мой пакой і пасядзі мяне пасцель!

Сказаў і выйшаў з-за стала.

Усе аслупіцелі. Неўзабаве панскія гайдукі падкапілі Ганку, павялі ў пакой пана. Кінуўся быў Максім раз'юшаным зверам на панскіх служак, але ніхто не прышоў яму на дапамогу.

На другі дзень прывялі гайдука Максіма да пана.

— Паразумеў, хаме, — пагардліва кінуў яму пан. — Так і трэба. Так было і будзе. Таі справедку панскі закон над сваім будымам. Учора ты пакалечыў майго лепшага гайдука. За гэта табе належыць бізуны. Аднак за разумную пакару я дарую табе. Служы і далей так, як служыў мне, і мая ласка будзе з табой. Я падару табе новую кату ў майм двары і ўсё патрэбнае ў хаце, каб ты шчасліва жыў там з маладой жонкай.

А на другі дзень, як бы нічога не адбылося, пан загадаў Максіму суправаджаць яго на палі ванае.

Была суровая зіма. На палях і ў лесе было многа снегу. Максім паслухмяна заткнуў шырокую сякеру за пояс, закінуў за плечы стрэльбу, стаў на шырокія лыжы і падаўся за панам у лес.

Прайшлі адны суткі, другія, а пана з Максімам не было з палівання. Устрывожыліся людзі, сабраліся грамадой і пайшлі ў лес шукаць іх. Урэшце, знайшлі пана, разарванага на кавалкі каля мядзведжай бярогі, а Максіма і следу не было.

Людзі падумалі, што ён загінуў ад данага звера.

Усю зіму праплакала Ганка, застаўшыся адна ў хаце, а вясной, калі зацвілі кветкі і зашумелі на ўзбярэжжы балот буйныя чарот, знікла і Ганка.

Людзі думалі, што не вытрывала яна бедна і з гора ўтанілася недзе.

Максім жа не загінуў ад звера, як гэта думалі людзі. Узніўшы з бярогі мядзведзі, ён падштурхнуў яму ў лашы пана, а сам накіраваўся ў балоты. Пасяліўся на гэтым востраве. Зрабіў такую-сікую зямлянку і жыў, ловячы звяроў і рыбу. Час ад часу заходзіў у далёкія вёскі да людзей. З'яўляўся нават у Дзісне з пушнінай. А вясной прышоў у двор і забраў з сабой Ганку.

Так і жылі яны тут некалькі год. І жылі адны, гадуючы сына.

Аднак і тут падлілывалася іх няшчасце.

Аднойчы патрапіў Максім на адзінокага мядзведзя-шатуня, а са зброй быў пры ім адзін толькі паліўнічы нож. Мядзведзь Максім усё ж забіў, але і мядзведзь даўся яму ў знак. Моцна раздёр грудзі і жывог. Ледаў жывы ён дапоўз да хаты. Перапалохалася Ганка, убачыўшы мужа, перавязала яго, паклала ў пасцель, а сама не ведае, што рабіць, дзе шукаць ратунку. Раніцай надумала Ганка бегчы да людзей. Сцежкі праз балота добра ведала. Прыязала да палка, на якой ляжаў Максім, свайго малаго і пабегла.

Дзіця плакала, плакала адно, тузалася, аж надуль вярочына тая не развялася. Малы вылез з хаты і пачаў на стромкіх каменных прыступках спускацца да возера. Ды паслізнуўся і бульхнуў у ваду...

Прышлі людзі ратаваць Максіма, а ратаваць ужо не было каго. Максім памёр, не дачакаўшыся ратунку. Загаласіла ў роспачы Ганка і пачала клікаць сына, а малаго нідзе няма. Кінуўся людзі да возера і убачылі на дне празрыстай вады малае. Дасталі з вады, а яно ўжо апруціцелася.

Убачыла ўсё гэта Ганка і не вытрымала яе гарае сэрца такога страшнага гора.

Так загінуў Максім і ўся яго сям'я. Людзі па-

ТАМ, ДЗЕ БЕЛАЯ ВЕЖА

Вось ужо сёмае стагоддзе на беразе невялікай рачулі Лясной, што вёсца на ўкраіне Камініца, стаіць Белая вежа — непаўторны помнік старажытнай архітэктуры і ваеннага майстэрства беларусаў. Ён уявіўся да ў паручыях гісторыі, у савецкай і замежнай літаратуры. Аб ім пісалі вучоныя, гісторыкі, географы, паэты.

Белая вежа была пабудавана ў канцы XIII стагоддзя для іхных рускіх князёў ад набегавых ішацкіх ворагаў. Іпацэўскі летапіс расказвае, як валанскі князь Уладзімір Васільевіч паслаў свайго дзядзьку Аляксею знайсці месца для пабудовы крэпасці на паўночных рубя-

жках княства. Алякса накіраваўся са сваімі людзьмі на чужына па рацэ Лясной, выбраў зручнае месца, ачысціў яго ад лесу і зклаў тут горад. У летапісе ад 1276 года гаворыцца: «За Берестэем срубі горад на пустом месце... і нарэч імя ему Камініца, зане быў земля каменная». І далей даведваемся, як разам з драўляным умацаваннем у Камініцы быў пабудаваны «...стол камень выстною 17 сажней, подoben удлинени всем зрячим камнем».

На працягу стагоддзяў крэпасці ўмацаванні Камініца і яго «стол камень» не раз адбівалі напады ворагаў, вытрымалі жорсткія асады. З цягам часу драўляныя умацаванні зніклі, разбурыліся, агарадзі, ад іх не засталася нічых сладоў. І толькі Белая вежа да гэтага часу ўзнялася ў сваім першаходным выглядзе. Праўда, час і войны наклалі і на яе свой адбітак.

У Вялікую Айчынную вайну гэта вялікая вежа служыла добрым арыенцірам для нашых салдацкаў, якіх арыентавалі з «Вялікай зямлі» ў тую ворага. Калі ў 1934 годзе Беларусь была вызвалена ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў,

над вежай горда залунаў чырвоны сцяг.

Белая вежа мела не вельмі прыгожы выгляд. Яе тоўстыя цагляныя сценны былі пакрыты кулямі, асколкамі мін і снарадаў, унутраныя перакрываці і лесвічным маршам абвадзены. Вялікія паветра нарыда цэлаю амбразурой дзверы, сценны. Удалелі драўляныя бэлькі ледаў трымаілі ад гнілі. І толькі на самай верхняй цэлым дзвяр крчалі галкі, ды буркавалі дзікія галубы.

У 1960 годзе Белая вежа была аб'яўлена філіялам Брэсцкага абласнога краязнаўчага музея. Тут былі праведзены аднаўленчыя работы і створана экспазіцыя гістарычнага мінулага Камініца. Але гэта не задавальняла ні вясельных жахаў, ні шматлікіх савецкіх і замежных турыстаў, якія кожны год прыязджаюць да гэтага помніка старажытнасці.

Цяпер прынята рашэнне аб рэстаўрацыі Беларускай вежы, перабудаванні і расшырэнні яе экспазіцыі і добраўпарадкаванні наваколнай тэрыторыі.

хавалі іх педзе тут, у адной магіле, а з таго часу гэта месца завецца Мансімавай прысадай.

Неўзабаве атрад распягнуўся ланугом, як жураўліны клін, і пайшоў на балюце далей...

Бралася на дзень. У густым сасняку супраць вёскі Сталіца атрад спыніўся, рыхтуючыся да нападу на Даманавічы. Адсюль мястэчка было відаць як на далоні. Вырашылі панасці ўночы, а пачуць добра адпачыць і разведць, што робіцца ў Даманавічах.

Роўда пабываў ужо ў свайго сябра-падпольшчыка з вёскі Сталіцы, паслаў яго ў разведку ў Даманавічы. Аказалася, што гарнізон быў невялікі і размяшчаўся ў двух месцах мястэчка: частка змяшчалася ў келіздоўскім мураваным двухпавярховым доме, які разам з масцёлам быў абнесены двухметровым мурам-агародай з двума кудзавымі гнёздамі, а другая частка з вайсковымі складамі знаходзілася на супрацьлеглым беразе Дзікеві, у палатны і гаспадарчых будынках маёнтка пана Шырына. Таму, вырашылі падзяліць атрад на дзве часткі і панасці на варожыя гнёзды адначасова.

Дзякуючы раптоўнаму і неспадзванаму нападу белаланкі не змаглі аказаць належнага супраціўлення. Супраціўляліся толькі варта, а рэнта ў блізіне ратавалася ўцікачай.

Ужо сонца добра ўзнялася, калі атрад знішчыўшы вайсковыя склады і пазавушы ішчэ свайх забітых, рушыў назад да балота. Трэба было думаць, як ратавацца самім, бо ніхто не сумняваўся, што будзе пагоня.

Атрад толькі паспеў перайсці па мосце рэчку Бярэжу і з вёскай Дзікева звярнуць у лес, як на гасцінцы ад Пагоста паказалася войска. Начальнік атрада, размясціўшы байцоў у зарасніку на ўзлесці, не ведаў, што рабіць. На ўсім было відаць, што вораг блізка адступіў. Аднак уцякае ён не на захад, у тым сваёй арміі, а ўздоўж фронту, па Даманавічы.

Беглі белаланкі бязладна: асобы, пяхота, асобныя кучкі коннікаў, гарматы з разлікамі. За гэтым бязладдзем змешаных войск праз нейкую хвілінку паказаліся эскадроны кавалерыі. Яны таўсама спыніліся, але не так бязладна, як першыя. Раптам ад Германавіч пачуліся гарматныя стрэлы. Снарады праносіліся над галовамі і ірваліся за Белым Дваром. Паўна, артылерысты, што нядаўна праносіліся тут па гасцінцы, разгарнуліся на другім беразе Бярэжы і пачалі страляць, снадаючыся хоць на хвілінку затрымаць тых, што насцігалі іх.

Урэшце прасялі апошнія белаланскія коннікі і замоўклі гарматныя стрэлы за Дзікевам. На гасцінцы ўсё аціхла. Камандзір атрада паклікаў сваіх памочнікаў і Роўду. На кароткай нарадзе вырашылі чакаць тых, ад каго так уцякалі белаланкі.

Час ішоў вельмі марудна. Хвіліны здаваліся гадзінамі. Але вось на грэблі, па якой пралягаў гасцінец, з боку Пагоста паказаўся атрад коннікаў у шыракакалечыя чорныя бурнак і кубаннак з чырвоным верхам. Мінуты грэблю, коннікі па два, па тры рассыпаліся абпал гасцінца. Неўзабаве двое з іх літаральна наткнуліся на атрад.

— Хто вы такія? — запытаў камандзір атрада.

— А вы хто такія? — адганяючы ад сябе разгубленасць, запытаў адзін з коннікаў і, убачыўшы чырвонаярмейскую вопратку па камандзіры і чырвоную зорку на шапцы, са здзіўленнем перапытаў: — Няўжо нашы? Як вы сюды трапілі? Тут жа нядаўна белаланкі драпалі! Як яны не заўважылі вас?

— Яны так драпалі, што ім не да нас было, — адказаў камандзір атрада, хаванчы паставет у кабуру. — Мы асобы атрад васемнаццаці дзівізіі. Былі на спецыяльным заданні ў тыле ворага.

— А мы чырвоная разведка. Кубанцы з 3-га кавальскага. Учора прарвалі фронт, абілі балоты і сёння праірлі іх з Пагоста. Да Даманавічаў далёка адсюль?

— Не больш чатырох кіламетраў, — адказаў за камандзіра Роўда.

Да гэтых двух разведчынаў над'ехаў камандзір разведкі:

— У Даманавічах вялікі гарнізон?

— Там зараз няма ніякага гарнізона, — упэўнена адказаў начальнік атрада.

— Як жа так? А ў нас звесткі, што там умацаванні і вайсковыя склады.

— Ды гэтай ноччу вайсковыя склады мы спалілі, а гарнізон часткова знішчаны,

а большасць разбеглася ноччу ў адной блізіне. Зараз там толькі войскі, якія выгоніце перад сабой.

— Адкуль стралялі па нас з гарматаў?

— За гэтай вёскай ёсць рачуна, дым вост артылерысты, што ўцікалі, разгарнуліся і далі ў вас бок некалькіх стрэлаў.

Праз некаторы час па гасцінцы ад Пагоста паказаўся ўжо злучы большы атрад конных кубанцаў, а яшчэ праз мінуту ўжо ішлі цэлыя эскадроны, лёгкая кавалерыя, абоз і саадацкія кучкі. У Дзікеве войска спынілася, заўважыўшы ўсю вёску і яе прысады. Камандзіры атрада і палітрука пайшлі туды.

Вёска была перапоўнена войскамі. Паўсюль сталі прыязаныя, але перасяджаныя коні, калі іх групамі — байцы. Яны курьлі, размаўлялі. Коннікі назіралі на камандзіра атрада і палітрука, здзіўляючыся, адкуль тут узнялася пяхота.

Іх штаб пяхоты затрымаў, загадаў здаць зброю і толькі тады правалі ў хату.

У хатце, схіліўшыся над картай, сталі тры камандзіры. Яны ўзялі галовы і з нямым пытаннем назіралі на незнамых людзей.

— Хто вы такія і як сюды трапілі? — запытаў адзін з камандзіраў, сівы.

Вайсковец, што прывёў сюды незнамых, падаў яму дакументы і далажкі:

— Затрыманні на вуліцы вёскі патрулем аховы парадку. Прасілі даставіць іх да вас. Былі ўзброеныя. Зброю здалі мне.

Сівы прагледзеў дакументы і з цікавасцю вачаў распываць, як яны тут апынуліся. Тым падрабязна тлумачылі, з якой мэтай прабраліся ў тыл ворага і як выканалі сваё заданне.

Камандзір атрада звярнуўся потым з просьбай да сівога, каб ён паслаў у яго атрад, доктара, таму што ёсць параненыя і два з іх знаходзяцца ў дрэжым стане.

— Доктара адіраўлію разам з вамі, — адказаў сівы.

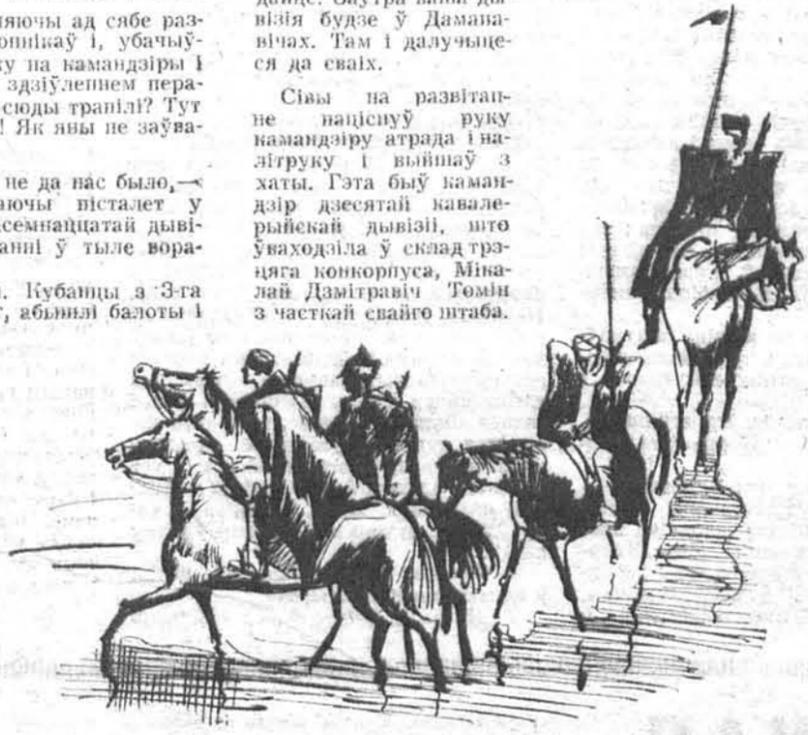
Задно ён загадаў падрыхтаваць кухню, каб наарміць байцоў атрада.

Аднак не паспеў сівы закончыць сваё распараджэнні, як прыбыў сувязіст і далажкі: белаланкі, не ведаючы ў Даманавічах гарнізона і вайсковых складаў, пакінулі паселішча і адступілі ў напрамку мястэчка Лузіні.

Выслушаўшы сувязнога, сівы сказаў камандзіру атрада і палітруку:

— Вось пацвяджэнне вапных слоў. Вішную! Вы са сваім атрадам пасялілі паніку ў варожым тыле! — І, звяртаючыся да сваіх камандзіраў, дадаў: — Вярнуць таварышам зброю. — Потым, зноў навярнуўшыся да камандзіра атрада, дадаў: — Мы хутка набізем гэту вёску, а вы са сваім атрадам перабіраіцеся сюды, адначыце, наабедайце. Заўтра ваіны дзівізіі будзе ў Даманавічах. Там і далучыцеся да сваіх.

Сівы на развітанне паціснуў руку камандзіру атрада і палітруку і выйшаў з хаты. Гэта быў камандзір дзясятай кавальскай дзівізіі, што ўваходзіла ў склад трэцяга канкорпуса, Міхалей Дамітравіч Томні з часткай свайго штаба.

ДА НАШЫХ ЧЫТАЧОЎ

Штотыднёвік «ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА» паступае ў рознічны продаж у абмежаванай колькасці. Таму раім быць яго сталымі падпісчыкамі.

Падпіска можна на тэрмін з пачатку кожнага месяца да канца года.

Падпіска прымаецца ва ўсіх адзяленнях сувязі і грамадскіх распаўсюджвальнікам друку.

важна наведвальнікам аб тым, як войны старажытнай Русі стрымалі падзеі і асады імгальных ворагаў, пра іх быт, зброю, вопратку. Залы другога і трэцяга паверха ўзновілі гістарычную гісторыю Камініа ад старажытных часоў да нашых дзён. Тут жа будзе экспанавана на розныя віды ўзбраення рускіх і іспанскіх войнаў. Чапёрты паверх будзе прысвечаны гісторыі ахоўных збудаванняў XIII—XIV стагоддзяў, экспазіцыі нітага паверха пакажуць культуру заходніх зямель старадаўняй Русі. Тут сваё месца знайдзе макеты помнікаў архітэктуры тых часоў, копія з твораў жыванісу, малікаі, скульптуры. І, нарэшце, самы апошні — шосты паверх стане пляцоўкай для агляду. Ваколіца будзе створана зона адпачынку для турыстаў і шматлікіх гасцей. Аб'ём работ прадстаіць немалы. Але пасля гэтага Белая вежа стане адным з лепшых наведальных куткоў нашай рэспублікі. Выкананне работ даручана спецыяльна-радыёпрымальніцкім майстэрням Міністэрства культуры і мастацтваў Беларускай Рэспублікі.

ПА ВЫСТАВАЧНЫХ ЗАЛАХ

СПЫНЕНАЕ ІМГНЕННЕ

Я. КАМАРОВА. У дзесятку.

Чорная цяжкая хмара нізка навісла над зямлёю, і светлы сонечны дзень пагас. Здаецца, недалёка грэміць гром... Але не! Гэта не навальніца. Чорная дымная хмара ад сотняў спаленых гітлераўцамі вёсак і гарадоў плыве над спаленай беларускай зямлёю.

Цяжкая чорная хмара над зямлёю — лейтматыў цыкла здымкаў «Хатыні» Я. Казюлі. Бачым, як на месцы былых хат сцірацца стаяць зрубы і коціны. Жалобныя званы гудуць пра жудасную трагедыю, якая адбылася тут сакавічнім днём 1943 г. Каваль цудам застаўся жывы. Ён трымае ў руках цэла забітага сына. А далей — адзінокае абгарэлае дрэва. Каб узмацніць уражанне, фотграф-амаатар скарыстаў тут негатыўны адбітак. І вост на чорным фоне бачыш сапраўды мёртвае дрэва: белыя галінкі, белыя стволы...

Здымкі Я. Казюлі — лепшае з таго, што паказана на выстаўцы работ фотаамаатараў, арганізаванай Беларускай саветам прафсаюзаў, ЦК ЛКСМБ і Рэспубліканскім Домам мастацкай самадзейнасці.

Міжволі хочацца прадоўжыць спіс арганізатараў і дадаць да яго «...Міністэрствам культуры БССР і Рэспубліканскім Домам народнай творчасці». Бо што ж гэта за рэспубліканская выстаўка, калі на ёй няма работ фотаамаатараў, якія яднаюцца вакол рэальных, гарадскіх і сельскіх дамоў культуры, клубу і абласных дамоў народнай творчасці.

На жаль, ведамаснасць адбілася на экспазіцыі выстаўкі. Відасочна яе тэматычная беднасць. Мала работ (ды і невысокай яны якасці) пра сённяшні дзень, аб працоўных буднях савецкіх людзей у юбілейным лініісім годзе. Больш-менш значных здымкаў на гэтую тэму на выстаўцы мала. Варта назваць, бадай, толькі «Плошчу Леніна» і «Вячэрні Мінск» У. Грыбава, «Знойдзены след» і «Граніцы Радзімы» М. Цыгільніцкага, «Мост праз Дняпро» З. Шэгельмана, «Электрыфікацыю Палесся» І. Харычова, «Перад баявым вылетам» Э. Шацілы.

Ёсць на выстаўцы і партрэты. Фотаамаатары А. Карніенка і В. Бугра гучна назвалі іх «Мой сучаснік», «Сучасніца». Прыглядаешся да гэтых работ, але волькіх абгугльненняў у іх не бачыш. Ніякіх прыкмет часу не прычытаеш у гэтых партрэтах.

Найбольш пашанцавала на выстаўцы дзясцім, Дзясці вучацца, гуляюць, займаюцца спортам. Многа цікавых жанравых здымкаў. Фотаамаатары правалі сябе тут удумлівымі, назіральнымі майстрамі, якія ўмеюць адшукаць і цікавыя сюжэты, і свежыя ракурсы. Нагадаю некаторыя работы. Гэта «Аптыміст і песіміст» А. Карніенкі, «У дзясцінку» Я. Камарова, «Сакавіцкі капекш» П. Крывашэнкі, два здымкі А. Плечэна «Барацьба за лялькі» і іншы.

Многа на выстаўцы пейзажаў. У іх відаць зямлянанасць, улюбёнасць аўтараў у свой край. Добры зніод «Апошні лісце» Я. Камарова. На гэтым фота тонка перададзены настрой цішыні, заміранне прыроды перад зімовым сном. У другім здымку бачым, як прыгожа іскрыцца рэчка ў месчным святле. Гэта казачны вечар Ф. Хацкевіч так і назваў «Пад месціным ззяненнем». Запамінаюцца зямельныя пейзажы Г. Жукава, Б. Крукава, В. Скрыпанова.

Прыцягвае ўвагу работа П. Цішкоўскага «Радзіма». Фотаамаатар паказвае нам яе бясірайні прасторы, яе непаўторную прыгажосць. Здаецца, усе сонечныя праменні ўвабрая ў сябе «Галінка рабіны». Празрыстыя ягады нагадваюць наліты сонцам вінаград. Гэта майстэрская работа П. Цішкоўскага.

Ва ўступных радках да каталога выстаўкі гаворыцца, што яе «экспазіцыя» — першая спроба пазнаёміць грамадзянскасць з работамі фотаамаатараў нашай рэспублікі, вышчы таленавітыя фотамайстры з ліку амаатараў мастацтва фатаграфіі». Можна пагадзіцца з тым, што гэта сапраўды першая спроба, але яна, на жаль, не дала тых вынікаў, на якія спадзяваліся і арганізатары выстаўкі, і шматлікія фотаамаатары. Перш за ўсё кінулася ў вочы выпадковасць работ. Многія з іх паўтаралі адна адну, асабліва пейзажы і здымкі пра дзясці. У экспазіцыю трапіла шмат слабых і малавыразных фота, якія можна было б і не паказваць.

І яшчэ адна заўвага. У тым жа ўступным артыкуле да каталога гаворыцца, што «увазе наведвальнікаў рэспубліканскай выстаўкі работ фотаамаатараў прапаноўваецца больш 180 работ 72 аўтараў». Але чамусьці паказана толькі каля 140 здымкаў.

Я. КАЛЯДА.

АДНОПЧЫ па журналісцкай справе давалося мне завітаць да Андрэя Капітонавіча Красіна. Я шмат чуў пра гэтага чалавека. Расказвалі, што калісьці ён працаваў у акадэміка Ігара Васільевіча Курчатава, пазней прымаў удзел у стварэнні першай у свеце атамнай электрастанцыі, за што быў удастоены Ленінскай прэміі. Потым узначальваў адзін фізіка-энергетычны інстытут, кіраваў навуковай распрацоўкай Беларускай атамнай электрастанцыі, а з 1961 года жыве і працуе ў Беларусі.

Дамаўляючыся аб сустрэчы з дырэктарам Інстытута ядзернай энергетыкі АН БССР, я меркаваў, што наша гутарка аббудзецца ў яго службовым кабінце, але атрымаў запрашэнне на кватэру. Вядома ж, я зусім не спадзяваўся ўбачыць у кватэры вучонага-фізіка партатыўны сінхрафазатрон. Але пініна ў гэтай асяродку стала гаспадарам падказалі мне думку, што тут сябруюць з мастацтвам. Размова наша, якая пачалася з фізікі, перыметрна перайшла ў новае рэчышча. Надзвычай цікава было даведацца, як суіснуюць у адным чалавеку фізіка і лірыка, якое месца займае мастацтва ў жыцці вучонага, чаго ён шукае і што знаходзіць у свеце пудоўнага, Дарэчы, з апошняга пытання і пачалася наша размова пра атам і музы з акадэмікам АН БССР, заслужаным дзеячом навукі і тэхнікі БССР Андрэем Капітонавічам Красіным.

— Што прываблівае мяне ў мастацтве? Перш за ўсё, зразумела, яго эстэтычны бок. Добрая музыка, добрая карціна, — а мы гаворым толькі пра сапраўднае мастацтва, — прыносяць задавальненне, радасць сустрэчы з характэрным. Але ёсць яшчэ адзін, і ён сказаў, «утылітарны» бок майго захаплення. Чалавеку неабходна час ад часу адхіліцца ад свайго асноўнага занятку, неабходна ў нейкі момант змяніць ход думак. У нашай справе гэта свайго-роду вытворчая неабходнасць. Чалавечы арганізм патрабуе часовага пераключэння з аднаго мыслельнага канала на другі, і мне ў такіх выпадках прыходзіць на дапамогу мастацтва.

— Што менавіта? Музыка, жывапіс, кніга?

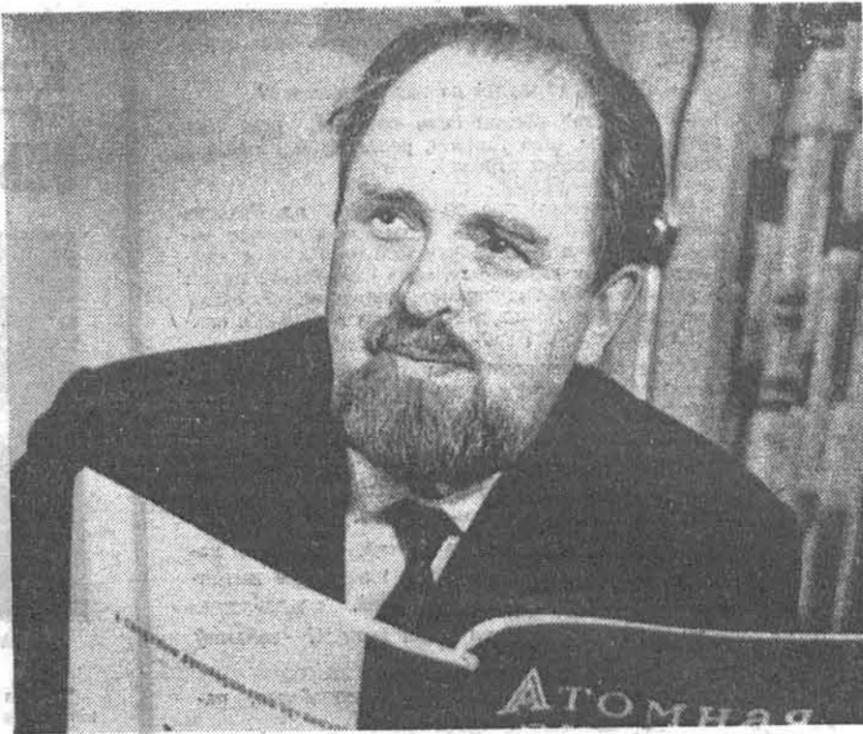
— Толькі, калі ласка, не пытайцеся, якому з відаў мастацтва я аддаю перавагу. Тады мне, у сваю чаргу, хочацца спытаць: а што лепш — гара ці ручай? У кожнай з'яве прыроды, у кожным плодзе ёсць сваё характэрнае, гэта ж я знаходжу яго і ў музыцы, і ў жывапісе, і ў балете...

— Але ж калі, скажам, для Мадэра свет склаўся перш за ўсё з гукаў, а для Ван Гога — з фарбаў, дык і сярод нас, звычайных людзей, нехта мае большую здольнасць думаць музычнымі вобразамі, а нехта лепш успрымае колер і форму...

— І ўсё ж мне цяжка зрабіць пэўны выбар, спыніцца на нечым адным. Але... Калі б мне раптам давалося кіраваць парадкам муз, на першае месца я паставіў бы музыку. Напэўна, таму, што займаўся ёю і атрымаў пачатковую музычную адукацыю.

Праўда, іншы раз мне больш прыемна паслухаць любімы твор дома, чым у канцэртнай зале, дзе кашляць, рыпваюць крэсламі і тым самым адцягваюць увагу, перашкаджаюць засяродзіцца. Пласцінка дае табе і магчымасць паўтарыць музычны ўрвак, які палюбіўся.

З асаблівым задавальненнем слухаю ў грамзапісе оперу. Сцэнічныя ўмоўнасці, уласцівыя гэтай жанры, мне здаецца, іншы раз перашкаджаюць галоўнаму — успрыняццю музыкі. Я лепш паслухаю ў запісе Шаляпіна ў партыі Мефістофеля ці Барыса Годунова, чым іншага «жывога» выканаўцу, які наможа больш эфектна выглядае, чым спявае. Гэта, вядома, не значыць, што я страціў цікавасць да сцэнічнай пастаноўкі оперы, — хоць бы таму, што далёка не ўсё за-

Пра што
не пішуць
у біяграфіі

АТАМ І МУЗЫ

ВЕЧАР З АКАДЭМІКАМ А. К. КРАСІНЫМ

пісана на грампласцінкі. І потым ёсць сапраўды цікавы пастаноўкі, таленавітыя выканаўцы.

Мае любімыя творы? Іх вельмі многа, усё не пералічыш. Другі канцэрт для фартэпіяна з аркестрам Рахманінава, тры Чайкоўскага «Памяці паэта», націорн з Другога квартэта Бардэзіна, 12-ы эцюд Скрабіна, Шанэн...

— А літаратура?
— Вельмі люблю «Вайну і мір» і магу сказаць, што гэты раман дапамог мне выпрацаваць некаторыя прынцыпы майх адносін да навукі. Яшчэ студэнтам я ўбачыў тут элемент філасофскага, дыялектычнага падыходу да некаторых жыццёвых сітуацый. І гэта ў нейкай ступені знайшло сваё адлюстраванне ў маёй навуковай дзейнасці.

Наогул у мастацкіх творах мяне надзвычай цікавяць сітуацыі, калі чалавек стаіць перад неабходнасцю вырашыць тое ці іншае жыццёва важнае пытанне, і акалічнасці не падказваюць яму адназначнага выбару. У такіх выпадках міжволі ставіш сябе на месца літаратурнага героя і адчуваеш задавальненне, калі ён робіць так, як у яго становішчы зрабіў бы ты сам. Вучоны ў большасці свайго рацыяналісты, і ім, натуральна, хочацца, каб нават кніжныя персанажы, не кажучы ўжо пра жывых людзей, у сваіх дзеяннях і ўчынках заўсёды выбіралі аптымальныя варыянты...

Мой суб'ектнік на хвіліну задумаўся, а мне тым часам прыгадалася колішняя дыскусія паміж «фізікамі» і «лірыкамі».

Ці не больш паміж ім агульнага, чым рознага? Я спытаў пра гэта Андрэя Капітонавіча:

— У іх агульнае першааснова — творчасць. Сапраўдны вучоны і мастак заўсёды першаадкрывальнікі, абодва яны ствараюць нешта новае. Творчы працэс у нечым аднолькавы і ў фізіка-тэарэтыка, які думае, скажам, над уласцівацямі антычасцінак, і ў

пісьменніку, які працуе над раманам, і ў рэжысёра, які ламае састарэлыя сцэнічныя каноны...

— У нашай літаратуры і перыёдыцы вядомы тып вучонага — «адналюб», які апраўдвае сваю аблыкавасць да музыкі, тэатра, наогул, да мастацтва нежаданнем «збярэць» навуку як галоўнаму захапленню свайго жыцця. Гэта даўно прывыклі называць «одна, но пламенная страсть». Як вы ставіцеся да такіх вучоных?

— Думаю, што гэта дзівацтва. Нават на пачатковай ступені развіцця чалавек не мог абысціся без мастацтва — няхай прымітыўнага, у выглядзе наскальных малюнкаў ці рытуальных танцаў... Можна мець здольнасці ў матэматыцы, але не мець слыху. Але ж не абавязкова захапляцца менавіта музыкой! Жыць без мастацтва нельга — можна па-рознаму ставіцца да яго...

Праўда, бывае што чалавек навукі свядома ігнаруе мастацтва. Тут можа быць некалькі прычын. Адны лічаць вобласць эмоцый поласам, які процістаіць навуковаму рацыяналізму, і непакояцца, каб развіццё гэтых эмоцый не парушыла тую гармонію характару, якая робіць чалавека здольным працаваць у навуцы. Іншыя жадаюць сэканоміць час: тры гадзіны, праведзеныя ў тэатры, здаюцца ім страчанымі на шкоду галоўнай справе. Нарэшце, трэція проста абыйкаваўся да мастацтва з тае прычыны, што ў свой час не атрымаў больш-менш вартага эстэтычнага выхавання, а займацца гэтым цяпер лічаць залішнім. І тыя, і іншыя абкрадаюць себе, таму што мастацкая культура ўзбагачае кожнага чалавека, а вучонага асабліва: усе значныя адкрыцці з'яўляюцца вынікам натхнення, якое ўласціва і сапраўднаму вучонаму, і сапраўднаму паэту.

— Цікава, ці пазнаюць сябе фізікі ў адлюстраванні лірыкаў?

— Як калі. Добры фільм «Дзевяць

дзён аднаго года». Але такіх, на жаль, няма. Можна дзеячы мастацтва і літаратуры мала сустракаюцца з вучонымі, баяцца складанасці навуковых праблем, над якімі мы працуем? Але ж мы ўсё можа растлумачыць, сёе-тое паказаць. У нашым інстытуце нядаўна пачынаўся група беларускіх кінематаграфістаў, адзінкі часткова вяліся «скрытай камерай», і атрымаўся вельмі нядрэнны тэлевізійны фільм «Я чую вестку». Ва ўсякім выпадку глядзячы на экран, мы не пасмейваліся, як гэта часта бывае ў падобных выпадках. А то многія глядзячы на нас вачыма шасцігадовага чытача з вядомай дзіцячай кніжкі: «Вместо шляпы на ходу он надел сковороду...» Апрача рассяянсці — традыцыйнай рысы, якая прынісваецца вучоным намога ў большай ступені, чым гэта ёсць на самай справе, — чалавек навукі валодае многімі іншымі якасцямі, безумоўна, цікавымі і для пісьменніка, і для мастака, і для кінарэжысёра.

— Ваша спецыяльнасць — ядзерная фізіка, навука не проста сучасная, але нават, можна сказаць, «модная». Аднак у мастацтве, мяркуючы па ўсім, вы аддаеце перавагу класіцы. А як вы ставіцеся да мадэрна?

— Мне давалося пабываць у многіх музеях свету. Я бачыў Луўр, Нью-Йоркскі «Метрапалітэн-мюзіум», музей Рэмбранта ў Амстэрдаме, выставкі ў Канадзе, Індыі, Швейцарыі... Але лепшымі нацыянальнымі мастацкімі зборамі ўсё ж лічу Траціякоўскую галерэю і Рускі музей. Мне падабаюцца творы прадстаўнікоў ранняга і сярэдняга імпрэсіянізму — Ван-Гога, Сезана, Гагена, Рэнуара, Манэ. Але да работ абстрактналістаў у мяне адносін двайствя. З аднаго боку, я разумею, што без эксперыменту нельга абысціся як у навуцы, так і ў мастацтве. Але ў абстрактным мастацтве цяжка адразу зразумець творчы пошук ад самай звычайнай халтуры. А галоўнае — сярод многіх бачаных мною твораў мастакоў-мадэрністаў я не сустрэў такога, які б аказаў на мяне моцнае эмацыянальнае ўздзеянне. Я не бачу магчымасці выказвання высокіх эмацыянальных пачаткаў сроднамі абстрактнага мастацтва. Але ў нейкіх бытавых праўленнях яно апраўдана. Мне б, напрыклад, не хацелася бачыць у свайго кватэры партнёры з вінаграднымі лозамі ці іншым «канкрэтным жывапісам». Там, дзе абстрактная кампазіцыя выконвае дэкаратыўную ролю, яна, памойму, мае права на існаванне.

Мадэрнізм у музыцы — з'ява такая ж распаўсюджаная, як і ў жывапісе, але, на жаль, не больш прыемная. Нядаўна за граніцай я глядзеў балет, які суправаджаўся скрытаннем металу, дзімім бразгатаннем і іншымі вытворча-шумавымі эфектамі. Незвычайна, канструктыўна, аднак у другі раз я на такі «балет» не пайду.

— А сінтэз мастацтва і тэхнікі — напрыклад, камп'ютар-шахматыст?

— Машына, якая гуляе ў шахматы, можа загубіць шахматнае мастацтва. Тэарэтычна кожны працэс, у тым ліку і шахматная гульня, можа быць праграмаваны настолькі падрабязна, што машына выйграе любую партыю. Але такая гульня ўжо не будзе мастацтвам. Іншая справа, калі тэхніка арганічна ўваходзіць у мастацтва, нараджаючы яго новыя формы. Я маю на ўвазе новыя музычныя інструменты. Аднак і тут неабходны густ і пачуццё меры. Інакш людзі пабягуць з канцэрта, аглушаныя фарсіраваным гучаннем модных у апошні час электрагітар, як гэта ўжо не раз здаралася ў Мінскім Палацы спорту. Мастацтва, калі яно мае права называцца так, не павінна быць на перах і барабаных перапонках, аказваючы такім чынам чыста фізічнае ўздзеянне на чалавека. Яно заклікана прыносіць эстэтычнае задавальненне — вось у чым я глыбока перакананы...

Аркадзь БРЖАЗОЎСКІ.

Чалавеку
лаборачы
дзякуй

ЯК ПЕРШАЯ НАСТАЎНІЦА

...Сваю першую настаўніцу памятаю добра. Яна навучыла мяне чытаць. А вось першага свайго бібліятэкара — не запомніў. Напэўна, гэта быў раўнадушны чалавек: да мяне, да кнігі, браў з маіх рук кнігу, запісваў у фармуляр — і ўсё.

Калі ж у аўсцы Гарбацэвічы, на Бабруйшчыне, я пазнаёміўся з Аляксандрай Мікалаеўнай Гайшун, мне падумалася:

такога бібліятэкара я б запомніў на ўсё жыццё.

Неяк яна мне казалі пра сваіх чытачоў. Дзіўна. У кожным з іх яна бачыла новы, арыгінальны і цікавы характар. Вось з яе назіранняў:

«Адны чытачы ўмеюць выбраць кнігу. Шмат часу не трацяць. Другія шукаюць доўга і блытаю. Трэція не шукаюць наогул — чытаюць, што пад рукой. З першымі працаваць лёгка, з другімі — цяжэй, з трэцімі — зусім клопатна, але трэба. За апошнія гады стала шмат чытачоў, якія настойліва шукаюць навінкі, просяць спецыяльную літаратуру па спісе, складзе-

ным загадка. З такімі цікава пагаварыць аб кнігах, а дагадзіць ім, задаволіць доўгачаканым томам — прыемна. Клопатаў яны, праўда, робяць нямаля, бо не заўсёды патрэбная кніга ёсць. Але для такіх чытачоў у бібліятэцы заведзена картатэка адмоў.

Аляксандра Мікалаеўна кожны дзень заглядае ў яе, шукае патрэбныя чытачам кнігі, стараецца каб гэта картатэка зменшылася. Аднак і настойліваці ў чытачоў прыбаўляецца. Гэта не бянтэжыць бібліятэкара. Нават радуе: людзі хочуць чытаць, ведаюць, што трэба чытаць, вераць у яе ўвагу.

А ёсць і такія. Прыходзяць у бібліятэку, снуюдаюцца ад стала да стала, і нічога не гавораць ім назвы на вокладках, прэзвішчы аўтараў — тым больш. Так і не знайшошы ў моры кніг адной для сябе, просяць даць ім «што-небудзь цікавае». Гэта «што-небудзь» Аляксандры Мікалаеўна балюча чуць: значыць, чытае чалавек ад выпадку да

выпадку. Як жа зрабіць, каб і яму кніга стала сябрам?

— А зрабіць гэта я абавязана, — так Аляксандра Мікалаеўна разумее сваю прафесію.

Разумею і працуе. Наладжвае тэматычныя выставкі, праводзіць канферэнцыі чытачоў — у сябе ў бібліятэцы і ў сельскіх клубах, у чытальнай зале робіць агляды навінак.

— Глыбока пераканана, што з кнігай можна падручыць кожнага чалавека, — гаворыць Аляксандра Мікалаеўна. — Трэба толькі знайсці такую кнігу, якая брала б яго за жывое.

І бібліятэкар вучае фармулары: што за чытач, кім і дзе працуе, якая ў яго адукацыя. Заведзена і картатэка грамадскіх прафесій чытачоў. Многія здзіўляюцца, калі прыходзяць у бібліятэку і чуюць прапанову разам з бібліятэкарам склаці план свайго карыстання кнігамі. Больш за сто чытачоў бяруць кнігі па такіх тэматычных планах. Мянюцца пла-

З ЧАГО ПАЧЫНАЕЦЦА ВЯСНА?

НАПЭУНА, не знайсці і двух чалавек, якія б аднолькава адказалі на гэтае пытанне.

Адзін скажа, што для яго вясна пачынаецца тады, калі ён скідае зімовае паліто...

Другі — адрозна прыгадае, як звянецца раўчкі пасля першай вясновай навальніцы...

Трэці...

Учора я бачыў, як для чалавека пачалася вясна. Гэта быў вельмі дзелавы чалавек, загрузаны ўсялякімі неадкладнымі справамі. Ён, здаецца, не заўважаў нічога, акрамя сваіх папер, якія гарамі ляжаць у яго на сталі. Мы сядзелі ў яго кабінце — і раптам у пакой увайшла маладая жанчына-кур'ер. Яна была вельмі прыгожая. Апанутая ў лёгкіх веснавых касцюм, на твары свяцілася ўсмешка, а ў вачах яшчэ захаваўся бляск вясновага сонейка, якое заліло ўсе вуліцы.

— Што робіцца з жанчынамі, — здзіўлена сказаў Дзелавы чалавек. Пакруціў галавой і нечакана, з нейкай нават разгубленасцю ў голасе, канстатаваў: — Вясна...

Вясна!..

Не знайсці, відаць і двух чалавек, якія б аднолькава адказалі на пытанне, з чаго пачынаецца вясна. Але калі спытацца пра гэта ў аднаго, другога, трэцяга, то можна заўважыць, што для ўсіх прыход вясны звязаны з нечаканым адкрыццём прыгажосці... Прыгажосці ва ўсім, што вакол нас.

Вясна быццам дакранаецца чарадзейнай палачкай да ўсяго, што здавалася будзённым, звычайным — і гэтае звычайнае робіцца чудам.

Вось мы і друкуюем тры работы мастакоў Л. Шчэмелева, М. Моўчана, Ю. Зайцава, якія экспануюцца цяпер на рэспубліканскай мастацкай выстаўцы. Друкуюем таму, што яны сугучны сённяшняму настрою кожнага чалавека.

Усе гэтыя работы ўсплаўняюць прыгажосць, яны прасякнуты радасцю існавання.

Мы ўглядаемся ў твары прыгожых жанчын, у постаць маладой маці, якая стаіць ля парога новага дома, быццам ля парога новага жыцця, і адчуваем, што гэтыя людзі нечым вельмі блізка нам, вельмі дарагія. Мы разумеем іх. Разуме-ем іх усмешкі, іх радасць... І хоць гэтыя работы створаны ў розны час, чамусьці хочацца думаць, што ўсе яны створаны вясной, у тую пару, калі аднаўляецца жыццё, калі пачынаецца прыгажосць.

А. БАРАДАЧ.

ны — мяняюцца з імі і самі чытачы. Учора яны праслі даць «што-небудзь цікавае», а сёння ўжо самі ведаюць, што ўзяць з паліцы.

Калі гэта бібліятэка ўключылася ў агляд, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна, Гайшун паставіла перад сабой задачу — пазнаёміць усіх чытачоў з ленынскай спадчынай, з Леніным-аўтарам, са скарбніцай ленынскай думкі. Кожны месяц у бібліятэцы наладжваецца «Ленінскі дзень». Да яго рыхтуюцца фота-альбомы выстаўкі кніг — твораў Ільіча, літаратуры аб ім. У гэты дзень праводзяцца гутаркі і віктарыны, гучыць музыка, якую любіў Ленін, праграюцца пласцінкі з запісам яго голасу. Уся атмасфера выхоўвае, настройвае на пачуцці, роздум.

Як і сваю першую настаўніцу, помню я Аляксандру Мікалаўну.

М. ПІРОЖНИКАУ.

М. МОЎЧАН. Святлана.

Ю. ЗАЙЦАУ. Поўдзень.

Л. ШЧЭМЕЛЕУ. Наваселле.

ПАМЯТАЮ, як гэты белы домік пад зелянінай клёнаў толькі адчыняўся. Сабралася шмат людзей. З саміх Доктаравіч, з суседніх вёсак. Зайшлі. Знялі шапкі. Пачуліся першыя галасы і... слёзы. На чырвоных шклянках дошках (іх дзевяць — па колькасці вёсак) срэбрам адсвечвалі прозвішчы 233 воінаў і партызан, ахвяр фашызму. У гэтых радках знаходзілі сваіх братоў, мужоў, сыноў, бацькоў. За гэта быў невысокі, сярэдніх гадоў мужчына — дырэктар саўгаса Мікалай Іосіфавіч Апацкі.

Гэта яго задума — стварыць саўгасны музей.

Як дырэктару саўгаса яму хапала ўсялякіх гаспадарскіх клопатаў. А ён знаходзіў час, каб весці пошук сваіх землякоў, даследаваць іх жыццё, абставіны гібель, набываў дом пад музей, загадваў стэндзі, дамаўляўся з фотамайстрамі. Сваім

1945 года ва Усходняй Прусіі. Зборнік яго вершаў выйшаў пасля вайны пад назвай — «Апаленыя пясчэсты», адзін экзэмпляр — пад шклом побач з партрэтамі паэта.

Добрую справу зрабілі арганізатары музея, сабраўшы ў спецыяльную папку пісьмы воінаў-франтавікоў, што не вярнуліся да бацькоўскага парога. Колькі іх тут! Маленькія жаўцелыя трохкутнікі з нумарамі паловай пошты і цяпер, здаецца, пахнуць салдацкім потам, парохам. Іх аўтары даўно загінулі. А пісьмы не паміраюць. «Дарагая мамачка! Я жывы і здаровы, гонім фрыцаў. Шукайце там на карце горад Врамберг, мы яго занялі некалькі дзён назад. Рушым наперад, бяром трафей, вызваляем з канцлага-раў нашых людзей... Пішыце мне, як там у вас у вёсцы...» Гэта апошні ліст ад Уладзіміра Ясючэні, жыхара вёскі Станькава. 26

Чалавек
лаборань

ДОМ

ДЗЯКУЙ ПАД КЛЁНАМІ

клопатам Апацкі захапіў галоўнага эканаміста саўгаса Галіну Андрэўну Пракаповіч, дырэктара школы Валянціна Серафімавіча Тураўца, інжынера саўгаса Івана Мікалаевіча Яроцкага.

Сотні фотаздымкаў, пісьмаў, дакументаў, лістовак часоў першай рускай рэвалюцыі і грамадзянскай вайны, знойдзеных у сямейных альбомах і бабуліных прапафталітных кўфрах, сталі экспанатамі музея.

Заходзім у маленькі пакойчык. На століку бюст У. І. Леніна. Гэты бюст дырэктару саўгаса набыў у 1937 годзе. У першыя дні вайны нехта схаваў яго. А знайшлі... толькі ў 1950 годзе ў час рамонтна-аднаго з інтэрнатаў. Работы М. Данілец рэстаўрыраваў бюст і перадаў у музей...

Тут і партрэт першага трактарыста Іосіфа Палітавіча Калевіча. У 1934 годзе ён вадаў «фардзон», цяпер — трактар «Беларусь».

А вось фотакарткі бязвусых юнакоў нараджэння 1925—27 гадоў. Такіх пераважна большасць. Кожнае фота — нечая незагойная рана, печы боль. Ураджэнцам Доктаравіч быў Герой Савецкага Саюза Аляксандр Рыгоравіч Таўпек. Ён абараняў Ленінград, камандараў батарэй самаходных гармат, удзельнічаў у прарыве блакады горада-героя. Аб тым, што ён загінуў у 1944 годзе, землякі, блізкія і родзічы даведліся пасля вызвалення Беларусі ад фашысцкіх захопнікаў.

Дастойна ўвекавечана ў музеі і памяць паэта-земляка Аляксея Коршака, які да вайны друкаваў свае першыя і шчырыя ў літаратурных часопісах, у газеце «Літаратура і мастацтва», надрыхтаваў свой першы паэтычны зборнік, хоць выдаць не паспеў — пачалася вайна. Аляксей загінуў на фронце. Загінуў ён у лютым

студзеня 1945 года ён загінуў.

Такіх пісьмаў шмат. Прадстаўлены на стэндах подзвігі капільскіх партызан. Як вядома, ужо ў 1942 годзе тут дзейнічалі чатыры партызанскія брыгады і некалькі спецатрадаў. Дзесяткі рабочых і служачых саўгаса змагаліся ў радах народных месцінаў. Аб гэтым расказваюць лістоўкі і газета «Калгаснік Капільшчыны», якія выдаваліся ў адной з брыгад.

Адаючы даніну павагі героям мінулае вайны, стваральнікі музея не забылі тых, хто адстойваў заваёвы Кастрычніка на палях грамадзянскай вайны. І сёння жывуць у саўгасе чапаеўцы Т. Ясючэня, І. Мароці, Я. Лапаух, І. Ліпніцкі. Кожнаму з іх — за семдзесят. Шкада, што змясцілі іх партрэты, забылі запісаць успаміны аб службе ў легендарнай чапаеўскай дывізіі, дзе, дарэчы, ваявала каля сотні капільскіх добраахвотнікаў. Гэтым людзям, як і былому байцу Першай коннай арміі А. Шышко, члену КПСС з 1931 года, ёсць што ўспомніць, аб чым расказаць.

Яшчэ некалькі слоў пра стваральніка музея, камуніста Мікалая Іосіфавіча Апацкага.

Ён памёр. Заўчасна, нечакана. Зрабіўшы многа карыснага ў Доктаравічах. Землякі адвялі памяці гэтага выдатнага арганізатара і чалавека куток у адным з пакояў музея, змясцілі там яго партрэт, урадавыя ўзнагароды, расказалі пра яго жыццё.

Думаецца, што энтузіязм Апацкага можа многаму навучыць такіх жа кіраўнікоў гаспадарак, савецкіх і партыйных работнікаў, якім быў сам Мікалай Іосіфавіч. У героіні ўчарашняга дня ён бачыў заўтрашняга пераможца і музей, створаны ім, служыць выхавальна маладога пакалення.

А. БАРЫСЕВІЧ.

13 красавіка. У Берліне, мяркуючы па наведаных нямецкіх газет, жыццё ішло, як на вулкане. Фашыстскую сталіцу ахапіла паніка. Па радыё амаль кожны дзень выступаў з заклікаваннямі Гебельс.

Гітлераўскае камандаванне, напечне, чынала ўдру на Одоры. Для таго і прыйшла сюды Савецкая Армія. Але яно не ведала і не магло ведаць, калі гэта адбудзецца. Былі адносна гэтага толькі розныя меркаванні і гаданні. «Фельдшэр Беобахтэр», напрыклад, беспардонна сцвярджаў, што паўрадні Савецкая Армія пасля гіганцкага рыўка з берагоў Віслы здольная пачаць новае наступленне. Многія фашыстскія генералы ўяўлялі сабе, што не ўсё яшчэ страчана.

Кожны з нас быў у гэтыя дні сам сабе строгі, сам сабе выбіраў участак. Вішнеўскі і Золін прыпісалі да арміі, якой камандаваў В. Чуйкоў, Гарбатаў і Мяржанаў выехалі ў армію Кузнецова, я — у армію генерала Н. Вярзарины. Васіль Вялічка — да танкістаў.

Ішчы раз на вечарах мы з'язджаліся ў Медзехудзе і яшчэ раз звяралі свае рашэнні: сёе-тое падказвалі назіранні, а таксама інтуіцыя. Я з цікавасцю назіраў за метамарфозамі, якія адбываліся. Міма волі, у нас саміх, Усевалад Вішнеўскі быў вясёлы, сынаў матроскія анекдоты, а на вечарах, ніколі не адступаючы ад раз устаноўленага парадку, садзіўся за дзешнік. Кожны з нас з зайздрасцю глядзеў на вялікую канторскую кінуў чорным ледэрынавым перапліце, хочучы хоць адным вокам зазіраць у яго. Але Усевалад Вячаслававіч нікога не падукаваў да дзешніка, Барыс Гарбатаў у гэтыя дні быў асабліва заепроджаны. Ён гаварыў:

— Я навінен паідаць, чорт назмі, апошняе Пшэмо таварышу. Гэта будзе нісьмо аб нашай вялікай перамоце!

Мартын Мяржанаў амаль штодзень пісаў пісьмы Волечцы — сваёй адзінай і бяскошчэ любімай дачцы. Жартам ён пад рогаць усіх таварыш:

— Учора, я, браткі, гаварыў з самім райхсміністрам Гебельсам. У штабе часці, дзе былі мы з Барысам, сталі тэлефон. Я жартам зняў трубку і рантам чую: «Цэнтральная Берліна адказвае». Я не разгубіўся і гаркнуў: «Усё горла: «Гебельс!» Тэлефаністка ветліва адказала: «бітэ!»

16 красавіка. На дошцітку задрыважа змяла. Магутнай артылерыйскай надрыхтоўкай, увёўшы ў бой сотні батарэй, Савецкая Армія пачала наступленне на Берлін.

У гэты гістарычны дзень усё ваенныя журналісты, натуральна, былі на перадавых пазіцыях. Мы бачылі свалмі вачыма, як пачалося і разгортвалася гэта адно з найвялікшых на ўсёй гісторыі вайны наступленне. Матэрыял чэрпаў непарэдна ў гушчынні наступваючых часцей.

18 красавіка. Стаўка Гітлера ўскладала вялікія надзеі на армію генерала Венка. Ёй было строга загадана тэрмінова перадыслацыравацца з захаду над Берлін і нанесці наступваючым контрудар. На вышніх пад гарадком Зеелаў фашыстам удалося на некаторы час затрымаць наступваючыя савецкія часці. На вышніх былі пабудаваныя шматлікія доты і дзоты з артылерыйскай, сюды былі тэрмінова перакінуты свежыя сілы.

Штаб нашага фронту пераехаў у Ландсберг (цяпер Хожуў). Кіраўніцтва аперацыяй гіганцкіх маштабаў перабавала перанясення штабных аддзелаў бліжэй да баявых рубяжоў. Сюды быў перанесены і палітычны тэлеграф. Перабраўся ў Ландсберг і мы, журналісты.

У дні баёў за горад Зеелаў нас пачынала вялікая няшчасце. Загінуў ваенны карэспандэнт ТАСС Аляксандр Малібашаў. Гэта быў выдатны чалавек і журналіст. Ён прайшоў з вайсковым ўсю вайну, быў дзiesiąткі разоў у самых цяжкіх пераплётах. Смерць напаткала яго тут, над Берлінам. У час паражка артылерыйскага палёту Малібашаў быў у штабе аднаго з наступваючых палкоў і быў забіты савецкімі савецкімі.

Наступленне развіталася. Пакуль часці 1-га Беларускага фронту «прагрызалі» ўмацаванні немцаў на вышніх Зеелава, дывізія 1-га Украінскага фронту нанеслі ўдар па фашыстскай абароне з паўднёвага ўсходу.

Одэр-фронт рушыўся.

На подступах да Берліна я сустрэў генерала Вярзарины. Ён быў, як заўсёды, у чорнай бурцы, накінутай на плечы, і шэрай каракулевай панасе. Твар яго быў стомлены, але шэрыя з іскрынкай вочы святліліся радасцю.

— Я прызначаны камандантам Берліна. Запрашаю прыбыць у бліжэйшыя дні на першую прэс-канферэнцыю!

22 красавіка. Раніцай войскі 1-га Беларускага і 1-га Украінскага фронту уварваліся ў Берлін.

Разам з наступваючымі часцямі мы ўехалі ў горад. Берлін гарэў. Усюды разбітыя або кінутыя нязначныя гарматы, танкі. Спаленыя аўтамабілі, труны нямецкіх салдат і афіцэраў.

Еду на вузел сувязі, перадаю ў «Правду» карэспандэнцыю аб вулічных баёх у Берліне і зноў вяртаюся ў наступваючыя часці. Штаб фронту, а разам з ім палітычны тэлеграф пераехаў у ціхі схаваны ў зеляніне абуджаных паркаў гарадок Фюрстенвальдэ. Гэта ўжо за Одорам. Да Берліна ад яго — не больш як сорак кіламетраў.

На толькі што вызваленыя вуліцах з'явіліся жыхары Берліна.

На адной з вуліц я зайшоў у невялікі асабнячок, каб напісаць вяды. Асабняк гэты, як высветлілася, належаў старому кайзераўскаму генералу ў адстаўцы. Генерал быў дома. Берлінскія ўлады не паспелі яго эвакуіраваць. Калі адстаўны генерал даведаўся, што савецкія войскі ўступілі ў Берлін, яго халі анаплекеічны ўдар. У адказ на мае вытанні ён варушыў

У адзін з вечароў Усевалад Вішнеўскі маладзёў для журналістаў-праўдзістаў маленькі прыём.

— Сябры, вайна закончалася. Праз некалькі дзён я лягу ў Маскву!

— А капітуляцыя Германіі? — здзівіліся мы. — Падпісанне капітуляцыі вас хіба не цікавіць?

— Прыміце без мяне, — адварыраваў Вішнеўскі, смеючыся карымі прыжмуранымі вачыма. — Цяпер мне больш, чым што-небудзь, патрэбна Расія!

А раніцай мы зноў былі ў Берліне. Надыходзіла агоня нямецкай сталіцы.

27 красавіка. Гарнізон Берліна рассячаны на часткі і ўцяляе сабой лапцуг ізаліраваных ад аднаго астраўкоў. Ідзе бой за Імперскую канцылярыю. Наступваючы ўжо бачаць у бінокль праз дым і вылі велізарны будынак рэйхстага з шкляным купалам над дахам.

Якоў МАКАРЭНКА

ДЫХАННЕ ПЕРАМОГІ

З ДЗЕННІКА ВАЕННЫХ ГАДОЎ

Дзевятага мая 1970 года наша краіна, усё прасяцінае чалавечымі прыбытка адзначаючы чвэрць стагоддзя з дня вялікай гістарычнай перамогі Савецкага Саюза над фашыстскай Германіяй, Берлінская наступальная аперацыя, якая была ўвечана перамога, адна з самых выдатных на ўсёй гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Урыўкі з дзённіка пісьменніка Якава Макаренкі, былога ваеннага карэспандэнта «Правды», які пабываў у нашай рэдакцыі, ўвакраснаючы і паміж падзеі тых незабытых дзён, а таксама раскажваючы, як працаваў ў ходзе берлінскай бітвы савецкія пісьменнікі і журналісты.

белымі баскроўнымі губамі, але голасу чуць не было.

— Генерал шытаецца, — растлумачыла з цяжкасцю бона, — яму абрацца ў турму?

Бліжэй да цэнтра ступаем разам з Львом Славіным у дзверы дома. Нам патрэбны пакой, каб напісаць чарговы карэспандэнцыю. Доўга не адчыняюць. Нарэшце, муваць, як параварочваецца ключ, дзверы адчыняюцца.

— Яі, вы ўжо тут? — перад намі стаіць пажылы чалавек у рабочай блузе. — Я думаю, гэта гестапаўны. Гадзіну назад мы прыходзілі і загадалі, каб я ішоў абараняць барыкады...

25 красавіка. Лавіруючы паміж кадонамі танкаў, аб'яждваючы барыкады, прабіваемся за наступваючымі часцямі ў цэнтр Берліна. Бой грымеў ужо за Шпрэе. Фашысты супраціўляліся жорстка, абаранялі кожную вуліцу, кожны дом. Гітлераўскае камандаванне напружвала ўсе сілы, спрабуючы адбіць удары савецкіх войск. Цяпер яно ўскладала надзеі на армію генерала Бусэ, якая ўсё яшчэ была ў раёне Франкфурта-на-Одоры. Армія генерала Венка так і не выйшла ўскладзенае на яе заданне. Яна не змагла прарвацца на данагому адступаючым гітлераўскім дывізіям. Тысячы яе салдат ляжалі на дарогах і палях. Таіі самы лёс падзяліла і армія Бусэ.

Савецкія палкі з непахіснай упартасцю парывалі контрудары праціўніка і ўвёўнае прасоўваліся наперад. З паўднёва-ўсходняга боку ў Берлін уварваліся часці генерал-палкоўніка В. Чуйкова, а потым і іншыя злучэнні. Дваццаць пятага красавіка Берлін быў акружаны і заціснуты ў кальцо.

Часам цяжка было зразумець, дзе праходзіць лінія фронту. Горад не поле — франтавую лінію не правядзеш нават на карце. Гэта прыводзіла да анекдатычных выпадкаў, калі журналісты, не ведаючы толкам абстаноўкі, трапілі ў месцы, дзе нашы яшчэ не былі. Так было, напрыклад, з Вішнеўскім і Золіным. Яны заехалі на сваім «вілісе» на вуліцу, дзе яшчэ не ступала нага разведчыкаў. Зразумевшы, што трапілі не туды, Вішнеўскі і Золін хацелі павярнуць назад, але іх дут жа акружылі цывільныя немцы. Яны не былі настроены ваяўніча, але ўсё-такі трэба было лічыцца з тым, што на вуліцах пачаў кіпець бой. Міжвольных палоннікаў вырочылі падаспеўшыя савецкія салдаты.

Барыс Гарбатаў, Мартын Мяржанаў, Васіль Вялічка — таксама ўвесь час у наступваючых часцах. Бачымся вышадкова на вузле сувязі, або позна вечарам. Стомленыя, як чэрці, але радысныя, усхваляваныя. Гэта трэба зразумець: грывяць апошнія залпы вайны.

сьвістаў за каўнер, хруснеў на зубках. У цэнтры Берліна, як і на ўскраінах, плошчы і вуліцы забітыя спаленымі і падбітымі танкамі, гарматамі, пакалечанымі і зусім цэльмі машынамі. Толькі іх тут болей, чымнаго больш.

Наглядзачы на ранні час, нашы байцы ўжо на пагах. Стомленыя, пачарнелыя твары старанна наголены, гімнасцёркі вымыты і наладжаны, да бляску павакаваны боты.

— З вялікай перамогай, таварыш!

— І вас з вялікай перамогай, дарогі таварышы!

У лабіраваных вуліц Мітэ, зброю фашыстскіх салдат і афіцэраў, што капітулявалі, прымаў старшыня Іван Цярохін.

— Не жартачы дайсі да Берліна, а ўсё-такі дайсілі, — гаварыў ён і гарэзліва круціў шпанічныя вусікі. — Дайсілі і Сцяг Перамогі над рэйхстагам вывесілі!

Старшыня дзелавіта аглядаў нямецкія аўтаматы, карабіны, чыгаў ускрытых зробленыя на іх надпісы і гуіна камандіраваў:

— Гэты васьм даўгавязы быў аж пад Старай Русай. Вунь дзе быў, а дацяпіў да Берліна!

Даведаўшыся, што я з «Правды», Іван Цярохін цвёрда сказаў:

— Іранішце, таварыш карэспандэнт, пра ўсё гэта ў газете. Во гэта ж не жартачы, капітуляцыя фашыстаў. І не дзе-небудзь, а ў самім Берліне!

У мяне ў галаве спела і наступова складалася карэспандэнцыя. У вухах гучала цудоўнае слова — капітуляцыя. Гэта была музыка. Не мудруючы, раней так і назваць карэспандэнцыю — «Капітуляцыя».

— На што спадзяваліся вашы афіцэры, працягваючы супраціўляцца? — Гэта вытанне я задаў капітану Георгію Шульцу ля Брандэнбургскіх вагров.

— Спадзявацца нам не было на што, — прабураў ён у адказ. — Нам было загадана трымацца. За сьпёнай сталі ў эсэсаўны — лшы стралялі ў патыліцу кожнаму, хто адступаў, хоць на адзін крок!

3 мая. Усіх без выключэння, журналістаў тым болей, цікавіла вытанне: што можна ўбачыць у цэнтральных дзяржаўных установах фашыстскай сталіцы? На наступны дзень раніцай адправіліся туды.

На рагу Фосптрэсэ кінуўся ў вочы гіганцкіх памераў, падобны на казарму шэры дом з квадратнымі балконамі. Гэта быў будынак Імперскай канцылярыі. Шырокая мармурова лесевіца навяла нас усярэдзіну будынка.

У сценах імперскай канцылярыі звалі вялікія прабоіны. У калідорах і пакоях кучы тынку, растапаны і зусім новенькі жалезныя крывкі, брудныя ваенныя мундзіры. Іх гаспадары перааправаліся, відаць, так напепеліва, што забывалі пават рамён. Вонкі наспех закладзены панкамі і кітамі. Сярод іх я ўбачыў «Майн кampf».

Велізарныя, аздоблены чырвоным дрэвам кабінеты імперскай канцылярыі, нягледзячы на разбураўні і хаос, яшчэ захоўвалі следы нядаўняга знаходжання высокіх фашыстскіх чыноўнікаў. Пісьмовыя прыборы былі з чарнілам, на сценах виселі парты, табліцы, расклады.

— Браткі, — усклікнуў Яўгеній Далматоеўскі, — я бяру сабе на памяць карту!

— Вазьмі лепш белы тэлефонны апарат у кабінете Гітлера, — паралі яму.

Кабінет фюрэра — большы за іншыя на памеры, больш раскошна і камфортабельна абстаўлены. На сценах — карціны. Падлога заслана вантоўнымі італьянскімі дыванамі. Вялікія шкляныя дзверы ў сад. Праз іх вёў ход у падземнае сховішча. Замалёўваю наспех план кабінета Гітлера. Спатрабіць!

У двары імперскай канцылярыі, у капанірах, зробленых для стаянкі машын, ляжалі труны фашыстскіх санюўнікаў, якія пакочылі жыццё самагубствам услед за Гітлерам. Тут быў азначаны труп апошняга начальніка генеральнага штаба фашыстскай арміі генерала Крэбса. Гітлераўскі санюўнік Цым, захоплены ў імперскай канцылярыі, моўчкі паказаў на аселя ў змяло шматпаварховы будынак. Ён злучаўся адным крыжом з імперскай канцылярыяй. Гэта было бомбасховішча, апошняе жыллё фюрэра. Надзімелле гарала.

У садзе імперскай канцылярыі ўвагу прыцягнула чорная маслянiстая пляма ля ўваходу ў люк. Тут жа ваяляліся нейкія ляхманы, абгарэлы дамскі туфель.

— Ля гэтага люка ўчора былі знойдзены труны Гебельса і яго жонкі, — растлумачыў штабны афіцэр, які суправаджаў нас. — Калі хочаце ўбачыць іх, едзьце ў турму Пленцнзее. Яны там!

Праз паўгадзіны мы былі ў Пленцнзее. У двары турмы, на бруднай, наптанай траве ляжаў абгарэлы труп Гебельса. Сумненняў быць не магло — гэта быў ён. Криваногі, малыны, а ашчэраннымі зубамі...

Вечар правёў у рэйхстаге ў батальёне капітана Сцяпана Неустроева. Гэты батальён адыраў галоўную ролю ў штурме рэйхстага, вынес уверх цяжар барацьбы.

Доўга гутарым з Неустроевым. Ён падрабязна і грунтоўна расказвае, як бралі рэйхстаг, як былі павешаны над ім Сцяг Перамогі. Вяду амаль стэнаграфічны запіс яго расказу. Ён ляжа ў аснову кнігі аб штурме рэйхстага, першай кніжкі пасля вайны.

8 мая. Сонечны, на дзіва пагодлівы дзень. Сёння прызначана падпісанне ўдзельнікамі антыгітлераўскай кааліцыі поўнай і безагаворачнай капітуляцыі фашысцкай Германіі. На дошкі прысутнічаю на сустрэчы ў Тампельгофе саюзныя дэлегацыі, якія прыбылі для падпісання акту капітуляцыі.

Падпісанне акту капітуляцыі было падрыхтавана ў памяшканні інжынерна-сапёрнай школы ў Карлхорце. З надзвычайнай урачыстасцю чкаем гэтага гістарычнага моманту. У бланкет запісваецца кожная дэталі. У нашым палку прыбыло, з 1-га Украінскага фронту прыехалі Канстанцін Сіманаў, Аляксандр Крывіцкі. Прыляцелі журналісты з Масквы. Умовіліся: Барыс Гарбатаў і Мартын Мяржанаў пішуць аб падпісанні капітуляцыі для «Правды». Іван Золін і я — для Саўінфармбюро на загіраніцу. Такое было ўказанне з рэдакцыі. У фашыстска-сапёрнай школы ўстаноўлены тэлефоны, з дапамогай якіх можна неадкладна звязацца з Масквой, Парыжам, Лонданам, а праз яго з Вашынгтонам. Гэта быў апошні падарунак нястомных вайсковых сувязістаў журналістам.

У дваццаць чатыры гадзіны дзесяцімінут па еўрапейскаму часе прадстаўнікі Вярхоўнага Галоўнакамандавання краін-пераможцаў увайшлі ў залу пасяджэнняў. Крэсла старшыні за сталом для ўпаўнаважаных прышлі капітуляцыю фашысцкай Германіі прадстаўлена прадстаўніцка Вярхоўнага Галоўнакамандавання Савецкай Арміі. Яго заняў Маршал Савецкага Саюза Г. Жукаў. Побач з ім — А. Вышыньскі, галоўны маршал авіяцыі Англіі Артур В. Тэдэр, амерыканскі генерал Карл Спаатэ, адмірал Гаральд Бэроу, галоўнакамандуючы французскай арміяй генерал Дэлэтр дэ Тасіны.

Кааферэнцыя па прыняцці капітуляцыі гітлераўскай Германіі аб'яўляецца адкрытай. Прадстаўнікі гітлераўскага вярхоўнага камандавання запрашаюцца як пераможаны апошнімі. Увайшоўшы ў залу пасяджэнняў, Кейтэль патрос у наветры маршальскім жазлом, але гэта хутчэй ужо быў фарс, а не ваенны рытуал.

— Ці маюць нямецкія прадстаўнікі паўнамоцтвы на поўную і безагаворачную капітуляцыю ўзброеных сіл фашысцкай Германіі? — Маршал Жукаў увесь час надкрэсліваў — «па поўную і безагаворачную капітуляцыю»...

Кейтэль панорпаўся непаслухмянымі рукамі ў папках і, нервова ўздрыгваючы, перадаў у прэзідыум кааферэнцыі дакумент за подпісам рэйхміністра гросадмірала Дэйца. У дакуменце гаварылася:

«Я ўпаўнаважваю генерал-фельдмаршала Кейтэля, шафа вярхоўнага камандавання і адначасова галоўнакамандуючага арміяй, генерал-адмірала Фрыдэбурга як галоўнакамандуючага ваенна-марскімі сіламі і генерал-палкоўніка Штумпфа як прадстаўніка ваенна-наветраных сіл падпісаць безумоўную капітуляцыю германскіх узброеных сіл перад галоўнакамандуючым Савецкага Вярхоўнага галоўнакамандавання і камандаваннем экспедыцыйных сіл саюзнікаў».

Фашысцкае камандаванне звярталася з капітуляцыяй перш за ўсё да Савецкага Вярхоўнага Галоўнакамандавання! Гэта было знамянальна!

— Ці вядомы прадстаўнікам нямецкага камандавання, — зачытаўся Жукаў, — умовы капітуляцыі і ці згодні яны на поўную і безагаворачную капітуляцыю?

— Яволь, — адказаў Кейтэль. Гэта азначала — так.

Угледжалося ў твары нямецкай дэлегацыі. Спачатку яны былі неспрыяльнымі, нават, бадай, напышлівымі. Але праз паўгадзіны камуфляж споўз. Кейтэль паглядзеў, асунуўся з левага боку ўвесь час выпадаў манокль. Не, не такім уяўляўся ім канец вайны.

Наступіла кароткая паўза. Упаўнаважаныя саюзных краін абмяняліся між сабой некалькімі словамі, і нямецкім прадстаўнікам было прапанавана прыступіць да падпісання акту капітуляцыі.

Кейтэль дастаў дрыжачай рукой з кішэні фрычка ручку і хацеў падпісаць акт капітуляцыі, які ляжаў перад ім, не зыходзячы з месца. Але яму было прапанавана падыйсці да стала праз прэзідыума і падпісаць дакумент на відзе ўсіх. Пераможцы дыктавалі сваю волю...

ДРАМАТУРГІЯ музыкі. Паэзія мучыць. Сучаснасць музыкі, які глыбокі сэнс у гэтых словах! Якую радасць дае нам музычны твор, гаворачы аб якім мы можам ужыць гэтыя характарыстыкі. Так я думала, слухачы ў канцэртнай зале Беларускай філармоніі новую араторыю Яўгена Глебава «Свяці, зара». Твор прысвечаны Уладзіміру Ільічу Леніну. Ён не адразу адкрываецца ўсёй сваёй глыбінёй і фарбай. У ім безліч таямніц, паступовае адкрыццё якіх прыносяць вялікую эстэтычную асалоду...

Араторыя складаецца з пяці патрыятычных навел на тэксты Максіма Танка, Пятруся Броўкі, Алеся Званка, Міколы Хведаровіча, Артура Вольскага, Анатоля Астрэйкі. У выкананні яе ўдзельнічаюць салісты (мецца-сапрана, барытон), змешаны і дзіцячы хоры, вялікі сімфанічны аркестр, арган.

Першая навіла. Высокае гучанне струннай групы аркестра ў спалучэнні з арганам ствараюць адчуванне незямнога... Але прыслухайцеся. У музычным страі, яго інтанацыйнасці, гукавой афарбоўцы — вы пачуеце зямлю, жыццё, яго біццё і святло. Усё, што здабыта Радзімай у змаганні і працы.

Тыя ж наперад спаймі пляхамі,
І ў нашым народзе адвабаты імат,
А Ленін глядзіць на працяганне памі
І сёння нам кажа: «Ні кроку назад!»

На гэтых верхах П. Броўкі — цікавая пругкая форма акампаменту. У музыцы — успамін аб правадыры, аб чалавеку, які назаўсёды — сімвал праўды і высакроднасці.

І чым далей ад нас гадзі адходзіць,
Тым ён бліжэй да нас нядачы, нядод,
Тым ён бліжэй жыве ў душы народа,
Тым вышэй вельі прастай яго. (А. Званка).

У навіле на тэкст А. Вольскага спяваюць дзеці...

Апошняя частка араторыі — магутны гімн Радзіме, Чалавеку, Зары, якой ніколі не згаснуць.

З канцэрта ідзе з хвалязаннем. Такая прырода творчасці гэтага кампазітара. Яго музыка не пакідае абыякавым.

Драматыргія. Паэзія. Сучаснасць. Яны ўласцівыя лепшым творам Яўгена Глебава, характарызуюць і новую араторыю. У харавым жанры не вельмі часта сустракаюцца творы, напісаныя сучаснай музычнай мовай, якія можна было б назваць «заканчанымі сімфанічнымі творами, у якіх кампазітар мысліць сімфанічна, а не проста ілюструе тэкст музычнай, у якіх багата гармаічнае, паліфанічнае развіццё». Я цытую словы народнага артыста СССР Рыгора Раманавіча Шырмы з нашай гутаркі з ім пра сучаснае харавое мастацтва. Успомніла іх, слухачы новую араторыю Яўгена Глебава. Рыгор Раманавіч высока ацаніў тады харавую музыку Яўгена Аляксандравіча. Новая араторыя кампазітара — яшчэ адзін уклад у музыку гэтага жанру і ў савецкую музычную Ленінію.

...Мы сустрэліся з Яўгенам Аляксандравічам у яго доме. Дзверы адчыніў маленькі сын Яўгена Аляксандравіча Радзімон:

— Тата яшчэ не скончыў працаваць, — сур'ёзна сказаў ён. — Засталося ўбіць некалькі цвікоў.

Пакуль бацька ўстаўляў шкло ў дзверы балкона, якое, дарэчы, «выставіў» учора Радзімон, я слухала запісаны на пласцінку маленькія музычныя навелы Яўгена Аляксандравіча «Вайна» і «Мушкетэры». Мне вельмі падабаецца грацыёзны і яркі малюнак, які нагадвае вобразы вясёлага адважнага племені дэртанянаў, людзей «шпагі і сэрца», высакродных, мужных, бескарэслівых...

Я ведала, што ў гэты вечар Яўгену Аляксандравічу трэба яшчэ ісці на рэпетыцыю.

— Я не змагла пайсці на прэм'еру вашай другой сіюты з балета «Выбранніца». У вас, здаецца, ёсць магнітафонны запіс яе. Можна будзе паслухаць без васт?

— Вядома. Вось. Цудоўная, дарэчы, штука. Не, — смяецца, — я не пра сіюту, пра гэты тэхнічны цуд.

Ён трымае ў руках маленькі магнітафон і паказвае, як ім карыстацца.

— Калі вам што трэба будзе, маці ўсё ведае...

Раіса Фёдарэўна, маці Яўгена Аляксандравіча, яго вялікі сябар. Дастаткова сказаць, што яна ўжо колькі гадоў не прапускае ніводнага спектакля сына ў тэатры оперы і балета.

— Дзякуй. Дарэчы, я ўсё хацела спытацца, ці задаволены вы выкананнем сваёй першай сіюты з апошняга балета?

— Здаецца, нешта атрымалася. Аркестр з Віталем Катаевым перадаў тое, што мне хацелася.

Ведаю нешматслоўнасць Яўгена Аляксандравіча, калі ідзе гаворка пра яго музыку, і гавару сама.

— Мне здаецца, сіюта выдатна перадала дух народа, яго сілу, бязмежнасць яго даброты і шчырасці.

— Купала — вялікі пээт. Глыбокі знаўца чалавечай душы, філосаф і эпік. Чым больш паглыбляешся ў яго творы, тым мацней адчуваеш іх невычэрпнасць. Да іх цяжка падзець нейкія гатовыя літаратурныя схемы... І які сучасны ён сёння, калі патрабаванні да музычнага тэатра як ніколі вялікія. Вельмі правільна сказаў выдатны оперны рэжысёр Барыс

НАШЫ МАЙСТРЫ МАСТАЦТВА

БЯСКОНЦЫЯ ДАРОГІ ПОШУКАЎ

Аляксандравіч Пакроўскі: «У наш час адны толькі «голыя» паўчуні не зараджаюць. Эмоцыі, народжаныя думкай, уяўляюцца мне больш блізкімі і хваляючымі». Добра сказаў ён і аб неабходнасці адчування ў музычным тэатры пульсацыі сённяшняга рытму. Таму і ідуць зараз у оперны і балетны жанры даволі, я б сказаў, плённыя пошукі. Мне бацьчыца сучасная опера творам глыбокіх філасофскіх думак і абагульненняў, дзе музычная драматыргія перадае жыццё чалавечага духу, духу нашага часу... Адначасова сучасная опера не павінна губляць тэатральнасці, сцэнічнасці. Наадварот, пры сённяшніх высокіх паставачных сродках сцэнічнасць можа і павінна быць больш гнуткай, абразнай, калі гэта трэба, — з элементамі сімвалікі і ўмоўнасці. Але тут усё, вядома, залежыць, так сказаць, ад «нутра» самога творца... Здаецца, я спазняюся, — спыхапіўся Яўген Аляксандравіч і пабег апрацацца.

У яго кабінце даволі цяжка «адключыцца»: перашкаджаюць тэлефонныя званкі. Праўда, іх амаль заўсёды «перахопліваюць» хатнія кампазітары. І калі ён заняты працай, яго дома няма — у гэтым сэнсе тут закон жалезны. У той вечар я была ў кватэры толькі з Раісай Фёдарэўнай, якая на хвілін дваццаць выходзіла з дому і адказвае на званкі ў гэты час даводзілася мне. Міжволі падумалася: шмат у Яўгена Аляксандравіча сяброў! І гэта нягледзячы на яго складаны характар, калючасць, часам негаворліваць...

Шлях мастака нялёгка. На ім — ружы і калючкі... Дасягненні — няудачы. І тое, і другое зведаў Яўген Глебаў. І наслухаўся багата. Штосьці прымаў да ўвагі, шчыра дзякаваў. І — працаваў...

...Я слухаю другую сіюту з балета «Выбранніца». Успамінаю, як ён ствараўся.

У тую зіму ў пакойчыку балетмайстра Агара Дадзішкіліяні на шостым паверсе тэатра оперы і балета святло не згасала за поўнач. «Выбранніца» нараджалася ў натхненнай творчай атмасферы. У напісанні лібрэта прымаў гарачы ўдзел кампазітар. А так, на жаль, бывае не заўсёды. Часта кампазітар пачынае актыўна ўмешвацца ў літаратурную крыніцу толькі тады, калі бярэцца за яе музычнае ўвасабленне.

Нядаўна ў часопісе «Советская музыка» Атар Дадзішкіліяні пісаў:

«У нашай творчасці нам пашанцавала. Гэтай удачай стала для нас супрацоўніцтва з беларускім кампазітарам Яўгенам Глебавым. Пачалося яно сумеснай працай над балетам «Альпійская балада». Працягвалася пры стварэнні яго новага балета «Выбранніца». Гэтую пастаўку тэатр вылучае на ўсесаюзны конкурс, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна. З Я. Глебавым нас звязала агульнае захапленне героіка-рамантычнай тэматыкай. Кампазітар аказаўся на дзіва «тэатральным». Ён валодае пачуццём формы, чоткім уяўленнем аб ролі музыкі на балетнай сцэне. Музыка-на-харэаграфічная драматыргія названых твораў прыкметна тым, што ў ёй няма нумарнай сістэмы: аўтар стварае адзіную сімфанічную лінію развіцця дзеяння».

Слухаю сіюту з «Выбранніца»... Які тэмперамент і эмацыянальнае напаўнен-

не! Музыка пануе, хвалюе, заве да раздуму...

Кампазітар перажывае зараз роскай свайго таленту — як гэта радасна! Радасна таму, што можаш чакаць ад яго новых твораў, якія адкрыюць цікавыя грані таленту. А прыходзіць яна да мастака, сапраўднага творца, сталасць, зусім няпроста. Іншы, магчыма, і не менш таленавіты, жыццё пражыве, а гэтай сталасці так і не спазнае. Я ведаю, як працуе Яўген Глебаў. З раніцы — да ночы. А нярэдка і з раніцы да раніцы — за раялем. Бясконцыя дарогі пошукі... Псіхалагізм у яго музыцы, яскравая адрознасць, напружаны, часам агольны нерв — характэрны для кампазітара рысы. Яны, гэтыя рысы, намацаваліся ўжо тады, калі ён пачынаў свой творчы шлях. Частка гэтага шляху кампазітарам пройдзена.

Ад «Паэмы-легенды», створанай па матывах народных паданняў і паэмы Янкі Купалы «Магіла льва», напісанай пяцінаццаць гадоў назад — да «Выбранніцы». Ужо сімфоніі, асабліва III і IV паказалі сталасць аўтара.

«Альпійская балада» — балет вострага драматычнага малюнку, рэзкіх кантрастаў, яркіх абаяльных характараў. Ужо тут, у гэтым творы кампазітар паказаў сябе майстрам балетнай музыкі высокага сімфанічнага гучання, цікавай сваёй асаблівай рытмікай.

Ад твора да твора — а іх было шмат самых розных па жанрах — рос Глебаў драматырг (я дазволю сабе ужыць гэтае слова ў гаворцы пра кампазітара), Глебаў-філосаф, псіхалаг, лірык... І ўсе гэтыя ўласцівасці, на маю думку, выявіліся ў музыцы яго апошняга балета.

Нядаўна глядзеў гэты твор прыязджаў дырыжор Навасібірскага акадэмічнага тэатра оперы і балета Грыгорый Барысавіч Арлоў. Там зараз рэпетыруюць «Выбранніцу».

— Навасібірскі — вельмі музычны горад, — расказваў Грыгорый Барысавіч, — у нас любяць і разумеюць музыку. І патрабаванні да яе ў Навасібірцы самыя сучасныя. Мы спадзяемся, што новы балет Яўгена Глебава сустрэне цёплы прыём у нашых глядачоў. Працуем над ім з захапленнем. Цікавая распрацоўка тэм, нацыянальнага меласу, паглыбленне ў чалавечы характар, сучаснасць рашэнняў... Ён напісаны на адзіным музычным дыханні. Вельмі вабіць сёння ў гэтым творы сцвярдзенне высокай чалавечнасці, святла...

...Гучыць апошняя частка сіюты. Вострая напружаная музыка. Смяротныя сутычкі добра са злом, свету са змрочнымі сіламі. Ідзе барацьба за чалавечую годнасць, за шчасце «людзямі звацца», за радасць кахання — за жыццё! І я падумала: ці не гэта — галоўная тэма ўсёй музыкі Яўгена Глебава...

...І — цішыня. Гляджу ў акно. З яго адкрываецца цікавы від на стары Мінск, побач з якім — контуры вялізных дзевяціпавярховых будынкаў...

Прыслухоўваюся да гукаў жыцця, што пультуе за вокнамі.

Стараюся адгадаць, якія з іх сёння западуць у сэрца кампазітара.

Б. ШАРШЭУСКАЯ.

Беларускі акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы паказвае прэм'еру «Памяць сэрца» па п'есе А. Карнейчука (пераклад А. Макаёнка). Пастаноўка Б. Луцкі, мастацкае афармленне Б. Герлавава. Музыку да спектакля напісаў М. Качан. На здымку — сцэна са спектакля. У ролі Кацярыны Міхайлаўны заслужаная артыстка БССР М. Захарэвіч, Кірылы Сяргеевіча — артыст Б. Уладзімірскі. Фота Ул. КРУКА.

П'есу А. Салынскага «Марыя» паставіў Рускі драматычны тэатр БССР імя М. Горкага. Рэжысёр М. Вазнясенскі, мастак — заслужаны дзеяч мастацтваў БССР В. Галубовіч. На здымку — сцэна са спектакля. Марыя — заслужаная артыстка БССР Б. Масумян, Даброцін — І. Камароў. Фота Ул. КРУКА.

Прэм'ера спектакля па п'есе Ю. Чапурына «Маё сэрца з табой» адбылася на сцэне Гродзенскага абласнога драматычнага тэатра. Пастаноўку ажыццявіў галоўны рэжысёр, заслужаны дзеяч мастацтваў РСФСР А. Струнін. На здымку вы бачыце сцэну са спектакля. Сакратар райкома Афанасій Пятровіч Цяньгаў — заслужаны артыст БССР А. Цароў (злева), старшыня калгаса Кузьма Іларыёнавіч Мяфодзьеў — Л. Скворкін. Фота А. ПЕРАХОДА (БЕЛТА).

АПОШНІЮ начную песню адспявалі нам з Рыгорам правяды за сцяной: апошні раз узыходам сонца мы сядзелі на ложках, слухаючы рыплівыя крокі пад воннамі, — мороз душыў усё жывое і нежывое; нападзеная звечара грубка аддала нам апошняе, не выветрынае за ноч, цяпло...

Васіль Іванавіч Карніенка быў у канторы, калі мы завіталі туды, перш чым пакінуць Неглюбку. За ўсе гэтыя дні так і не пагаварылі з ім, дырэктарам саўгаса, аб рэчах, якія цікавілі, — не бачыліся. І не па сваёй віне, Тым больш — не па яго.

— У саўгасе толькі павернешся. То нарада ў Ветцы, то нарада ў Гомелі... Вось зноў ехаць.

— Няма калі працаваць?

— Без усякае меры тузаюць.

У невядзічкі, ад душы нападены кабінет заходзілі і выходзілі механізатары, брыгадзіры, рабочыя, несучы з сабой пахі бензіну, сена, марознага наветра. За дні адсутнасці гаспадары ў гаспадарцы, накіпела ў людзей клопату, скарж, няўязак. І васьмі дзверы не зачыняліся. Аднак паступова наведвальнікаў менела, нарэшце зусім пацішэла, ды тут у дзвярах паказаўся дырэктар мясцовай школы Аляксандр Ягоравіч Прышчэпаў. У яго быў свой клопат, і Васіль Іванавіч ведаў гэта, але пачаў з намі гаворку не згарнуў, тым больш, што яна датычыла і школы.

— У некаторых маладых пупавіна лёгка рвецца. Якая з зямлі іваніна вязець. Скончаць дзесяць кіласаў, а працаваць на зямлі не кідаюцца. Цяляць у гарадскі свет.

— У Неглюбцы ж Інстытутаў няма.

— Каб усё да навукі рваліся. А то—абы з вёскі. Можна падумаць, што тут месца мала.

— У нас яшчэ не бяда. Вунь у суседзяў...

— Сапраўды. Яшчэ ў Неглюбцы рабочых рук — толькі занятак дай. Ды хвароба суседзяў ужо і сюды падкатваецца...

А мне да памяці прыходзіць Марыя Суглоб — жвавая працавітая маладзёнка, кожны дзень яна прыбірае ў гасцініцы, паліла грубка, звечара падвёзшы на саначках звонкія прамёрзлыя дровы. Мне наведзіла яе жаночую бяду: малады прыгожы муж, пакінуўшы з дзецьмі, з'ехаў у Мурманск лавіць рыбу і не пераловіць ужо колькі год, забыўшы і на жонку і на дзяцей. Спадабалася воля — голасу не падае, а маладзёнка нудзіцца: не ўдава і не замужам.

— Школа не прывівае любові да свае вёскі, да зямлі. Нагадзіцеся, Аляксандр Ягоравіч, — злёгка папракае Карніенка — Забываемся ў выхаванні на галоўнае.

— А Вера Дзеравянікіна?

— Вось і атрымліваецца, што Вера ў нас — як выключэнне.

Васіль Іванавіч з непрыхаванай, бо навошта такое харацц, радасцю расказвае пра дзяўчыну: скончыла дзесяцігодку — працавала цялятніцай, затым вывучылася на заатэхніка — пачала кіраваць самай занябанай брыгаднай гаспадаркай. А цяпер фермай загадвае.

— Трэба маладзёў зацікавіць не адной работай, — заўважае Прышчэпаў.

— Правільна. Вось палац культуры пабудуем. У вёсцы свая балніца, школа. Кожны дзень можна ў Гомель і з Гомеля. Дваццаць хвілін — і ў абласным тэатры. Кепска? — кідае дырэктар саўгаса.

— Іншыя палацамі абстаўяцца, а людзі бягуць...

— Дык у чым справа?

— Можна...

Гэта нешта-нейкае падумаў Рыгор, нясмелым маладым гусаком выцягнуўшы да стала шыю. Асекся, бачыў, няўпэўнены, што скажа ўпад, ды я ўжо ведаў настойлівасць, з якой разварочваецца ўсе Рыгоравы думкі, і сам сабе падумаў: прабецца ўсё ж са сваёй думкай і зараз. Ён крутнуўся на крэсле і зноў:

— Можна ў Неглюбцы трымаюць матчыны ручнікі? Дзяўчат, хлопцаў. Можна песні трымаюць?..

— Ручнікі? — перапытаў Васіль Іванавіч, з увагай зірнуўшы ў малады Рыгораў твар.

— Гармоні Нятра Прыходзікі...

— А што ты думаеш? Трымаюць і яны.

Гаворка па-ранейшаму вілася аб тым жа вясковым патрыятызме неглюбцаў, ды нечакана пасля Рыгоравых слоў скіравала да неглюбскіх ручнікоў, песень, рамястваў, якія здаўна жылі тут таксама на правах мастацтва. Прызналі ж, скажам, мастаком на лазе пастуха Івана Аспенку, які пляце кашы ды кублы, а па бандарнай справе — Івана Лямцава, а па кладычы печавы ды грубак — Васіля Ка-

ротчанку. У Неглюбцы нават рамяства існавалі не толькі дзеля хлеба. А тым больш — ткацтва. Яго корані — у людскіх душах, бо кожны ручнік і кожная песня нарадзілася не на чужой нізе, на спрадвечна сваёй.

— Буслоў вазьміце, — разважаў Васіль Іванавіч. — Свет за зіму аблятаюць, а ў Неглюбку вернуцца, сваё гняздо знойдуць.

— Не як іншыя людзі...

Зноў спомніліся песні ў Просечынай хаце, твары і душы неглюбскіх паяў у тых песнях, іх галасы, зліты адным пацудам. Спомніліся і песні іх дзяцей — неглюбскай маладзі, з якімі яна выступала ў Ветцы на раённым аглядзе мастацкай самадзейнасці. Не хацелася б спамінаць. Дзеці такой песняй вёскі, як Неглюбка, нашчадкі багацейшых мастацкіх традыцый раптам спываюць не на «бс», а на «рогат» у зале, спываюць на нейкім моўным сурагале, не па-руску і не па-беларуску, — песенькі пра Нар'ян-Мар Адэсу-маму, пра дзяўчат, якія «танцуюць на палубе» і матросаў... Куды

канцэртнай сцэне. Партыя клопціца аб развіцці нацыянальнай культуры, стварае ўсе ўмовы для мастацкай самадзейнасці. У сённяшняй Неглюбцы нямала спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй, Інтэлігенцыі, якую таксама не можа не хваляваць мастацкае выхаванне маладзі. А іначай...

Іначай Неглюбку можа спасцігнуць лёс пакінутых маладзёў вёсак, бо мае рацыю Рыгор: патрыятам вёскі чалавека робіць не толькі хлебны колас ды новы клуб, але і матчынымі рукамі вышываны ручнік, бацькам змайстраваная гармонь, з дзяцінства родная да слёз песня.

Іначай будучы тужыць маладзіцы без мужыкоў, якія недзе за Мурманскам гадамі ловяць рыбу, забыўшы, што ёсць у іх родная хата, родныя дзеці. Вясковыя дзяўчаты будучы праўдамі і няпраўдамі прабываюць на сцюардэсы, абы адарвацца ад вёскі...

Мы пакідалі Неглюбку.

Аказваецца, адно выехаўшы за вёску, можна па-сапраўднаму разгледзець, якая яна вялікая, як прыгожа

В. КАРАМАЗАЎ

дзяваліся свае неглюбскія песні? Я не пра тых, дзе аплакваецца доля рэкрута, які «служыў службу ваенную, ды стаў паміраць»; дзе «плача Ганчачка, замуж ідуць», хоць песні гэтыя — духоўны скарб Неглюбі і таксама вартыя сучаснай сцэны як песні народа, яго фальклорнае багацце. Калі маладзёў не хоча спяваць «старадаўшчыну», дык жа ёсць і іншыя песні, усім ладам сваім і словам сугучныя і маладосці, і дню сённяшняму, і Неглюбцы. Вядома, можна спяваць і пра Нар'ян-Мар, але ж такія песні на ўсе сто працэнтаў авалодалі рэпертуарам калектыву, ні на адзін працэнт не расквітаўшы яго сапраўднай духоўнай сутнасці.

Можна здацца, што сённяшняе маладзёў Неглюбі рашуча адыходзіць ад мастацкіх традыцый бацькоў? Гэта не так.

Забывае ткацтва? Сапраўды, маладыя дзяўчаты амаль не садзіцца за матчыны кросны. Але як стракаццяць на вясковых гульбішчах кофты, вышываныя яшчэ бабчынымі ўзорамі, колькі цудоўных тканых поспілак упрыгожвае неглюбскія хаты, дзе жывуць маладыя людзі!

Выводзіцца гармонныя майстры? Але ж не выводзіцца гарманісты, якія за гонар лавяць іграць на сваёй неглюбскай гармоні. Хаця б Пеця Суглоб...

Іншыя танцы пайшлі ў моду? Але ж яны так і не выжылі з Неглюбі «Сямёнаўну» і «Нарэчаньку», «Падспань» і «Карапэта»...

Не тыя песні чуваць са сцэны? Але як хораша ў тым жа саўгасным клубе паміж песнямі рэпертуарнымі, песнямі «для раённай сцэны» спываюцца песні «для сябе» і сярод іх — «Верасы», «Мяцеліца», «Зялёны дубочак», у якіх свая вясковая мова, свае вобразы, па-свойму настроеная мелодыя.

Маладым цяпер паспрабуй разбярэцца, дзе сваё, а дзе чужое. За акіянам спываюць, а ў Неглюбку даятае. З гэтага віру цяжка на свой бераг выбрацца. І хто дапаможа?..

А дапамагчы ёсць нам. Школьным і сельскім хорамі ў Неглюбцы кіруе настаўнік Васіль Васільевіч Савасяноч. Цяніць яго ў вёсцы. Які баяніста, арганізатар самадзейнасці, чалавек са спецыяльнай музычнай адукацыяй. Дык ці не ён, Васіль Васільевіч, і абавязаны не проста акампаніраваць на баяне, а прывіваць маладзі высокі мастацкі і грамадзянскі густ, падтрымліваць і множыць любоў маладзі да нацыянальнага мастацкага скарбу, з гэтай думкай вучыць маладых людзей спяваць і ў роднай хаце і на

раскінулася па ўзгорках, пад халоднымі пакуль што буслінымі гнёздамі. Выспаўшыся, бадзёра ззяла сонца, і шыбы ў хатах блішчалі наглянаванымі люстэркамі, а за самым высокім узгоркам, за іскрыстымі шыфернымі дахамі, на небе запалляліся барвовыя, ружовыя, аксамітавыя дугі вясёлкі. Вясёлка сярод зімы?.. Сярод зімы! Сярод белых снягоў.

А ў сэрцах мы з Рыгорам веалі іншую вясёлку, такую ж нечаканую, яшчэ прыгажэйшую, сатканую не выладковымі з'явамі прыроды, а рукамі неглюбцаў, іх тонкімі мастацкімі душами.

Вясёлка над вёскай пагасла хутка, як і ўспыхнула. А тая, другая, была несьмяротная.

□

Калі ехаць аўтобусам, дарога з Неглюбі ляжыць праз Ветку, а ў Ветцы стаіць хата Фёдара Рыгоравіча Шклярава і яе не абыдзеш таксама, бо тут — як бы працяг мастацтва неглюбскіх ткачых. Доўгія гады, робячы мастаком на мясцовай ткацкай фабрыцы, Шкляраў вывучаў народнае ткацтва, шукаў яго лепшыя ўзоры і з гэтым клопатам скалясіў безліч прасёлкаў. Не знайшоў узору ткацтва больш маляўнічых і строгіх, больш складаных і па-сапраўднаму беларускіх — пачаў неглюбскія карункі перакладаць на фабрычныя дываны і табелены, поспілікі і абрусы.

З беларускім ткацтвам я добра знаёмы. І з рускім, — гаворыць Фёдар Рыгоравіч. — І перакананы, што Неглюбка — гэта унікальны запаведнік па ткацтве, роўнага якому няма.

Запаведнасцю дышае і хата Шклярава. Уся, ад падмурка, на якім ляжыць кругавы разны грабянец, і да вільчыка, дзе раскінуў крылы нацэлены ў палёт голуб, — уся яна саткана з карункаў, апрацана ў мелодыю дрэва і фарбаў, абсаджана вытачанымі з таго ж дрэва галубамі і сініцамі, распісаная пад колеры ўсіх чатырох пор года. Я ўжо чуў ад веткаўчан, як хату Шклярава называлі шкатулкай, і мне няма чаго дадаць да гэтага параўнання, бо ў Ветцы (а тут па дрэве спрадвек было нямала цудоўных майстроў і толькі ледзяны з іх, сапраўдныя мастакі, рабілі шкатулкі) яно гаворыць пра многае. Шкатулка здаецца казачнай і пры першай сустрэчы з ёю авалодвае не зусім прыстойная, хоць і цялая, спакуча прасунучы нос у самую казку. З гэтым адчуваннем я ўваходзіў у хату, і яно не падвяло. Праўда, цяжка было адразу ўладнаваць у галаве

САМ-НАСАМ З ПРЫРОДАЙ

ДРЭВА-ВЕТЭРАНЫ

столькі ўражанняў. Яшчэ там, у думках, жыла Неглюбка, яе ручнікі і песні, гармоні і бусляны, яе гаворка і твары людскія, а побач з усім гэтым светам ужо адкрывалася мастацтва Фёдара Рыгоравіча Шклярава, яго талент выразаць з дрэва шкатулкі-хаты і не толькі іх, у карэньчыках дрэваў бачыць скульптурна літыя вобразы, з вераю ў дабрату вясны і сонца пісаць жывапісныя палотны, рэстаўрыраваць старадаўнія іконы, збіраць рэчы далёкіх продкаў (рукапісныя кнігі, самавары, лампадкі...), яго прафесіянальная любоў да неглюбскага ткацтва. Акрамя таго... Ён працягнуў мне раітам дзверы ў гісторыю свайго краю, а там, у далечыні, выразна відаць было нічым не пахінутую сувязь часоў, і мастацтваў. Аказваецца, Неглюбка не існавала ў сваім мастацтве асобна, ізаляваным востравам. Проста яна была ўнікальнай па ткацтве, як, скажам, па-суседстве Свяцкі спрадзек славіўся сваімі куфрамі. Раслі дзяўчаты, а маляўніча зробленыя, тонкімі карункамі аздобленыя свяцкія куфры ўжо стаялі ў бацькавых хатах, збіралі пасаг не ў адным Свяцку. Побач разрасталіся вёскі, і там развіваліся іншыя мастацтвы. Ёсць вёска, дзе жылі вялікія спецыялісты па чыгунным ліццям (мне давялося бачыць рукамынік такога ліцця — на два ражкі з супрацьлеглых бакоў, кожны з якіх быў выліты ў форме птушынай галавы з раз'яўленай дзюбай); а ў другой вёсцы рабілі мастацкую кераміку; а яшчэ ў адной вёсцы працавала чаканка па метале; а яшчэ ў адной пісалі іконы, выкладаючы фон золатам і серабром. Нямала вёсак славілася сваімі каменшчыкамі. Мне прыгадваецца бліжняя адсюль Грабаўка з суседняга Гомельскага раёна, дзе бываў раней. Яе каменшчыкі будавалі Маскву і Пецярбург, Пскоў і Ноўгарад, Гомель і Адэсу — усіх гарадоў і не пералічыш. А галоўнае — яны будавалі Маўзалеі Уладзіміра Ільіча Леніна. Башлакоў Арцём, адзін з іх, нават рэстаўрыраваў Спаскую, Нікольскую, Сенацкую, Арсенальную, Троицкую вежы Крамля маскоўскага.

— Былі ў нашым краі і вёскі з марскімі прафесіямі. Скажам, Галоднае, — кажа Шкляраў. — Працавалі па рэках, на моры. Народ быў моцны...

Тут спрадзек глыбокія карэнні пускала вальнадумства. Каб прымусяць край падпарадкоўвацца дзяржаўным законам, не раз наведвалася царскае войска. У 1772 годзе тут хаваўся ад царскай кары Амельян Пугачоў. У сваёй працы «Гісторыя Пугачова» пра гэта пісаў яшчэ А. С. Пушкін: «З паказанняў самога Пугачова ў канцы 1772 года, прыведзеных у канцылярыі палацавых спраў, вядома ўжо было, што пасля сваіх уцёкаў хаваўся ён за польскай граніцай, у раскольніцкай слабадзе Ветцы». І там жа — што жыў Пугачоў у Ветцы пятнаццаць тыдняў.

Дык ці не гэтым вальналюбствам і сілай духу народнага быў вызначаны росквіт тутэйшых мастацтваў? Ці не такім жа беглым вальналюбам, як Амельян Пугачоў, быў і той казак, які, паводле падання, заснаваў Неглюбку, даў пачатак яе мастацтвам і рамёствам? Як бы там ні было на самой справе, безумоўна адно: вольналюбвая паэтычная душа народа знайшла ў неглюбскім мастацтве, асабліва ў ткацтве, сваю класічную песню самавыяўлення. «Узяў я неглюбскі ручнік, — прызнаваўся мне Фёдар Рыгоравіч, — малюнак з яго перадняў і павёз у Мінск на мастацкі савет, каб зацвердзілі для фабрыкі. Адразу мне прэмію далі, як за высокамастацкі твор, хоць перазняў узор у адным колеры, а неглюбцы ж ткуць па ім аж у сямі колерах...»

За акном свяціла сонца. Яно, ўсё ж, хілілася ўжо больш да вясны, як да зімы, і па-вясноваму весела са сцен глядзелі пейзажы Фёдара Рыгоравіча. У распадары настрой быў таксама вясновы. Ён раскаваў пра любоў да лірычна-ціхай Веткаўшчыны, дзе сама прырода і гісторыя прымушаюць жыць «нетаропка, але з сэнсам».

— Учора з сынам пайшлі на Сож. Паглядзець, як там вясна, ці паказваецца. Снягі ляжаць глыбока. Дык мы ўзялі і вытапталі слядамі «Прывет вясне»...

Слухаю, а сам адчуваю, што на гэтым паездкі мае сюды не скончацца, што неўзабаве мяне зноў паклічуць праціненія ў Ветцы дзверы. Ужо ў думках спелі новыя падарожжы па незнаёмых пакуль што вёсках, дзе захаваліся і жылі кладоўкі мастацкага ліцця, керамікі, старадаўніх ікон, чаканкі...

Дарогі гэтыя для мяне яшчэ не былі пазначаны верставымі слупамі, але ўжо набухалі, пахлі вясною, цёплым жыврам, трыпутнікам на свежай тоненькай ножцы.

КАлі глядзіш на гэты вяз, здаецца, што прырода завязвала на яго галінках вузлякі на памяць. Потым яна забыла пра гэта, а вузлякі так і засталіся. Ішлі гады. Дрэва пастарэла, сукі сталі яшчэ больш вузлаватымі...

Неяк з Валянцінам Шэраметам, друкаром Маладзечанскай друкарні «Перамога», заўзятым аматарам прыроды, мы прыйшлі ў адведкі да ветэрана. Быў светлы вясновы дзень. Тонкія бярозкі, нібы дзяўчаткі-падлеткі, глядзеліся ў лясцінкі лужын, свавольны ветрык расчэсваў іх зялёныя косы. Кволяны ліпкія лісточкі ўжо трапяталіся на асінах і вольхах. Лес прымяраў вясновы ўбор. Але дрэва яшчэ трымала ў цахлах свае зялёныя сцягі.

Здалёк нас прыкмеціла зязюля і, калі мы наблізіліся, бяшумна нырнула ў гушчар.

— Дык вось каму яна зычыла доўгае жыццё! — усміхнуўся Валянцін. — Значыць, яшчэ доўга будзе стаяць дрэва. Гадкоў трыста з гакамі, відаць мае... Жывы помнік творчасці прыроды.

Потым мы сядзелі на пнях. Ціха, задуманна шумелі сосны. Унізе па іх ствалах нядаўна прайшоўся падсочнік: са свежых слядоў ад струга сачылася бурштынавая жывіца... Плакала сасна. У чаромхавым гушчары спрабаваў голас салавей. Яму адгукнулася зязюлька.

Стаіць стары вяз кіламетраў за пяць ад Радашковіч, на беразе маленькай звілістай рачулки Удры. Вада халодная, як лёд нават у самыя спякотныя дні, і таму ўпадабала гэтую рачулку фарэль. Да таго ж лес тут грыбны, улетку людны: стары вяз усім відаць. Любуюцца людзі яго «архітэктурай», у дупле хаваюцца ад дажджу.

Зычыць зязюля доўгае жыццё старому дрэву. Але яе пажаданні могуць не збыцца, калі не будзе берагчы яго чалавек.

Варта было б работнікам мясцовага лясніцтва прымацаваць да ўнікальнага дрэва таблічку з «анкетнымі данымі», якая напамінала б людзям аб тым, што дрэва трэба берагчы.

ЛЕКАВЫЯ ГНЁЗДЫ

ОГО, колькі гнёздаў! Цэлая калонія гракоў пасялілася, — сказаў мой знаёмы, калі я паказаў яму здымак. Потым ён прыгледзеўся, задумаўся: няўжо гракі робяць гнёзды так нізка?

Гэта была амяля. Шаравідныя кусты яе даволі часта можна ўбачыць на таполях, бярозах, нават на садовых дрэвах. Добра прыжылася амяля ў Белавежскай пушчы. Праўда, сфатаграфавачь яе там не ўдалося. Гэты здымак зрабіў я на Галессі, недалёка ад Лунінца.

Амяля — шаравідны кустарнік, з галінкамі, падобнымі на вілы, невялікімі тоўстымі лісткамі. Рана вясной, калі яшчэ не распусцілася дрэва, амяля цвіце. У пачатку лета паспяваюць сакавітыя белыя ягады — ласунак для птушак. Ягады ў амяля клейкія, і калі птушкі чысцяць дзюбы аб кару, на ёй застаюцца зярняткі. Яны прарастаюць, прабіваюць кару, нібы п'яўкі, прысмоктваюцца да ствала.

Амяля — паразіт. Жыве сокамі дрэва, на якім пасялілася. Расліна мае гаючыя ўласцівасці. Для лячэння гіпертаніі медыкі раяць экстракт «Амялен». Прэпарат «Акафіт», у састаў якога ўваходзіць настойка са свежых лісцяў амяля, выкарыстоўваецца для лячэння радыкулітаў і іншых нервовых захворванняў.

Шырока карыстаецца амялю народная медыцына. Адвар амяля з бярозы п'юць пры павышаным ціску крыві. Адвар амяля з граба, дуба і сасны памагае лячыць раматыс, сэрца.

Вось яна якая — амяля. Сапраўдная прыродная аптэка.

ЗЯЛЁНАЯ ЛІРА

СТАЯЎ верасень сорак трэцяга года. Ужо чырванелі макаўкі асін, бяроз, клёнаў. А навокал грэмела вайна. Гарэлі вёскі. Адступаючы, фашысты нішчылі ўсё, што маглі. Фронт наблізіўся да ракі Бясядзь. Завязаўся бой за вёску Белая Дуброва. Над лесам праносіліся самалёты, гухкалі выбухі. За некалькі метраў ад сасонкі разарваўся снарад, — асколак зрэзаў макаўку, рассек ствол.

Сонца кацілася да заходу, калі да сасонкі падпоўз баец. Ён хуценька вырыў аяк, зняў каску, закурыў. І тут убачыў параненае дрэўца. На ствале сасонкі застылі кроплі смалы. У промнях сонца яны чырванелі, нібы кроў... Салдат дастаў бінт, звязаў ім паранены ствол.

— Расці вялікая! — сказаў ён. І сасна вырасла. Толькі зараз у яе чатыры ствалы. Гісторыю гэту раскаваў знаёмы ляснік, дзядзька Аўхім.

— Мне здаецца, што сасна старэйшая... Мо з ёй шчэ да вайны што здарылася, — заўважыў я.

— Ну, што ты... — пакрыўдзіўся ляснік. — Яна проста ў камлі таўставата. А ствалы ж тонкія. Ды і не дужа высокая... Ёй і сарака няма. Саўсім маладуха А камель, бачыш, наліўся... Бо цяжка ж трымаць. Чатыры ствалы. Гэта табе, браце, не хаханькі...

Я не стаў спрачацца з дзядзькам Аўхімам. Мо, сапраўды яно так і было.

Л. ЛЯВОНАУ.
Фота аўтара.

МУЖЧЫНЫ БЕЗ ЖАНЧЫН

Аднойчы раніцою Эрнест пачаў малаціць па нашым дзвярах. Мы з Флойдам Гібсанам страшэнна хацелі спаць. Але пасля такога грукату — які ўжо ооні! Калі яго не пусціць, сарве дзверы з завесаў. Ніколі я не сустракаў яшчэ чалавека, у якім было б столькі энергіі. Справа была ў маі. Мы знаходзіліся ў тропіках, дзе людзі не вельмі любяць спяшацца. Але Хэмінгвэй не такі. Дзе ён ні быў, ён шукае справы, і ён яе заўсёды знаходзіць. Таму мы з Гібам падняліся і пайшлі з ім рыбаць.

Яхта належала Гібсану, прылады — Эрнесту. На борце было пяцёра мужчын без жанчын: капітан, нас трое і тэлемей для насадкі прынады. Эрнест хацеў быць ўзяць з сабой свайго памочніка кубінца, але зрабіць гэтага было немагчыма. Хлопец стаміўся пасля шматдзённай гайданкі, і яго нельга было вінаваціць у тым, што ён застаўся ў пасцелі. Ён сказаў, што трэба рамантаваць рулявое кіраванне.

Калі вы выходзіце з гавані Бімі і ў мора, дык прапываеце міма напалоу затопленнага корпуса буйнага грузавога судна. Гіб вырашыў, што там самае ўдалае месца для лоўлі. Я таксама так лічыў. Але ў Эрнеста былі іншыя намеры.

— Вы дзе знаходзіцеся? — сказаў ён. — Тут вам не возера Мічыган. Мы будзем лавіць тунца, а не акунёў.

Што датычыцца нас з Гібам, дык мы з ім лавілі тунца толькі ў кансервавай банцы. На гэты раз вывудзіць яго будзе цяжэй. Мяркуючы па часе, які спатрэбіўся нам для таго, каб дабрацца да месца, я было ўжо вырашыў, што мы ідзем у Майямі за сэндавічамі з тунцом. Мы адышлі ад Біміні амаль на цэлую бутэльку, калі яхта пачала сцішваць крок. Але ўсёроўна прагулка падалася цудоўнай. Мора аціхла, паміж пальмамі на востраве падымалася сонца. Карціна нагадвала каляровую паштоўку, якія прадаюць у Майямі.

Тут Эрнест пачаў зашпільваць на мне рыбацкую зброю. Гэта нешта нахшталь уціхамірвальнай сарочкі, якая ахоплівае пояс і плечы і мае гняздо для вудзільнага. Паглядзіце б вы, што гэта было за вудзільна! Тоўстае, як вешалка, са шпулькай, велічыней з шарманку. А важыла з тону, не менш. Наматаная на шпульку леска нагадвала тэлефонны кабель. Мяркуючы па памерах шпулькі, на ёй, відаць, было наматана некалькі міль лескі. А калі я зірнуў на прынаду, дык вырашыў, што ўжо спаймаў рыбіну. Такой я яшчэ ніколі не кручок не чапляў. Яна, напэўна, важыла фунты тры-чатыры і была насаджана на трайны кручок, нахшталь тых, што вісяць у мясных крамах. Памерам з кулак. Я падумаў, ці не разыгрывае ён мяне? Бо рыбацкую кручок невялікі, памерам са шпульку з завусенцай, якая вечно чапляецца за штаны. Не хацеў бы я, каб мне ў штаны ўпіўся васьмь гэты кручок.

— Мы што, сланоў будзем лавіць? — пацікавіўся я. — Жарты пакінь пры сабе, — сказаў Хэмінгвэй. — Гэтая прылада каштавала мне дзевяцьсот манет, Упусціш — з дна прымушу даставаць.

З гэтымі словамі ён шпурнуў у мора прынаду і папав на верхні мосцік, каб з вышыні птушынага палёту назіраць за рыбай. Гібсан сядзеў поруч са мной, гатовы даваць каштоўныя парады. У глыбакаводным лаве рыбы ён пэўна прыкладна столькі ж, колькі і я, так што мы абодва былі варты адзін аднаго.

— Я табе скажу, калі пачнецца, — папярэдзіў Эрнест.

Вы толькі паслухайце яго. Ён сказаў, калі пачнецца. Як ён даведаецца? Што, у яго вадалазная маска ці што? Ці дно ў яго шклянёе? А можа ў яго там рэнтгенаўскі апарат, пры дапамозе якога ён бачыць рыбу ў цёмнай, зялёнай вадзе? Тут жа глыбіня не менш міль. Потым ён сказаў, каб я зняў зашчэпку са шпулькі, калі адчую, што нехта чапае прынаду, і не ўздумаў тузаць вудзільна, пакуль не палічу да дзясці.

— Хай яна прагне прынаду, — сказаў ён. — Адкуль я даведаюся, што рыба праглынула прынаду? — падумаў я. Хіба я доктар ёй і папрашу яе сказаць «А-а». І тут я ўбачыў нешта белое. Я нічога не адчуў, толькі заўважыў усплёск. Гібсан таксама гэта заўважыў.

— Злавіў, круці шпульку! — закрычаў ён. Я тузануў вудзільна так рэзка, што трэснуў сябе па ілбе. Але рыбіну падсек. Я бачыў, як яна выскачыла з вады, і пачаў круціць шпульку.

— Гэта ж прынада, — сказаў Эрнест. — Мы ж цягнем яе па самай паверхняй вады.

Ён меў рацую, ва ўсіхкі разе, на гэты раз. Я правіў леску, ўбачыў, што прынада, быццам жывая рыба, плыве за намі. Я добра прыгледзеўся да яе, каб не памыліцца ў наступны раз. На гэты раз звернуў зору Эрнест.

— Сачы ў абое! Пара буйных рыбін забяляецца з прынадай!

І тут я шосьці адчуў. Слабае патуванне. Не можа быць, каб гэта буйная рыбіна. Патуванне паўтарылася. Я адкінуў зашчэпку, пачаў страўліваць леску, прыніўся лічыць. Спадзяюся, я не вельмі спляшаюся, падумаў я. Як і ў час накаціравання дызэля, я лічыў паволі, па-чыкагску. На дванаціцці я зашчоўкнуў сабачку і з усіх сіл падсек.

Што тут было! У адказ мяне тузанула так, што я ледзь не зваліўся за борт з усімі прычандамі. Бы б толькі пабачылі, як пачала разматвацца леска. Расцягнулася аж да самага Кітая. У наступны момант Эрнест быў каля мяне і крычаў:

— Трымайся! На кручку ў цябе чвэрць тоны рыбы!

Хай, хай падурэе!

Каб віратаваць уласную скуру, я трымаўся за вудзільна моцна. Леска разматвалася так хутка, што пачала дыміцца. Эрнест схпіў жбанок з ледзяной вадой і пачаў ліць на шпульку.

— Як толькі крыку аслабне, цягні яе і адразу матай леску на шпульку.

Праз некаторы час (як мне падалося — праз многа гадзін) леска аслабла. Пэўна, рыба дакранулася дна, падумаў я. Шпулька разматалася на тры чэзцы, а даўжыня ўсёй лескі была чатырыста ярдаў. Гэта азначала, што глыбіня тут была роўнай вышыні не-

баскроба Эмпайр стэйтс бідынг. Цяпер мне заставалася адно: выцягнуць здабычу. Падняцца пешкі на самы верх небаскроба было б значна лягчэй.

Круціць шпульку — само па сабе — справа не цяжкая. Але круціць левай рукою было сучэльнай пакутай. Я трымаў, колькі мог а пасля папрасіў літасці. Гавораць, я скрыпеў дваццаць пяць хвілін. Пакуль я аддыхаўся, Хэмінгвэй узяў вудзільна і, упершыню нагамі ў палубу, пачаў выцягваць майго кіта з такой лёгкасцю, з якой спінінгіст выцягвае з горнай рэчкі фарэль. Я з паўгадзіны назіраў за ім. Потым усё пайшло як па маслу. Эрнест працаваў, як лакамабіль. Вось гэта левая!

— Яе насцігаюць акулы, — сказаў ён. Зноў узяўся за свае прароцтвы. Рыба якіх-небудзь сто футаў ад нас, а ён гаворыць, што на яе нападаюць акулы. Ці не пакартаваць над ім, пакуль у яго рукі занятая, падумаў я? У Гіба, відаць, мільганула такая ж думка.

— А ты адкуль ведаеш? — спытаў ён. — Усё вельмі проста, Гіб, — сказаў я. — Містэр Хэмінгвэй і місіс Рыба перамаўляюцца паміж сабой пры дапамозе азбукі Морзе. Рыба выступае SOS па тэлеграфным провадзе, а містэр Хэмінгвэй прымае сігналы з другога канца.

— Так точно, — сказаў Эрнест, раз'ятрана круцічы шпульку і водзячы вудзільна. Круціць яму, відаць, было намнога лягчэй, чым мне. Леска наматвалася амаль з такой жа хуткасцю, як і разматвалася. Я вырашыў правіць ініцыятыву і стаў ліць на шпульку халодную ваду, але за ўсё гэта атрымаў кухталю.

Пасля пачалося самае цікавае. Эрнест падцягнуў

— Гавораць, ты палучыў сто казаяк за права эканізацыі «Бывай, зброя!»

— Так, толькі сто, — адказаў ён. — Трэба было за- прасіць дзвесце.

«Толькі сто». Скажа таксама. Можна падумаць, што сотня тысяч — гэта раз плюнуць. Для Гіба гэта было занадта. Ён спусціўся ў каюту, каб падрамаць. Я таксама здорава стаміўся. Калі куды-небудзь адпраўля- ешся з Хэмінгвэем, мора, сонца і ўзбуджэнне асаб- ліва стамляюць. Але ён быў свежы, як агурочка. Узяў- ся прыводзіць у парадак рыбацкую прычанду, пакуль мы з ім балбatali. І, відаць, рабіў гэта з за- давальненнем. Салёнае паветра ён уцягваў у ноздры прагна, быццам стары марскі воўк.

— Як табе спадабалася карціна? — спытаў я.

— Якая?

— «Бывай, зброя!»

— Я яе не глядзеў, — сказаў ён.

— Што? — здзівіўся я. — Не глядзеў сваёй карціны?

— Вось іменна.

— Чаму ж? — спытаў я.

— А навошта? — сказаў ён. — Варта схадзіць туды, і лачнеш пісаць, быццам глядзіш праз аб'ектыў кіна- камеры. Думаеш толькі аб карціне, замест таго, каб думаць пра людзей. Трэба жыць жыццём сваіх пер- санажаў, калі хочаш пісаць пра іх.

Дык вось у чым сакрэт, падумаў я. Ён жыўе жыц- цём сваіх персанажаў. Вось чаму ён насіўся тады ў Парыжы са сваёй «графіняй». Яму было напываць на яе. Ён проста накалоў яе на шпільку, як гэта робяць калекцыянеры матылёў. Хацеў паглядзець, якія ў ёй спружынкі-шасцяронкі. Я ўпершыню зразумеў, што галоўнае ў ім — дакладнасць. Падабаецца вам яго стыль альбо не падабаецца — гэта глупства. Важна тое, што ён ведае, пра што піша, і вы гэта ведаеце. Ён не пісьменнік-празаік. Ён — рэпарцёр эмоцый. І ён ніколі не піша аб той эмоцыі, якой сам не перажываў.

Узяць, напрыклад, «Бывай, зброя!». Кніга пра італы- янскую армію. Што ж, ён павінен сёе-тое ведаць пра яе. Яго самога параніла, калі ён знаходзіўся ў італы- янскай арміі, ці не так? Гавораць, яго кнігі насычаны трагедыяй. Ну і што? Ён дастаткова доўга жыў на- супраць могілак, каб ведаць, што такое смерць. А гэ-

Джэд Кайлі

ХЭМІНГВЭЙ

УСПАМІНЫ СТАРОГА ТАВАРЫША

здабычу амаль да паверхняй вады. Гэта і сапраўды быў тунец, і які тунец! Што твой кіт! Ён быў не адзін. Яго суправаджалі тры ці чатыры рыбіны такой жа велічыні. Толькі яны кідаліся на яго і шчоўкалі зубамі, быццам галодны чалавек на сэндавіч з тунцом.

Марскі тэлеграф не хлусіў, падумаў я. Капітан і наш індзеец схпілі доўгія, унушальнага выгляду вост- ці і ўзяліся за справу. Мы з Гібам схаваліся ў засадзе.

Гавораць, акулы нізавошта не спраціць з буйным тунцом, калі толькі ён не паранены альбо не падчэп- лен на кручок. Але як толькі рыба стэжыцца безда- паможнай, справа набывае іншы паварот. Адзіны, хто мог дапамагчы тунцу, гэта Хэмінгвэй. І вы б пагля- дзелі, як ён адводзіў гэтую вялікую рыбіну ад акул! Пасля ён гаварыў, што непакоіўся, каб акулы не пе- рацэрлі леску. Скура ў іх шорсткая, як наждачная папера. Калі акула да вас толькі дакранецца, на скуры застаецца крывавае ране.

Нарэшце, мы падчалі тунца на вялікі крук і пачалі падываць лябедкай. У яго быў вырваны кавалек фунтаў на пяцьдзесят. Напэўна, тады, калі тунец ад- праляў тэлеграму Хэмінгвэю, вырашыў я. Рыба ўжо вісела ў паветры, як раптам адна з акул гадскочыла ўверх футаў на пяць і ўпілася зубамі ў тунца, быц- цам гэта быў крук сыру. Шчэлепы акулы ляснулі, нібы сталёныя калканы. Вось гэта зубкі! Вось гэта тунец! Даўжыня яго дасягала дзясці футаў, а важыў ён і цяпер фунтаў пяцьсот.

Я быў вельмі задаволены сваім ўловам. Бо ўрэшце падчаліў яго я. Індзеец прынес кожнаму па шклян- цы, каб адзначыць падзею. Але Хэмінгвэй быў невя- сёлы. Ён выпіў, але сказаў, што ненавідзіць акул. Тут змець таксама іх ненавідзеў. Усё пагражаў куланом. А хто іх любіць? — падумаў я. Драпежнікі кружылі вакол яхты, чакаючы, пакуль мы зноў закінем кручок. Пры адным поглядзе на іх кідала ў дрыжы- кі. Але Папа Хэмінгвэй пакінуў іх з носам.

— Рыбачыць тут дарэмна, — сказаў ён. — Я вам, сухапутныя пацукі, пакажу, што такое сапраўды муж- чынскі спорт. Мы зараз вернемся назад і захопім інструмент. У нас з вамі пяцьсот фунтаў прынады. Будзем паляваць на акул.

Які ж спатрэбіцца кручок, падумаў я, каб начапіць тунца замест прынады? Вудзільна павінна быць з тэлефонны слуп, не кажучы пра тое, што замест лескі спатрэбіцца двухдзюймовы трос. Але нічога не ска- заў. Калі рыбаць з Хэмінгвэем, гаварыць шмат не даводзіцца.

Аднак на зваротным шляху ён нам паказаў, што, калі яму спойніцца два гадзі, бацька падараваў яму вудачку, а калі спойніцца дзясці гадзю — двух- стволку.

Зваротнае плаванне было сучэльнай асаподай. Ка- лі б не залітая крываў палуба, можна было б пачу- маць, што мы сядзім у якім-небудзь утульным бары. Бачылі б вы ў той дзень Папу. На ім былі толькі за- пэдкаваныя крываў шорты, на шчоках вылезла нехай- нае шчацінне. Тунец — рыба з чырвонай кроўю, і Эрнест настолькі перапэчкіўся ў крываў, быццам сам быў тунцом. Вы б нізавошта не палічылі яго пісьмен- нікам. Ва ўсіхкіх выпадку, я не лічыў яго пісьменні- кам.

— Я чуў, ты заявіў карэспандэнту даведніка «Хто ёсць хто?», што твае любімыя заняткі — рыбаць лоў- ля, паляванне і выпіўка? — спытаў я яго.

— Так точно, — сказаў ён. — Але ён замест гэтага напісаў «рыбная лоўля, паляванне і чытанне».

ты, нахшталь грабніцы, дом у Кі-Уэсце? Можна, таму ён у ім і жыўе? Ён дастаткова часта сутыкаўся са смерцю, каб зразумець, што адчувае чалавек, калі надыходзіць яго чарга. І выхад у мора ў час шторму ў дохлым карыце даказвае яго прагу адчуць небеспе- ку. А яго сутыкненне з трыма забудлыгамі ў «Кры- вавай лазні»? Магу пайці на заклад, што калі пача- лася бойка, ён перапахоўся і захацеў уцячы з бара. Але ён не ўцёк, таму што жаданне спазнаць, як усё абярнецца, аказалася мацнейшым, чым страх. Ён ха- цеў зведаць гэтае адчуванне, каб пасля апісаць яго. Гэта яго натура — жыць жыццём сваіх персанажаў. «Мець і не мець», як мне расказвалі, — гэта кніга пра аднаго хвацкага хлопца, нахшталь таго, што раб- іў шклянку ў гэтай бойцы. Выходзіць, ён выкары- стаў гэтага тыпа ў якасці падвойнага трыска.

Альбо зірніце на «Смерць папалудні». Вы зірніце. Я ведаю. Толькі дазвольце вам сказаць, вось што. Гэта нахонт іспанскіх тарэра, і, як кажучы, хлопец сам жыў сярод тарэадораў, каб пазнаёміцца з імі бліжэй, і не толькі. Ён навучыўся іх рамяству і выступаў на арэне. Нават закалоў быка. Гавораць, ён і сам быў моцна паранены. Навошта ж яму гэта спатрэбілася? А вось нашто. Ён трапіў быку на рогі, каб на ўласнай скуры адчуць, што адчуваюць пры гэтым матадоры ці як іх там. Ён такі чалавек, каб пра ўсё дазнацца з першых рук. Вазьміце «За ракой, у цені дрэў». Так, так, бярыце, калі вам ахота. Я вам не лярэчу. Па праўдзе кажучы, я думаў, што гэтая гісторыя ча- соў грамадзянскай вайны пра Джоксана — «Каменная сцяна», калі яго падстрэлілі. Гавораць, што характар героя многімі рысамі нагадвае характар самога Хэ- мінгвэя. Гэта нешта нахшталь псіхасаманаліза паміж радкоў. Сам я нізавошта не стану чытаць такія кнігі, Але яны для яго характэрны.

Альбо вазьміце яго раннія апавяданні. Вазьміце ўсе адразу. Але я спыніўся на адным, пад назвай «Снягі Кіліманджара». Тая яшчэ назва. Можна пачу- маць, што гэта нешта пра зімовы спорт, ці не так? Я таксама так вырашыў. Нешта пра горналыжны спорт у Швейцарскіх Альпах. Дык не. Дастаньце ве- ер, а то горача будзе. Гэта пра Афрыку. Акрамя жар- таў. Вы чулі калі-небудзь пра тое, што ў Афрыцы ёсць снег? Я асабіста не бачыў, каб Богарт у «Афры- канскай каралеўне» апрацаў цёплую шапку і рукаві- цы. А вы? Мне падалося, што на ім трапічны шлем і шорты. А можа, вочы мяне падвалілі? Вы калі-не- будзь бачылі паляванне на ляхах у карцінах з Мар- цінам Джонсанам? Альбо Фрэнк Бака, які на кань- ках даганяе белага мядзведзя ў Сахары? Вось так.

Давайце разбярэм цяпер гэтае кітрае слова Кілі- манджара. Гучыць амаль як «паддай яму парні» Зноў і зноў спрацоўваюць старыя магічныя асацыя- цы. Смерць ніколі не пакаідае гэтага хлопца ў спакоі. Ён заўсёды каго-небудзь забівае. А такія людзі, якія знішчаюць процьму народа, лічаць сябе вялікімі пісь- меннікамі, нахшталь Шэкспіра альбо Джэка Уэба. Толькі я нешта не бачыў, каб абодва гэтыя пісьмен- нікі дазвалялі сваім героям памерць ў пасцелі, як робіць гэта Эрнест у «Забойцах» і «Снягах». Галдуе і яго прыяцель Макбет не схаваліся пад коўдру. Яны біліся да апошняга раўнда, адбіваючыся кінжа- ламі альбо ядам. Памерці ў пасцелі... Хіба гэта но- ва? Сам бы аўтар не стаў валацця на ложку. Хай і гэ- ты Джара, ці як яго там, памрэ, як мужчына, а не ў сподніках. Але паспрабуй, растлумач яму гэта.

Давайце падбегам перагартам «Зялёныя пагоркі Афрыкі». Калі-небудзь чыталі Я—не. Зноў стары фокус. Спачатку зялёныя пагоркі, а пасля белы снег. Гэта ў Афрыцы! Набытаў ён нешта з назвай. Паглядзіце калярковыя фільмы з жыцця Замежнага легіона. Зялёныя пагоркі—на самой справе жоўтыя пячаныя барханы. Пэўна, проста пісаў ён зялёнай аўтарчужкай.

Ну, хопіць літаратурнай крытыкі. Трэба і па поўсці яго паглядзіць, падумаў я.

— Выдатны ў цябе атрымаўся рэпартаж у «Смерці папалудні».

Штосьці мне падказвала, што гаварыць гэтага было няварта. У чалавека дзіўныя адносіны да павалы. Не любіць. Лічыць, што ты яму падтакаеш.

— Кінь,—сказаў ён.—Гэта гаворыш не ты. Галівуд. Як толькі ты даведася, што я атрымаў сто кавалкаў за «Бывай», ты пачаў думаць, што, відаць, я ўсё-такі ўмею пісаць. Я стаў пісаць ні кроплі не лепш, чым калі жыў каля могілак. Проста—зарабляю больш. Вось і ўсё.

Магчыма, так яно і ёсць, падумаў я. Калі ведаеш каго-небудзь занадта добра, не думаеш, што ён вельмі ўжо таленавіты. Проста таму, што ведаеш яго. А калі ў яго справы пайшлі на лад, пачынаеш думаць, што ён, пэўна, і праўда здольны. Я да гэтага часу невысокай думкі пра яго «Забойцаў». Мне раптам захачелася спытаць, што здарылася з гэтай рэччу, калі ён лічыў яе такой ужо добрай. Ён напісаў яе дзесяць гадоў назад, жывучы ў доме насупраць могілак, але я пра яе больш, здаецца, нічога не чуў. Такую штуку не прадасі кіношнікам, падумаў я.

Праходзячы міма затопленага парахода, мы заўважылі шыкоўную яхту, якая стаяла на якары. Мы павярнулі ў яе бок, каб зірнуць, хто да нас завітаў. Гэта было не судна, а карцінка. Я быў рады, што мы знаходзіліся ў борце Хэмінгвэя, а на «Авантурысцэ». Вышэй класам. Яхта была з падветранага боку, і мора было гладкае, як лустэрка. Гэта была не яхта, а цуд: чысціна, марскі парадак. Двое хлопцаў, раскнінушы ў крэслах, вудзілі. Побач з імі стаяў столік. У кожнага ў руцэ было па бакалу з віскі і содавай, а паміж імі—лёгкае вудачка, якую можна падняць адной рукой. Нічога не скажаш, уладкаваліся здорава. Што яны скажуць, калі ўбачаць залітага нрываё нашага пірата.

— Ты яшчэ рыбакі,—сказаў ён.

Эрнест лічыў, што лоўля рыбы не закусь, ды яшчэ ў цяхай вадзе, дапушчальна толькі для птушак. Выключэнне складала лоўля для прынады.

Наш капітан выключыў матары, і судна ішло па інерцыі. Рыбакі не паспелі нас заўважыць. Раптам адзін з іх закрываў. Ён злавіў рыбіну. Але выбіраць шпульку не стаў. Не хацеў, відаць, выпускаць з рук бакал. Ён толькі тузануў на сябе вудачку,—і ўверх узвілася стракатая рыбка дзюймаў шэсць даўжынёй. Замест таго, каб зняць рыбку з кручка, ён, быццам іграк, які робіць пас незад, павёў вудачку. І тут мы здагадаліся, што азначаў яго крык. У ілюмінатары паявіўся чарнаскі твар у белым поварскім калпаку, і ўмелая рука падхапіла ласку. На сонцы бліснуў нож. Мы пачулі пах смажанай рыбы.

Для Хэмінгвэя гэта было занадта. Ён зароў так, што Гіб куляй выскачыў на палубу. Напэўна, вырашыў, што мы тонем. Двое смелых рыбакоў спакойна паднялі галовы. Мы ўсе трое адразу пазналі іх—гэта былі Донаху Кучаравы і Бен Фіні, нашы старыя сябры, вядомыя гулякі па гарадах нахштальт Парыжа альбо Пальм-Біч.

— Вы паспелі якраз к сняданку,—сказаў Кучаравы.—Перабірайцеся да нас, выбірайце ежу на свой густ.

Мы прышвартаваліся да іх і неўзабаве атрымалі крэслі і непачутую бутэльку віскі. Вось гэта жыццё, падумаў я. Гібу тут таксама спадабалася. Ніякіх хваляванняў. Поўны камфорт. Эрнесту ўсё гэта прыйшлося не па густу, за выключэннем віскі, якое аказалася выдатнай насаўскай маркі. Ён нават не захачеў прысесяці. А калі ўбачыў, якую прынаду кок насаджвае на кручкі, у яго вочы на лоб палезлі. Гэта былі палоскі чырвонай фланелі. Без жартаў.

Мы перагнуліся цераз борт. Глыбіня была футуў трыццаць—сорак, але было відаць нават дно. Сотні рознакаляровых рыбак вырываў адна ў адной гэтую прынаду. Заставалася толькі падсякаць. Бен выхапіў з вадзі кручок са шматком фланелі.

— Якую ты хочаш на сняданку?—спытаў ён Гіба.

— Я аддаў бы перавагу вунь той, жоўтай,—сказаў Гіб.

Бен закінуў кручок, адвёў яго ўбок ад трох ці чатырох блакітных рыбак, якія наляцелі на яго. І тут клінула жоўтае. На ўсё было затрачана секунд трыццаць. Быццам мы былі ў нью-йоркскім рэстаране, дзе падаюць рыбныя стравы і доўжыць жывую рыбку прама ў басейне. Апісаўшы дугу, рыбка трапіла прама ў руку кока.

Не паспелі мы заказаць абед, як яго падалі на стол. Вось гэта абслуга! А што за рыба! Эрнест сумна паківаў галавой, але, як я заўважыў, на апетыце яго гэта не адбілася. Мы з Гібам былі за тое, каб правесці тут увесь дзень. Але Эрнест запярэчыў:

— Раскіднеце!

Мы адшвартаваліся і паплылі да берагу, а нашы рыбакі ўсё яшчэ забавляліся. Ставілі па дзесяць долараў, хто першы спаймае намечаную рыбку.

— Вось што робіць з людзьмі багацце,—сказаў Хэмінгвэй.

— Хай тое самае яно робіць са мной,—сказаў я.— Я не пярэчу.

— Я таксама,—падымаў мяне Гіб.

Калі мы прычалілі, на беразе нас чакаў сапраўдны прыём. Усякі раз, калі Папа вяртаецца, яго сустракае ўсё насельніцтва вострава. Астравіянцы кінуліся нам памагаць, зацягнулі тунца на вагі. Я сфатаграфавуся побач з імі разам з нашым памочнікам-індзейцам, прычандаламі і ўсім іншым. Тая яшчэ атрымалася фатаграфія. І рыбіна аказалася тая жшчэ. Пацягнула пяцьсот дваццаць фунтаў.

Эрнест прапанаваў туземцам узяць сабе рыбку, што колькі хоча. Такого тунца на цэлы год хопіць, падумаў я. Атрымаецца не менш мільёна сэндычаў. І што ж вы думаеце? Яны адразаўлі вузкую палоску філе вагой усяго ў некалькі фунтаў. Якая марная трата,

падумаў я. Але Эрнест растлумачыў, што ў гэту пору годзе мяса ў тропіках не вельмі добрае. Для кансервавання рыбку трэба лавіць у халодных водах. Але ён ведае, сказаў ён, каму гэта мяса прыйдзеца па густе.

— Каму ж?—спытаў я.

— Акулам,—сказаў ён.—Мы пададзім ім гэтую страву пад свінцовым соусам.

СМЕРЦЬ ПАПАЛУДНІ

Я пачаў разумець, што да чаго, калі да кармы яхты прычалілі драўляныя плот і сталі прызваць да яго нашага тунца. Потым я ўбачыў, што за «інструмент» ён меў на ўвазе. Ён дастаў яго з уласнага бота. Той яшчэ «інструмент». Адным «інструментам» быў абрэзаны самозарадны дрававік, які змахаў на гаўбіцу. Замест кардэчы пагоны былі набіты стальных шарыкападышнікам памерам з кулю 0,45 калібра. Калісьці ён належэў гангстэрам. Аднаго з такіх шарыкаў было дастаткова, каб ваша імя трапіла ў газеты.

Другі інструмент узяў сабой аўтамат сістэмы Томпсона. Ён выплываў за мінуту шэсцьдзесят куль калібра 0,45 дзюйма. Аўтамат таксама быў адабраны ў гангстэраў у адным горадзе і перададзены адной асобе. Звестак пра тое, колькі «хлопцаў» ён адправіў на той свет, не маецца. Ва ўсякім выпадку, выгляд у яго быў злавесны. Трэці «прыладай» лову быў аўтаматычны пісталет сістэмы Кольт. Побач з абрэзам ён выглядаў дзіцячай цацкай. Слаўны пачастунак атрымаў акул, падумаў я.

Калі мы накіраваліся ў адкрытае мора, насельніцтва Біміні праводзіла нас радаснымі крыкамі. Наўрад ці знойдзеце вы каго-небудзь, хто б так ненавідзеў акул, як туземцы. Не лічачы Хэмінгвэя. З плоту, які мы ўзялі на буксір, сцякала кроў. «Гэта тэлеграма акулам з запрашэннем на абед,—растлумачыў Хэмінгвэй.—Яны чуюць пах крыві за цэлую мілю. Гэтак жа ясна, як мы з вамі чуюм званок на абед». У нас з сабой было дастаткова боепрыпасу як у мокрым, так і ў сухім выглядзе, і мы з асалодай узялі час расплаты, які надыдзе папалудні.

Флойд Гібанс узброіўся абрэзам, Эрнест—аўтаматам, я ўзяў сабе кольт. Не хвалячыся, скажу што я выдатны стралок з пісталета. Меўаўта таму я ўвбраў кольт. Каб паказаць хлопцам, што такое трапаная стральба.

Праз паўбуртэлі акул пачулі здабычу. Кругом былі відаць хрыбцікі драпежнікаў, якія ўляглі за намі. Мы прыгатаваліся да сустрэчы гасцей. Эрнест з Гібам, захапіўшы сваю зброю, забраліся на мосцік, апынуўшыся нады мной. Я застаўся на кармавой палубе і, насунуўшы на вочы брыль фуражкі, уладкаваўся ў крэсла зручней. Чым не першы рад партэра?—падумаў я.—Ды і да цэлі бліжэй. Эрнест аддаваў апошнія распараджэнні перад боем.

— Ты толькі не ўставай,—сказаў ён.

Вы падумаўце! Чаго я буду ўставаць, калі ззаду ў мяне гэтыя забойцы з гангстэрскай артылерыяй? Што я, звар'яцеў? Магчыма, рыбак з мяне не вельмі, але ж у стральбе я сёе-тое кумекаю.

Між тым гасці нашы сабраліся. Мы далі ім магчымае прагуляцца за намі пэўны час, затым збавілі хуткасць да самай малой. Вакол плоту кружылася з дзесятка драпежнікаў. Прыглядзіліся. Часам якая-небудзь з гэтых жудасных пачвар паварочвалася на бок і пазірала на нас халоднымі уважлівымі вачыма, нібыта тыя двуногія забойцы ў апавяданні Хэмінгвэя. Не хацеў бы я, каб на мяне так глядзелі, апыніся я ў вадзе, мілганула думка.

— Не страляй, пакуль не пачнуць выскакваць з вадзі,—сказаў Эрнест.

Капітан зусім збавіў ход, так што яхта ледзь рухалася. Толькі каб плот не набліжаўся да самай кармы. Я заўважыў, што акул плылі парамі. Запрасілі на абед сваіх сябровак. Тут не бывае мужчын без жанчын, падумаў я. Раптам здаравенная акула падскочыла ўверх. Яна змахаўла на таварны цяглік, які вынірнуў з вадзі, раззүүлечая зліпа нагадала чыгуначны тунель. Туды ўлезла б чалавечая галава. А шчэлепы... Даўжыня пачвары дасягала, пэўна, дзесяці футуў.

Я так быў уражаны велічыняй драпежніцы, што збянтэжыўся і забываў стрэліць. Гіб, відаць, таксама. Але «забойца» Хэмінгвэй не забываў. Мы пачулі стук аўтамата і ўбачылі, як кулі ўліваюцца ў цела акул. Рыба быццам застыла на імгненне ў паветры, потым, нібы каменная глыба, рухнула прама на плот. Ад такога удару плот ледзь не перавернуўся. З кулявых адтуліц, быццам чырвоная веда з кранаў, фантамам свістала кроў. Гэта паслужыла сігналам для пачатку жажлівейшага відовішча, якое толькі можна ўявіць.

Паранены драпежнік, які сутаргава трапляўся на плоце, быў яшчэ жывы. Але астатнія акул, забывшыся на тунца, наляцелі на яго. Ён спрабаваў адбівацца, але песенька яго была спета. На нашых вачы яго рвалі на кавалкі. Вада пачырвенела ад крыві. Яна кіпела, быццам чырвоны вір, калі акул навіперадкі кідаліся на ўласнага таварыша. Гэта ж было свежэе мяса! Было чутно, як іх страшныя зубы рвуць, раздзіраюць яго на часткі. Гэткі трэск стаіць, калі рабочыя крышчэ стары будынак. Больш за ўсіх лютавала самка параненага драпежніка. Я бачыў, як яна выхапіла з бруха свайго ўсё яшчэ жывога супруга кавалак фунтаў з дваццаць. Яшчэ хвіліну назад яна, песцячыся, плыла поруч са сваім сібрам, а цяпер жэрла яго жывога. Вось якая жаночая прырода, падумаў я. Я вырашыў прыкончыць яе, у што б там ні было. А гэта ледзь не каштавала мне жыцця...

Я ўскочыў на ногі, каб як след прыцэліцца. Але стрэліць не паспеў. Нешта, падобнае на дванаццацідзюймовы снарад, разарвалася каля самага майго вуха і адначасова ударыла па цемю. Я асунуўся долу. Да майё сьведомасці дайшло, што, пэўна, містэр Гібанс разрадзіў сваю гаўбіцу, калі я прыпадыўся.

Я не ведаў, ці цяжка паранены. Асабліва болю не адчуваў. Але, кажучы, чым цяжэйшая рана, тым меншы боль адчуваеш. Можна, я ўжо мёртвы, падумаў я, але сам гэтага яшчэ не ведаю? Хто ведае, можа мая макука ўжо ў вадзе і акул грызучаца з-за маіх мазгоў? Я асцярожна дакрануўся да чарпной каробкі. Яна была цэлая. Але святочнай дзесяці-доларавай фуражкі як не было.

Я расплюшчыў вочы і ўбачыў Гіба, Хэмінгвэя, капітана яхты і астравіянца. Усе яны з жалем глядзелі

на мяне, як звычайна глядзці на якога-небудзь бедалагу, што трапіў у аварыю. Я спалохаўся, што здаўнае вока Гіба вось-вось выскача. Можна было заўважыць, што ён страшна перажывае з-за свайго злачыства. Хэмінгвэй перавярнуў мяне, быццам дзіця-немаўля, на живот і правёў рукой па валасках. І раптам зарагатаў.

— Ні драпіны!—сказаў ён.—Проста шапку здэмула. Толькі і ўсяго.

Вы толькі зірніце на яго. Смерць сарвала з мяне фуражку, а ён гаворыць: «Толькі і ўсяго!» Дзесяць ці дванаццаць шарыкападышнікаў быццам грэбнем прайшліся па маіх валасках, а яму смешна. Старая звычайка жартавец з магільшчыкамі, якая засталася з часу яго жыцця ля могілак, падумаў я. Мяне гэта так раззлавала, што я сеў.

— Толькі і ўсяго, кажаш?—сказаў я.—Яшчэ б чвэрць дзюйма—і акул елі б мае мазгі.

— Сумняваюся,—сказаў ён.—Калі б яны ў цябе былі, ты б не ўставаў.

Мы з Гібам захапілі бутэльку віскі і спусціліся ўніз. Мы прылегли на ложка, паставіўшы бутэльку побач, і вырашылі падрамаць. Але з такім жа поспехам мы маглі паспрабаваць заснуць у кацельным цэку ці на бойні жывёлы. З палубы даносіўся трэск аўтамата, а каля кармы—жахлівае шчоўканне шчэлепамі і удары хвасту. Здавалася, што ўсё гэта адбыўваецца ў нашай жа каюце. Калі б не бутэлька віскі, можна было б падумаць, што мы сядзім у зямлянцы, а вакол кіпіць бой. Чутно было, як рычыць і паецца Хэмінгвэй. Напэўна, ужо забыўся, што ў той фуражцы магла б застацца мая галава, падумаў я.

— Гэты чалавек—забойца ў душы,—сказаў я.—Яму трэба было б у Чыкага ўладкавацца на бойню.

— Заўзяты хлопец, нічога не скажаш,—пагадзіўся Гіб.—Але пісаць умее здорава, ліха на яго!

— Трасу ён умее пісаць,—сказаў я.—Піша для людзей, якія варушаць губамі, калі чытаюць.

— А ты чытаў калі-небудзь яго кнігі?—спытаў Гіб.

— Не.

— Чаму?

— У мяне няма ніводнай,—сказаў я.

— Чаму ж ты не купіш?

— Купіць?—спытаў я.—Хто гэта купляе кнігі, якія піша прыцель?

— Тэды дастань у бібліятэцы,—параіў ён.

— Паспрабуй, дастань,—сказаў я.—У Нью-Йорку я хадзіў у восем бібліятэк і не мог палучыць ніводнай яго кнігі. Усе на руках. Трэба за два месяцы ста-навіцца на чаргу.

— Гэта даказвае, што ён усё-такі здорава піша!—сказаў Гіб.

— Не. Проста гэта даказвае, што ў нас кельмі многія варушаць губамі, калі чытаюць,—запярэчыў я.— У тым ліку і ў Галівудзе.

— Цішэй,—сказаў Гіб.—Ён, здаецца, ідзе сюды.

Вайна наўверсе спынілася. Але на палубе ўсё яшчэ чуўся тупат босых ног Эрнеста. Ён босым больш грукаў, чым іншыя ў ботах. Мы чулі, як запрацавалі матары; і заўважылі, што яхта плыве. На палубе, падобна, ішла нейкая работа. Але мы з Гібам не ўставалі, дапрацоўвалі бутэльку. Віскі, відаць, было больш пахучае, чым тое, што прадаюць у нас у Нью-Йорку. «Забойца» Хэмінгвэй, пэўна, пачуў звержу пах. Ён спусціўся да нас, усміхаючыся да вушэй.

— Мы прышылі восем штук,—сказаў ён.

— Што ў цябе за звычайна гаварыць «мы»?—сказаў я.—Спадзяюся, я не салсаваў табе дня, не трапіўшы на той свет?

— Ні кроплі,—адказаў ён.—Дзень яшчэ наперадзе. Як дыхаеш?

— Дзякую. Болю ніякага...

Ён пацягнуўся да бутэлі.

— Відаць, відаць,—сказаў ён.

Смалну я па ім з абодвух ствалоў, падумаў я, і сказаў:

— Скажы, Эрнест, у цябе хто-небудзь страляў, калі ты адкусаў сэндыч з тунцом?

— Не,—адказаў ён.

— Вось бачыш,—сказаў я.—А сам расстрэльваеш з аўтамата восем бедных рыбін толькі за тое, што адна з іх адкусіла кавалак ад твайго тунца. Хіба гэта справядліва?

— Выйдзем на палубу, падымаем свежым паветрам,—сказаў ён.

— Выдатная ідэя,—пагадзіўся Гіб.

Працяг у наступным нумары.

ДАРАГІЯ ТАВАРЫШЫ!

ПРАДПРЫЕМСТВЫ СУВЯЗІ АДКРЫЛІ ПАПЯРЭДНІ ПРЫЁМ ВІНШАВАЛЬНЫХ ТЭЛЕГРАМ І ФОТАТЭЛЕГРАМ З ДНЁМ ПЕРАМОГІ — 9 МАЯ!

Пасылайце свае віншаванні з дастаўкай на месцаціх тэлеграфных бланках, умяваўце для віншаванняў спецыяльныя віншавальныя паштоўні.

НА ПРАЦЯГУ З 3 ПА 5 МАЯ ВІНШАВАЛЬНЫЯ ТЭЛЕГРАМЫ І ФОТАТЭЛЕГРАМЫ ПРЫМАЮЦА З ВЫЗНАЧАНЫМ ТЭРМІНАМ УРУЧЭННЯ І ПА ІЛЬГОТНЫМ ТАРЫФЕ (на 50% танней як звычайна).

Віншавальныя тэлеграмы, адпраўленыя загадзя, будуць уручаны адрасатам у вызначаныя ім дзень. Для накаржання дастаўкі абавязкова ўказвайце нумар паштоўнага адрэсавання сувязі адрасата.

НЕ АДКЛАДВАЙЦЕ СВАЕ ВІНШАВАННІ НА АНОШНІЯ ПЕРАДСВАТЧОНЫЯ ДНІ.

ПАСЫЛАЙЦЕ ВАШЫ ВІНШАВАННІ ЗАГАДЗЯ.

Міністэрства сувязі БССР.

Марат ШУР

ФРАЗЫ

Пуд солі яны з'елі пароўну. Цяжэй аказалася падзяліць фунт цукру.

□ І малы залатнік, і дарагі.

□ Вялікае ж было абурэнне Юды, калі ён даведаўся, што ўсе 30 сярэбранікаў фальшывыя...

□ Беднасць—не загана... сярод беднякоў.

□ Не трэба называць сваю хваробу хваробай веку.

□ Шчасце — гэта стан чалавека ў перыяд паміж двума няшчасцямі.

□ Алошняя ступень галечы — не мець нават уласнай думкі.

□ Калі сарвалі фігавы лісток, дык пад ім нічога не аказалася.

□ Ісціна нараджаецца ў спрэчцы або ў сарочцы.

□ Можна быць вышэй за ўсялякую крытыку. Можна быць ніжэй за ўсялякую крытыку. Усё залежыць ад узроўню крытыкі.

□ Пераступаючы мяжу добра і зла, апраўдваўся адсутнасцю пагранічных знакаў.

3 ПОЛЬСКИХ ФРАШАК

Лео БЕЛЬМАНТ

ЭПІГРАМА КЛАСІЧНАЯ

Быў ласы Аўгуст на забавы, жарты. Аднойчы прануціла за вароты варта Вандруніка, што дыбаў па-жабрацку. На Аўгуста падобны, як на сванго бацьку. Здзівіўся цэзар і глядзеў маўкліва. На копію сваю ў лахманах жахлівых. І падкалоць рашыў ён пілігрыма: «Скажы, твая матуля ці не з Рыма!» «Не,—адказаў двайнік і усміхнуўся едка, А вось мой бацька ў Рыме быў нярэдка».

Земавіт КУНІНСКІ

ПАСЛЯДОУНАСЦЬ

Муж на дуэлі
[Лёс такі ў нябогі]
Жэраба выцягнуў,
За жэрабем—ногі.

Станіслаў ШЫДЛОУСКІ

УДЗЯЧНЫ НАМЕР

Распусніцу неж надумаў падняць
3 самага дня.
Змагла каб сумленна жыццё распачаць
Зноўку яна.
Так добра ўсё павярнулася,
Ды зноўку яна... спатыкнулася.
Цяперака ўдзячная крапа на дно
Мяне прыхапіла з сабой звадно.

Тадэвуш ПАЛЯНОУСКІ

ШТО ТАКОЕ БОН?

Без скаластыкі
Курс Бона:
Саюз свастыкі
І амвона.

Мечыслаў ДАЛЕНГА

КАБ...

Каб язык прыкусваць я прывык
І яшчэ ціхмяным быў пры гэтым,
Меў бы сёння ў роце не язык,—
Катлету...

Пераклад з польскай мовы.

М. ЯДЛОВЕЦ

НАДПІС НА ЗГУБЛЕНАЙ ПАШТОЎЦЫ

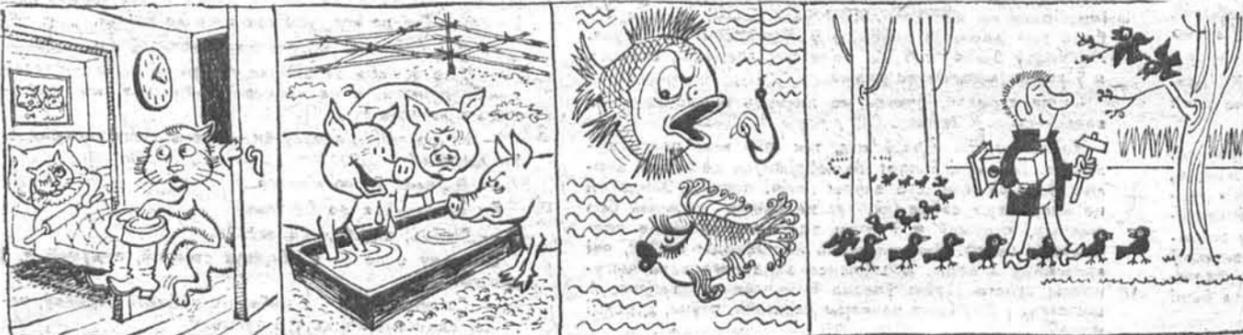
Горна-абагачальная фабрыка!
Чуў я,
Што ты прамываеш пароду,
Нібы Шчара пясок каля броду...
У скарбонку сваю дарагія крупіны
Адсяваеш,
як зерне ад шэрай мякнны,
Выплаўляеш з любога сырцу
залатую казку...
Дасылаю свой рукапіс пухлы —
Прамы, калі ласка!

Рыгор БОХАН

МІЖ ІНШЫМ

- Самаабслугоўванне пранікае часам і ў сферу мастацтва: сам спявае і сам слухае.
- Надумаў аўтар расказаць пра час і пра сябе. Абмаляваў сябе з галавы да пятак. А расказаць пра час часу не хапіла.
- Памятай: на вяршыні славы парэнчай няма.
- Стыхіінае бедства: часопіс затоплены слабымі вершамі.
- Курцыца пра пуйня: «Ен у мяне арол!»
- Недахопы ў рабоце клуба заўважаліся толькі днём. Увечары клуб не асвятляўся.
- «Намалываць тату не магу. У мяне няма лыслага аловачка» — гаварыла дзяўчынка.

КАЛІ ВЕРЫЦЬ БРЭМУ...

Пароды...

Дык кахаш, ці не?!

Жыллёвая праблема.

Павел САКОВІЧ

БАЙКІ-КАРАЦЕЛЬКІ

АПРАУДАЛАСЯ

Сараканожка спазнілася на сход казюрак.
— У чым справа? — здзівіліся ўсе. — У цябе ж ажно сорок ног.
— А выцерці іх трэба было?

У ГЕАГРАФІЧНАЙ УСТАНОВЕ

Калі супрацоўніку трэба было куды-небудзь выйсці, ён папярэджаў таварышаў:
— Можна будучы пятацца пра мяне, дык скажыце: пайшоў у заходне-паўднёвым напрамку.

ЗАЯУКА БУСЛАМ

Начальнік аддзела кадраў, у якога нарадзілася дзіцё, прыйшоў да буслоў:
— Скажыце, вы толькі маленькіх носіце? Ці не маглі б вы нам дастаць пяць слесараў і трох фрэзероўшчыкаў? Расходы па транспарціроўцы бяром на сябе...

ГАРАЧАЯ ГАЛАВА

«Гарачая галава!» — казалі пра запалку. І сапраўды: ледзь у яе пачыналася валтузня з каўрачком, як яна тут жа ўспыхвала.

побач з кустамі алейніку пышна квітнелі рададэндроны.
«Выспацца можна і дома на ложку: — падумаў я, расцілаючы мяшок пад алейнай. — А вось такая сустрача сам-насам з праслаўленымі каўказ-»

Леанід ПРАКОПЧЫК

МЦЫРЫ

(Без выдумкі)

скімі вяршынямі налучаецца, напэўна, толькі раз у жыцці».

Лежачы на спіне, я назіраў, як павольна гасне рубінавая галава Ушбы, як на белую чалму Шхары насоўваюцца густыя сніжныя. Потым лес зліўся ў адну чорную сцяну, а кусты алейніку акругліліся і сталі яшчэ густейшыя.

Вось тады я і пачуў, як нехта прайшоў за бліжэйшымі ад мяне кустамі і спыніўся. Потым зноў данёсся шорах. Невядомы, хоць і намагаўся ступаць асцярожна, усё ж выдаваў сябе. Я стаў узірацца, слухаць, улоўліваць кожны шорах. І хутка зразумеў, што неведомы рухаецца кругамі, набліжаючыся да майго прытулку.

Хто ж гэта — можа быць?

І тут мне цюкнула ў галаву, не магу сказаць каб ужо вельмі судзальная, здагадка. У памяці ўсплылі радкі:
То был пустыни
Могучий барс...
Што рабіць? Я дастаў з кішэнкі і раскрыў сараканожкае чорны нож з блішчым лязом. Звер, цяпер я ў гэтым не сумняваўся, прымяняючы ўсё тую ж тактыку, кружыў і няўхільна набліжаўся. Хутка я ўжо чуў яго частае дыханне, хоць сам драпежнік усё яшчэ таўся, хаваўся то ў высокай траве, то за кустамі. Я сеў і падрыхтаваўся. Сэрца адлічвала ўдары, а мяцц паслужліва падказвала радкі:
И мы, степасы, как
пара змеи...

Але далей заставацца бездапаможнай прыманкай я не меў сілы, і, разгледзеўшы, нарэшце, за кустом сэрбрыста-шэрую шкуру звера, першым кінуўся на яго, сціскаючы ў руках нож. Ад неакаянасна звер замір, а потым кінуўся наўцёкі...

Праўда, цяпер то я ўбачыў, што гэта была карова. Белая, з выгнутым наперад рагамі. Але лютасць уляглася ва мне, не адразу. Выламаўшы даўжэйшы дубец, я гнаў гэтую ўпартую і ненажэрную жывёліну да таго часу, пакуль, забегшы ў адгароджаны жэрдыкам загон, яна канчаткова не загубілася сярод такіх жа сэрбрыстых «барсаў», якія лянліва жавалі жвачку.

Мал. Ю. ГРЫГОР'ЕВА.

НЕ ТОЛЬКІ З УСМЕШНАЙ...

Мікола ЛІСОУСКІ

МАМА

Эдзі АГНЯЦВЕТ

— Дзеці,
Колькі вас?
— Няма...
— Не ў сне,
а наяву
з вамі я —
нібыта мама
многадзетная —
жыю.

Вам —
капрызным
і не простым —
быць узорам

хараставі:
я сачу
за вашым ростам
і сама
між вас
расту

ЖВАЧКА

Раман ТАРМОЛА

Сніцца ноч:
шчарбаты месяц
рот разавіў —
свет
не ўмесціць.

І жуче,
што жвачку,
потым
цень уласны
фалсівым
ротам!

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і прапаганды Саюза пісателёў БССР, Мінск.

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

Выходзіць па пятніцах.

Друкарня выдавецтва ЦН КП Беларусі.

Індэкс 63856. АТ 20866

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захар'ява, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сарагара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рукапісы не вяртаюцца.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АПАДАУ, А. Ц. БАЖКО [намеснік галоўнага рэдактара], Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОУ, А. С. ГРАЧАНІКАУ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАУ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАУ [адказны сакратар], Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОУ, Ю. М. ЧУРНО, Р. Р. ШЫРМА.